2014-04-24

KORIĆANI U DRUGOM SVJETSKOM RATU – PREŠUĆENA STRADANJA, ZLOČINI, ŽRTVE I POČINITELJI

Stipo Pilić

U članku su prikazana prešućena stradanja, zločini, žrtve i počinitelji u Korićanima u Drugom svjetskom ratu. U njemu se daju odnosi između povijesnih zbivanja, vojnih operacija i stradanja, odnosno žrtava tijekom Drugoga svjetskog rata u dva sela: Donjim i Gornjim Korićanima na platou Vlašića. U prvom dijelu prikazuju se zemljopisna, politička, gospodarska i demografska obilježja sela i prostora, napad i osvajanja Njemačke, nastanak NDH-a i razvoj njezinih ustanova i sustava, nastanak i razvoj pobune – ustanka i prve žrtve i zločini vezani uz prostor. Okosnica članka je u drugom dijelu u kojem se pokušavaju razjasniti žrtve i zločini iz prosinca 1941. kada je u jednom kratkom vremenu došlo do stradanja gotovo polovice žrtava, uglavnom civila i nevinih ljudi iz ovih sela. Ovi se događaji u povijesnim izvorima spominju, ali škrto i nejasno. Ovim prešućenim zločininima, osim u usmenoj tradicij, u historiografiji se nitko nije bavio, iako su razmjeri i žrtava i zločina veliki. U trećem dijelu članka daje se prikaz zbivanja 1942. i 1943. godine na ovim prostorima i u selima, kada dolazi do blagog smirivanjaratnih zbivanja. Četvrti dio daje prikaz rata i stradanja u posljednje dvije godine rata: 1944. i 1945. godine i u poratnom periodu. U posljednjem petom dijelu daje se analiza žrtava i događaja prema vremenu stradanja, dobi, spolu, prostoru stradanja, načinu stradanja i počiniteljima ubojstava. Tu se pokušavaju odrediti mjesta borbi, stradanja – stratišta i grobišta, ali i mogući počinitelji i njihovi prešućeni i prešućivani ratni i poratni zločini.

***Ključne riječi**: Drugi svjetski rat, Bosna i Hercegovina, Srednja Bosna, Korićani, poginuli, borbe, stradanja, četnici, ustaše, partizani, odmetnici – pobunjenici, ratni zločini.*

Uvod

Dosadašnja jugoslavenska (i većim dijelom hrvatska) historiografija istraživala je i bavila se povijesnim zbivanjima Drugoga svjetskoga rata selektivno. Pri tome je povijest prikazivana crno – bijelim bojama u kojima su predstavnici crne boje i neprijatelji naših naroda bili: ustaše i četnici (suradnici okupatora), te Nijemci i Talijani kao okupatori koji su smatrani jedinim istinskim zločincima i krivcima za sve zlo koje se događalo. Novija istraživanja otkrivaju nam i slučajeve u

kojima se otkriva da su i borci pod vodstvom KPJ činili zločine. Zato je o svim slučajevima stradanja i zločina, prije svih civilnih žrtava u istraživanjima potrebno raščlaniti djelovanja svih vojnih postrojbi, na svakom terenu i na osnovi kritike izvora i temeljite analize doći do prikaza povijesnih zbivanja kako je to zaista bilo u prošlosti.

Vojne operacije i ubojstva civilnog, nenaoružanog stanovništva zbivala su se tijekom Drugoga svjetskog rata na prostoru visoravni (platoa) Vlašića, u selu Korićanima i oko njega. Poslije Drugoga svjetskoga rata pobjednici su konstruirali događaje i zbivanja po gore navedenom crno – bijelom obrascu, ne navodeći imena stradalih i poginulih Hrvata od postrojbi Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ-e, koja je do 1943. imala naziv Narodnooslobodilački odredi vojske i dobrovoljački odredi Jugoslavije – NOV i DOJ, a od 1943. Narodnosloobodilačja vojska i partizanski odredi Jugoslavije – NOV i POJ., te od 1. siječnja 1945. Jugoslavenska armija - JA) i sve okolnosti u kojima je došlo do njihova stradanja. Baveći se žrtvama Drugoga svjetskoga rata neka su mi zbivanja vezana uz Korićane bila nejasna i nelogična. U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu slučajno sam pronašao nekoliko izvora koji su me izazvali da pokušam odgonetnuti događaje i zbivanja vezana uz stradanja žitelja Korićana u Drugom svjetskom ratu. Budući su me izvori upućivali na arhivsko gradivo u Arhivu Bosne i Hercegovine, stupio sam s istim u suradnju i dobio nekoliko zanimljivih informacija i jedan vrlo vrijedan dkoument - izvor[1] koji mi je dopunio sliku zbivanja i stradanja ovoga sela u Drugom svjetskom ratu. Ovaj je rad pokušaj prikaza tih zbivanja, posebno zločina koji se dogodio u prosincu 1941. i o kojem se i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH-a) do sada malo ili nimalo nije govorilo i pisalo. Rad se bavi lokalnom ili zavičajnom povijesti kao dopuna širim regionalnim, državnim i nacionalnim povijesnim zbivanjima.

Korićani uoči i početkom Drugoga svjetskog rata

Korićani su selo na zaravni planine Vlašić (1943 m). Čine ga dva sela: Donji i Gornji Korićani između 1250 i 1330 m nadmorske visine[2] i po tome pripadaju naseljima s najvišom nadmorskom visinom u Bosni i Hercegovini (B i H). Donje Korićane većim dijelom naseljava stanovništvo srpske nacionalnosti i pravoslavne vjere, a u manjem dijelu hrvatsko stanovništvo katoličke vjere. Gornji Korićani su selo u potpunosti naseljeno Hrvatima katolicima. Do 1918. mjesto je pripadalo općini Vlahovići sa sjedištem u Turbetu i kotaru Travnik. Poslije rata od 1923. Kraljevstvo SHS je organizirano u 33 oblasti, a jedna od tih oblasti bila je Travnička sa sjedištem u Travniku. Kotarevi su

1 Ovdje posebno zahvaljujem djelatniku Arhiva Bosne i Hercegovine g-dinu Andreju Rodinisu koji mi je omogućio da dođem do izvornih podataka o Korićanima u Drugom svjetskom ratu.

2 Ivo Aščić, *Hrvati s Korićana u Srednjoj Bosni: podijeljeno hrvatsko selo*, Politički zatvorenik, prosinac 2008., br.201., 11-12. http://www.hrvatskipolitickiuznici.hr/content/view/1633/4/, 12. 7. 2013.; http://www.hercegbosna.org/vijesti/bih/koricani-opustosena-katolicka-zupa-na-platou-vlasica-zarasla-u-korov-3712.html, 10. 03. 2012.

pojmovno zamijenjeni srezovima[3], ali su u većem dijelu ostali nepromijenjeni. Općine su velikim dijelom ostale iste[4]. Uvođenjem šestosiječanjske diktature 1929. srez Travnik i dio Travničke oblasti ulazi u sastav Primorske banovine[5], a općinska uprava i raspodjela ostaje slična ranijoj. Primorska banovina i srez Travnik pripali su sporazumom Cvetković – Maček 27. travnja 1939. novoosnovanoj Banovini Hrvatskoj[6]. Cijelo vrijeme između dva svjetska rata selo Korićani su vjerojatno pripadali općini Vlahovići - Turbe[7].

Za problem kojim se ovdje bavimo i pokušavamo ga riješiti važno je vidjeti koliko je stanovništva živjelo u Korićanima pred početak Drugog svjetskog rata. Posljednji popis koji nam daje stanovništvo po selima je onaj iz 1921. koji je rađen prema upravnoj podjeli u Austro-Ugarskoj 1910. Po tome popisu Korićani su 1921. imali ukupno 745 stanovnika a od toga pravoslavnih, 292, a katolika 453[8]. Budući je ovdje vjerski sastav stanovništva jednak nacionalnom to znači da je 1921. u Donjim i Gornjim Korićanima bilo 292 pripadnika srpskog i 453 pripadnika hrvatskog stanovništva. Udio srpskog pravoslavnog stanovništva po popisu je nešto manje od 40%, a hrvatskog katoličkog nešto više od 60%. Iako nisu publicirani rezultati popisa stanovništva 1931. po naseljima, ukupan broj stanovnika u Korićanima te godine bio je 921 stanovnik[9]. Uzmemo li u obzir gornje odnose u vjerskom i nacionalnom udjelu stanovništva, prema tome bi u Korićanima 1931. bilo oko 360 pravoslavnih Srba i 560 katoličkih Hrvata. Jedan od izvora uoči Drugog svjetskog rata koji nam može pomoći za stanje stanovništva je Opći šematizam katoličke Crkve iz 1939. u kojem je popis svih katoličkih župa i vjernika katolika u Kraljevini Jugoslaviji. Prema tom šematizmu katolička župa Svetog Ilije Proroka u Korićanima dio je Travničkog dekanata, Gučogorskog arhiđakonata i Vrhbosanske nadbiskupije. Upravitelj župe je Alojzije Žagar koji će dočekati i sam rat u župi sa 632 katolika i Hrvata[10]. Mjesto i župa okruženi su stanovništvom drugih nacionalnih pripadnika, većim

---

[3] *Almanah Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, (dalje: Almanah)* sv. III., 8. dio., 495.-496. Srezovi Travničke oblasti su bili: Bugojno, Duvno, Glamoč, Jajce, Livno, Mrkonjić Grad, Prozor, Travnik Zenica i Žepče.

[4] HR HDA 367., Statistika, Republički zavod za statistiku Socijalističke Republike Hrvatske, kut.64., *Službene novine SHS* , godina X, sreda,20.juna, 1928, br. 139, XLVI. U biti nije bilo promjena što se tiče Korićana kao sela i općinske vlasti od 1910. do 1945., odnosno 1948.

[5] *Almanah, sv. IV.*, 416., 420., 422., 427., 437., 438. Površina Primorske banovine bila je tada 19368 km2 gdje je živjelo 881211 stanovnika. U Primorskoj banovini bili su srezovi: Benkovac, Biograd na moru, Hvar, Imotski Knin, Livno, Makarska, Metković, Mostar, Preko, Senj, Split I. I II., Supetar, Šibenik i Travnik. Glavni grad bio je Split koji je imao oko 40 000 žitelja. Općine sreza Travnik bile su: Bila Bučići, Opara, Vitez i Vlahovići – Turbe. U općini Vlahovići – Turbe kojoj su pripadali Korićani živjelo je tada 6110 stanovnika.

6 Srez Travnik je 1939. imao površinu od 809 km^2 kao i ranije kotar, gdje je živjelo 45 386 stanovnika. Površina Banovine Hrvatske bila je 66 615 km^2 gdje je živjelo 4 024 601 stanovnik. Vidi: Dr. Pavlaković, *Banovina Hrvatska politička, administrativna i ekonomska struktura*, Zagreb, 1939., 73 i 86.

7 Isto, 147.

[8] *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.januara 1921. godine.*, Državna štamparija Sarajevo, 1932., 218.

[9] HR HDA 367., Statistika, Republički zavod za statistiku Socijalističke Republike Hrvatske, kut.55.

10 Krunoslav Draganović, *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji,* Sarajevo, 1939., 146. Župu je osnovao nadbiskup Josip Stadler 1878. izdvojivši je iz dotadašnje župe Svetoga Antuna Padovanskog u Dobretićima. Crkva je izgrađena 1935. Budući su svi katolici bili Hrvati, to je vjerski i nacionalni sastav istovjetan. Uzme li se u obzir da je od popisa stanovništva 1931. do popisa koji nam je dan šematizmom (1. siječnja 1937.) prošlo 5 godina i 9 mjeseci, te kako je u tom periodu došlo do porasta od 72 Hrvata katolika, to je za pretpostaviti da su Korićani Drugi svjetski rat dočekali s oko 700 katolika Hrvata i oko 400 pravoslavaca Srba, što čini ukupni broj od oko 1100 žitelja Korićana.

dijelom pravoslavnim Srbima, a manjim dijelom muslimanskim Bošnjacima – Hrvatima[11]. Ovo hrvatsko naselje je otok između raznolikog vjerskog i nacionalnog stanovništva i u ratnim je situacijama u posebno teškim i složenim okolnostima. Stanovništvo se bavilo stočarstvom, ratarstvom, šumarstvom i primarnom preradom drveta. Ovome treba dodati izuzetno važan zemljopisni položaj Korićana na padinama Vlašića, na kontaktu šumovitog i livadsko – pašnjačkog otvorenog dijela vrha Vlašića poznatog pod nazivom Paljenik[12]. Geostratešku ulogu i značenje naselja i prostora povećava prijevoj i raskrižje putova prema Banja Luci, Kotor Varošu, Travniku i Jajcu, odnosno između dolina rijeka Bosne, Lašve, Vrbasa, Ugra i Vrbanje. Zato je razumljivo da će razne vojske i vlasti nastojati na razne načine ovladati ovim prostorom.

Napad Njemačke na Kraljevinu Jugoslaviju 6. travnja 1941. prošao je gotovo nezapaženo i vijest o tome je došla s priličnim zakašnjenjem. Također, s obzirom na udaljenost od glavnih gradskih i vojnih središta i glavnih prometnica tijekom njemačkog napada na ovom se prostoru nisu odvijali nikakvi ratni sukobi. U Travniku je bilo sjedište 27. puka jugoslavenske vojske koji se nakon mobilizacije povukao odmah i 6. travnja prešao preko Save prema Brodu i Slavoniji. Jedno je vrijeme ovuda prolazio i Đački bataljun, koji se poslije 15. travnja povukao prema Jajcu i Mrkonjić Gradu gdje je i došlo do jednog od rijetkih sukoba između njemačke i jugoslavenske vojske prije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije 17. travnja 1941[13]. Tako su postrojbe Wermachta ušle bez ikakvog otpora u Travnik 17. travnja[14]. Proglašenjem NDH-a po Slavku Kvaterniku 10. travnja 1941. ovaj je prostor, zajedno s čitavom B i H ušao u sastav te države. Civilna i vojna vlast u Travniku je formirana već 22. travnja 1941[15]. Uslijedila je upravna i vojna organizacija nove države. Po toj novoj organizaciji, Korićani su pripali općini Turbe, kotaru Travnik i župi Lašva - Glaž sa sjedištem u Travniku[16]. Crkvena je organizacija ostala ista, a vojna se tek uspostavljala. U njoj je važno mjesto zauzeo Travnik

[11] Ovdje koristim oba nacionalna pojma i Hrvat i Bošnjak za muslimansko stanovništvo, iako se pojam Bošnjak ne koristi od 1918. godine i ponovo se uvodi tek 1990., te je i danas u nacionalnom smislu zbunjujući i još nedovoljno artikuliran.

12 J. Duić, *Planine i planinarstvo u Srednjoj Bosni*, Zagreb, 2008., 41.

13 Njemačke vojne postrojbe na prostoru NDH-a smjestile su 51. armijski korpus, a na prostoru B i H 132. diviziju sa središtem u Banja Luci i 183. sa sjedištem u Sarajevu. Podjelom NDH-a između Njemačke i Italije ovaj je prostor pripao njemačkoj okupacijskoj zoni. Vidi: *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do danas*, Sarajevo, 1994., 273 – 274. Ćamil Kazazović, *Travnik u Narodnooslobodilačkom ratu*, Travnik, 1969., 42. (dalje: Ć. Kazazović).

14 Vjenceslav Topalović, *Srednja Bosna ne zaboravimo hrvatske žrtve 1941. - 50. / 1991. - 95.*, Zagreb, 2001.., 88. (dalje Vj. Topalović). Prilikom zauzimanja Travnika poginuo je samo kapetan I. klase Gligorović, kojega su prema Kazazoviću, u pokušaju razoružavanja ubili komandir policije u Travniku Jozo Nevistić i ustaša Ivo Sušić. Vidi: Ć. Kazazović, 42.

15 Vj. Topalović, 310.; Ć. Kazazović, 63. – 72.; *Zločini na jugoslavenskim prostorima u prvom i drugom svetskom ratu, zbornik dokumenata, t.I. Zločini Nezavisne Države Hrvatske 1941. – 1945.*, Beograd, 1993., dok.373., 998. (dalje: Zločini na jugoslavenskim prostorima). Gradonačelnikom Travnika je imenovan Namik Ibrahimpašić, dogradonačelnikom dr. Ivan Jelinović, velikim županom velike župe Lašva – Glaž dr. Nikola Tusun, dožupanom Muhamed Sudžuk, tajnikom župe Hamid Trebinjac, kotarskim poglavarom Marko Matić, ustaškim stožernikom poručnik Johan Dovgan, kojega je kasnije zamijenio Petar Paradžik, logornik je bio Mirko Zec Baškarad, stožernik muške ustaške mladeži Ljuban Puškarić, ustaški tabornik Travnika je Drago Zličarić, upraviteljem župske redarstvene oblasti Muhamed Smajilbegović, zapovjednikom oružničkog krila Vilim Švob, kojega je kasnije zamijenio bojnik Bervaldi, predsjednik sudbenog stola Juraj Raef, kotarskim predstojnikom Vladislav Bernadžikovski, a predstojnikom kotarskog suda Marko Matić.

16 Dr. Hrvoje Velzek, *Popis imena mjesta u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb, 1942., 544-545, 589. (dalje: H. Velzek); Rafael Landikušić, *Priručnik o političkoj i sudbenoj podjeli Nezavisne Države Hrvatske sa abecednim popisom općina – gradova – kotareva, te popisom i ustrojstvom svih državnih ureda – ustanova i škola po njihovim sjedištima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*,, Zagreb, 1942., 17, 27, 79, 86. Prema istom izvoru općina Turbe tada ima 12 313 stanovnika, 344.

kao jedno od Domobranskih popunidbenih zapovjedništava u NDH-a u kojem je bila jedna od šest pješačkih pukovnija NDH-a osnovanih u B I H[17]. Iako je grad odmah dobio svog stožernika, organiziranje vojnog dijela ustaškog pokreta (ustaške vojnice) išlo je teško i sporo, pa je zato i prva organizirana ustaška vojna postrojba u Travniku nastala dosta kasnije i to kao satnija[18]. Moguće je da je stvaranje i širenje ustaške vojnice u Travniku bilo slabije nego li drugdje, jer je Travnik bio značajno i važno središte domobrana kao vojne sastavnice NDH-a. Vrijeme postupne i mirne organizacije i funkcioniranja vlasti prolazi, a dolaze burna i olujna vremena u kojima se ne štedi nikoga.

Korićani od lipnja do prosinca 1941. godine

Sve ovo što se događalo u Travniku, B i H i NDH-a Korićanima i njezinim žiteljima nije značilo puno. Selo i njegovi stanovnici na obroncima Vlašića živjeli su prilično izolirano od svega što se događalo, svojim ustaljenim životom u kojem je svaki dan bio nova borba za život, a sve što je išlo dalje značilo je toliko koliko se sažimalo u njihov životni prostor. No moćnici nisu tako mislili, oko njih su mnogi koji ih žele uklopiti i uključiti u svoje planove. O tome što se događalo u tim vremenima imamo ponešto očuvanih izvora, koji su dio tih planova drugih i daju nam kakvu – takvu sliku na osnovi koje možemo sagledati svu težinu i surovost života na tim prostorima u to vrijeme.

Tu je prije svih Zapisnik sastavljen 20. lipnja 1946. Zemaljskoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Sarajevu (B i H) u kojem nam svjedoci: Jovan (Danilo)[19] Milanović, star 31 g., Adam (Simo) Jokanović, star 41 g., Vojin (Milan) Slavnić, star 32 g., Jozo Blažević, star 30 g. i Martin (Petar) Baltić, star 42 g. svi iz Korićana, te Šolaja (Hamzo) Meho, star 37 g. i Mević[20] (Ibro) Salko, star 43 g. iz Sažića[21] daju pregled zbivanja na ovom prostoru tijekom Drugoga svjetskog rata u svrhu otkrivanja zločina i zločinaca okupatora i njihovih pomagača. Iako ne govore o svim zločinima i zločincima, pregled je važan jer koliko – toliko daje pregled događaja koji su se zbivali na ovome području, a što nam može biti kakav – takav putokaz u što točnijem prikazu povijesnih

17 Vj. Topalović, 310., Dr. Mladen Colić, *Oružane snage NDH-a u Bosni i Hercegovini 1941. godine,* u Historija naroda Bosne i Hercegovine, naučni skup održan 7.- 8. 10. 1972., Sarajevo, 1973., 502. (dalje M. Colić). Zapovjednik III. Zbornog područja je pukovnik Kozelj, zapovjednik mjesta pukovnik Zuch, zapovjednik 9. pješačke pukovnije bio je prvo Artur Gustović, a potom jedno vrijeme potpukovnik Šram, a poslije njega pukovnik Franjo Šmerc.

18 M. Colić, 505.-508.; Dr. Damir Jug, *Oružane snage NDH sveukupni ustroj,* Zagreb, 2004., 202., 210.; Ć. Kazazović, 70. – 72.; Davor Marijan, *Ustaške vojne postrojbe 1941. - 1945.*, magistarski rad, Zagreb, 2004., 26. i 29. navodi 2. satniju XVIII. bojne sa sjedištem u Travniku, a svoju samostalnu XVII. stajaću ustašku bojnu pod zapovjedništvom V. stajaćeg djelatnog sdruga Travnik organizira prema ustroju od 15. prosinca 1942.

19 Tamo gdje su zagrade imena su očeva, odnosno roditelja.

20 Po onome koliko poznajem prezimena na ovome prostoru ovdje bi trebalo biti Melić. Selo se zvalo Sazići. Vidi: H. Velzek, 418.

21 Arhiv Bosne i Hercegovine, Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača – Sarajevo, kut. 219., Zapisnici sa saslušanja, Zapisnici – Travnik, grad i srez, inventarni broj: 55 027., (dalje: Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027.). Ovaj je Zapisnik mala kronologija zbivanja, odnosno povijesti Korićana tijekom Drugoga svjetskog rata nastala prema sjećanju svjedoka. To ne znači da i prema njoj ne treba biti kritičan, dapače. Ali je za jedno ovako malo mjesto dobra podloga i put za temu koja se obrađuje.

zbivanja.

U slijedećem odlomku ispitivači Zemaljske komisije gore navedene svjedoke upozoravaju da imaju "predstavniku iste iskazati sve što znaju o zločinima koje su počinili okupatori i njihovi pomagači u Koricanima i Sažićima za vrijeme okupacije, te iza toga daju ovaj zajednički zapisnik[22]". Dakle njihova je obveza i zadatak govoriti samo o onim zločinima koje su počinili okupatori i njihovi pomagači, a ne svi sudionici ratnih zbivanja i svih počinjenih zločina i oni iznose te činjenice. Već je time napravljena selekcija izvora i podataka, a time u najmanju ruku nepotpuna istina i povijest. To ne znači da svjedoci nisu iznosili i činjenice koje su govorile i o zločinima pripadnika Narodnooslobodilačke vojske (NOV-e), ali to su vjerojatno i zapisničar, i predstavnik Zemaljske komisije zanemarili i nisu unijeli u zapisnik, jer bi to bilo suprotno onim zadacima i ciljevima koji su im zadani u okviru rada iste komisije.

Svjedoci kažu dalje da je poslije dolaska Nijemaca i organizacije "ustaške"vlasti (dalje vlasti NDH-a) u Travniku, došlo i do organizacije ustaša u Koricanima. Taj posao i zadatak je preuzeo rojnik[23] Anto Parić[24] iz Koricana. U stvaranju ustaške vlasti i organizacije pomagao mu je i glavnu riječ vodio navodno župnik u Koricanima Franjo Udavić. Ustaše su imale prostorije u bivšem Križarskom domu[25] koji su oni nazvali ustaškim. U dokumentu se ne iznosi kada je počelo organiziranje ustaške vlasti i organizacije u Koricanima. No, budući se koriste pojmovi koji su se počeli koristiti poslije 24. lipnja kada je odnesena odluka o činovima, vrijeme formiranja ustaške organizacije u Koricanima ne bi trebalo stavljati prije toga datuma. Najvjerojatnije je stvaranje ustaške organizacije u Koricanima bilo u lipnju i srpnju 1941.

Kada ovdje govorimo o ustaškoj organizaciji podrazumijevamo stvaranje ustaških vojnih postrojbi - ustaške vojnice. Prema pravilima ustaške organizacije sela su bila najniži stupanj organizacije ustaških

22 Isto.

23 *Ustaša,* godište XI., br.1., 22. svibnja 1941., 4., Ustav Ustaše, Hrvatskog oslobodilačkog pokreta prema točki 3. Ustava Ustaše – Hrvatskog oslobodilačkog pokreta ustaške vojne postrojbe sastoje se od rojeva, tabora, logora, stožera i Glavnog ustaškog stana (dalje Ustaša). M. Colić, 505., bilj. 38. navodi kao ustaške vojne postrojbe rojeve, vodove, satnije i bojne. 24. lipnju 1941. je donesena odluka o činovima u ustaškoj vojnici, pa su tako dočasnički činovi bili: dočasnik, rojnik, dovodnik i vodnik, a časnički: zastavnik, poručnik, natporučnik, satnik, bojnik, potpukovnik, pukovnik i krilnik.

24 Anto Parić, sin oca Ive i majke Ivke, rođ. Saratlija (Topalović navodi netočno Seratlija) rođen 11. 2. 1904. u Gornjim Koricanima, Hrvat, rimokatolik, oženjen, supruga Ana, rođ. Šimunović, zvana Zele. Otjeran krajem 1943. iz sela (G. Koricani) u šumu kod Đorđine kuće u Donjim Koricanima gdje je na „narodnom sudu“ osuđen i prema osudi javno strijeljan. Potom je sahranjen na mjesnom groblju u Gornjim Koricanima. Zapisnik kao godinu smrti navodi 1943., ali i Vjekoslav Topalović i Mirko Blažević navode 1944., a Ivo Tubanović i dr. u Jajačkom žrtvoslovu kao godina smrti se navodi 1942. Vidi: Vj. Topalović, 434.; Mirko Blažević, *Ratni zločini ne zastarijevaju*, Hrvatska misao, Nova Bila, 59., kolovoz – rujan 2001. (dalje: Ratni zločini) ; 6.; Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, *Žrtve Drugoga svjetskoga rata, poraća i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koricani, Ključ, Liskovica, Podmilačje i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad,* Nova Bila, 2009., 87. (dalje: Ivo Tubanović i dr.).

25 Nije jasno je li to bio poseban dom ili su križari koristili župnu kuću za svoje sastanke i djelovanje. Da su križari u Koricanima imali posebno izgrađen dom za sebe nije mi zamislivo. Prije bih rekao da se radi o pokušaju isticanja političke uloge i značenja Katoličke crkve i njezinih svećenika kao suradnika okupatora i pomagača i protivnika Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP-a) i NOVJ-e, te križara kao takvih i pokreta otpora protiv novih narodnih vlasti koji su pod tim nazivom djelovali poslije Drugog svjetskog rata u nekim dijelovima bivše NDH-a.

vojnih postrojbi, a roj[26] je bio njihov najniži organizacijski oblik. Koliko je vojnika uključio Anto Parić u svoj roj izvor ne navodi, a ni mi do sada to nismo saznali, što je važno za probleme kojima se bavimo i želimo ih riješiti. U svakom slučaju mogao je imati najviše dvadeset, a po svoj prilici između deset i petnaest pripadnika. No, za ovu situaciju i zbivanja koja će uslijediti važno je ukazati i na stvaranje ustaške milicije često nazivane i "divljim ustašama", koja je kasnije proglašena paravojnom vojnom formacijom[27] i koje su najviše nastajale od mještana pojedinih sela ili područja, na kojima su djelovale najčešće neovisno od bilo kakvih državnih vojnih zapovjedništava. Stanovništvo je u tim područjima u pravilu bilo miješanog nacionalnog i vjerskog sastava, a ustaška milicija je formirana s ciljem obrane i zaštite uglavnom hrvatskog stanovništva. Formiranje tih postrojbi, koje su zapravo bile specifične naoružane seoske straže, bez ikakvih vojnih uniformi i obilježja i koje su većim dijelom čuvale sela i stanovnike noću (manje danju) od mogućih upada ostataka kraljevske jugoslavenske vojske i četnika ili odmetnika organiziranih u gerilske odrede, koji su se već tada pojavili u nekim dijelovima NDH-a. Prve su divlje ustaše nastale u Hercegovini, a potom u Lici i Bosni. Dio je njih uskoro je činio osvetu, teror, paljenje, pljačku i likvidacije uglavnom srpskog pravoslavnog stanovništva. Na to su ih poticali njihovi logornici, tabornici i rojnici s ciljem uklanjanja Srba iz tih, uglavnom mješovitih područja. Zbog načina svoga djelovanja nazvani su divljim ustašama, a bili su strah i trepet i civilnim i vojnim vlastima i oružništvu. Takvo ponašanje i djelovanje navodno je uvjetovalo još veće odmetanje i bijeg srpskog stanovništva od zakonitih vlasti NDH-a i širenje njihova pokreta s ciljem obrane srpskog pravoslavnog stanovništva. Poslije podizanja ustanka srpskog naroda prvo u Hercegovini, pa u Lici i Zapadnoj Bosni krajem srpnja došlo je do njegova širenja prema istočnim i središnjim dijelovima Bosne. Zbog negativnog djelovanja „divljih ustaša“ na širenje ustanka, Poglavnik 9. kolovoza 1941. donosi odredbu "da postrojbe koje su postrojene kao oružana pomoć (divlje ustaše) imaju smjesta prestati sa svakom djelatnošću". Dio je postrojbi likvidiran i razoružan odmah, dio je uključen u djelatne i pričuvne bojne ustaške vojnice, ali je dio nastavio djelovati i djelovao poluilegalno sve do 1945[28]. Korićani su bili upravo jedno od takvih mješovitih mjesta, okruženo uglavnom srpskim stanovništvom i čini se da je pored roja koji je osnovao rojnik Anto Parić, od srpnja do studenog 1941. oružjem naoružao ili pribavio oružje za hrvatsko stanovništvo, što u strahu za vlastitu egzistenciju i opstanak, što i zbog zastrašivanja srpskog stanovništvo kojim je bilo okruženo. Imaju li se u vidu brojčani odnosi snaga, samo su nerazumni ljudi mogli razmišljati o zastrašivanju i mogućem protjerivanju tog stanovništva. Samo je po sebi razumljivo da se okolno i susjedno srpsko stanovništvo

26 Ustaša, god. XI., br.1., 22. svibnja 1941., 4., Roj je ustaška postrojba u jednom selu veličine jedne desetine, tj. sačinjavalo ga je do deset vojno organiziranih ljudi Poslije 1942. pojam roj je zamijenjen pojmom zbir, a rojnik pojmom zbirnik. Vidi: Narodne novine 13. kolovoza 1942., Petar Požar, *Ustaša dokumenti ustaškog pokreta*, Zagreb, 1995., Propisnik, 277. - 315.

27 U literaturi se često može naići i na pojam ustaška milicija, milicija, a kada je u pitanju hrvatsko stanovništvo islamske vjere muslimanska milicija.

28 M. Colić, 505. - 508; .D. Jug. 257. - 259.; D. Marijan, 132; Amir Obhođaš, Mario Werhas, Bojan Dimitrijević, Zvonimir Despot, *Ustaška vojnica 1.*, Zagreb, 2013., 79. (dalje: Ustaška vojnica 1).

nije više osjećalo sigurnim, bez obzira na sve moguće olakotne okolnosti, o kojima se može samo špekulirati. Kako god bilo ovim naoružavanjem Hrvata Korićana, Korićani su za susjede Srbe postali "ustaško gnijezdo" koje ih ugrožava i za koje su od sada i oni smatrali da ga treba ukloniti.

Osobito zanimljiva osoba koja nam se pojavljuje ovdje i u drugim spisima i na drugom mjestu je Franjo Udović. Dok se ovdje pojavljuje samo kao Franjo Uvodić, u jednom drugom spisu pojavljuje se kao Fra Franjo Udović, župnik u selu Korićani, rukovoditelj ustaškog terora u Bosni i jedan od svećenika u Bosni koji se time ističu. Prema konstataciji Državne komisije za utvrđivanje ratnih zločina i njihovih pomagača inventarni broj 12 846. i izjavi Sime Jokanovića, tada predsjednika općinskog narodnog odbora Vitovlje OZN-i, on je jedan od prvih ustaša koji je s puškom u ruci sudjelovao u paljenju sela Korićani i Imljani[29]. Isti je stoku koju su ustaše zaplijenile prilikom zauzimanja sela Janj i dotjerali u Travnik najviše podijelio Hrvatima Korićana. Najviše stoke je davao onima koji su mu bili najodanije služili. On je došao za upravitelja župe u Korićanima poslije župnika Žagara (Alojzija) koji se u svemu vrlo dobro odnosio prema srpskom življu, zbog čega je i smijenjen. Dolaskom Udovića došlo je do naoružavanja hrvatskog katoličkog stanovništva koje je organizirao Udović[30].

Zapisnik Zemaljske komisije kao prvi akt ustaškog nasilja u Korićanima navodi dolazak seoskog kneza Nike[31] sa oružnicima, na 50 duluma[32] veliko zemljište, koje je u zakupu od Školskog odbora držao Simo Slavnić. Zemljište je bilo zasijano krumpirom, ječmom i zobi. Pored oružnika doveo je i domaće Srbe i zapovijedio im da sruše ogradu i utjeraju stoku i goveda koja su uništila sve plodove na zemlji[33]. Nije isključeno da su ova stoka i goveda ista ona koja u svome svjedočenju spominje predsjednik općinskog odbora Vitovlja Simo Jokanović. Naravno da je ovim činom nanijeta šteta, ali seoski je knez u tom trenutku vjerojatno i sam morao slušati više civilne i policijske (oružnici) vlasti koje su imale zadatak smjestiti višak stoke koja je došla s drugog područja NDH-a uslijed ratnih djelovanja. Spis očigledno ne razlikuje ustaše kao stranačku vojsku i oružnike kao redarstvene snage za provođenje zakona. Uostalom i sam seoski knez je mogao biti i Srbin, jer NDH-a nije odmah mijenjala civilni dio vlasti, posebno seoske knezove 1941. Ni za ovaj događaj nemamo točnu vremensku odrednicu, ali događaj je mogao biti u kolovozu ili rujnu 1941.

Prva stradanja žitelja Korićana nisu bila u samom selu Korićani, nego u tada njegovom općinskom

---

[29] Osim u ovom dokumentu drugdje se ne navodi paljenje sela Imljani, ali je poznato prema usmenim izvorima i na širem prostoru.

30 HR HDA 1561 Služba državne sigurnosti (SDS) Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova, sign. 001.4, inventarni broj 12 846.; Izjavu je 26. srpnja 1945. dao Simo Jokanović, predsjednik općinskog odbora Vitovlje (koje je tada – 1945. bilo općina u kojoj su bili Korićani) Odjeljenju zaštite naroda (OZN-a) za B i H. Drugi dio izjave odnosi se na događaje o kojima će se govoriti kasnije. Vidi još: *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima dijela katoličkog klera*, Zagreb, 1946., 156. Svi moji pokušaji da točno utvrdim o kojoj se osobi radi nisu uspjeli. Ono što sam uspio saznati usmeno o toj osobi jeste da je isti, ako je bio svećenik, kasnije napustio tu službu i čini se zaposlio se u državnoj službi. Po završetku rata je emigrirao i navodno je prepoznat u Argentini. Vidi: Miroslav Akmadža, *Spisi komisije za vjerske poslove N. R. Hrvatske o katoličkim svećenicima u iseljeništvu*, Tkalčić, br.11., Zagreb, 2007., 420. i 453.

31 Prezime nije navedeno, pa se ne može zaključiti o kojem je Niki riječ. Možda bi se moglo usmenom predajom doći do spoznaje o kojem je Niki riječ ili se radi o nekoj drugoj osobi.

32 Jedan dulum (dunum) je 1000 m^2

33 Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027.

središtu Turbetu. Početkom kolovoza 1941. tamo su policijske snage NDH-a iz Travnika stupile u širu akciju uhićenja, zatvaranja i likvidacije članova Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) uz pomoć ustaša iz Sebešića pod zapovjedništvom Alojzija Ćurića, strojovođe u poduzeću Ugar. Oni su u tom poduzeću na radu uhitili osumnjičene: Trivu i Milu Jokanovića i Trivuna Slavnića, otjerali ih i zatvorili u Travnik gdje su nedugo iza toga likvidirani[34]. Međutim, prema Vjeneceslavu Topaloviću glavna uhićenja članova Mjesnog komiteta KPJ Travnik se izvode već od kraja travnja, a nastavljaju kroz svibanj i lipanj, kada se nad istim članovima vode sudski procesi na Prijekom sudu u Travniku. Najveći broj suđenih osuđen je na smrtne kazne koje su u većini izvršene u Travniku[35]. Topalović ne spominje nikakva uhićenja i likvidacije nikoga iz Travnika ni okolo u kolovozu 1941.

Početkom kolovoza (2. 8. - Ilindan) 1941. na platou Vlašića Ilija Slavnić[36] održava masovne sastanke na kojima poziva puk na ustanak protiv tadašnje hrvatske vlasti u Travniku, odnosno NDH-a. Pet dana poslije, 7. kolovoza 1941. održan je sastanak više od 200 seljaka, uglavnom Srba iz sela Imljani[37], Korićani i okolnih sela u šumi na Petrovom polju koji je vodio isti Ilija Slavnić. Na njemu je donesen jednoglasan zaključak da se digne ustanak i povede akcija protiv hrvatske (ustaške) vlasti[38]. Ove sastanke treba promatrati i kroz zapovjed komandanta četničkih gorskih štabova đeneralštabnog pukovnika Draže M. Mihajlovića iz kolovoza 1941. o formiranju četničkih jedinica. U njemu on daje i naputke za izvršenje zadataka četničkih postrojbi jugoslavenske vojske[39]. Sve aktivnosti vezane uz gore navedenu zapovjed navedene su u daljnjem tekstu, a i Ilija Slavnić je svoju djelatnost usmjerio tim putem i na sličan način, te se paralelno s organiziranjem pobune pod vodstvom KPJ-u i Josipa Broza, organizira i pobuna pod vodstvom Draže Mihajlovića.

Osim što su na visokoj nadmorskoj visini, istaknutog geostrateškog položaja i značenja, značaj Korićana ističe se i time što je to mjesto na granici naroda (Hrvata, Srba i Bošnjaka – muslimana), vjera: rimokatolici, pravoslavci i muslimani, kultura: zapadnoeuropske, pravoslavno-slavenske i orijentalne. I po novoj upravnoj i teritorijalnoj organizaciji NDH-a Korićani su granični dio prostora župe Lašva – Glaž, kotara Travnik i općine Turbe prema župama Pliva – Rama i Sana – Luka,

34 Isto.

35 Vj. Topalović, 89.

36 Ilija Slavnić rođen je 1908. u Donjim Korićanima kod Travnika. Poslije Drugoga svjetskoga rata umirovljen je u činu majora (bojnika) u pričuvi. Uoči Drugoga svjetskog rata radio je kao šumski radnik. Jedan je od organizatora ustanka 1941. oko Korićana, Petrova polja i Šipraga s članovima KPJ. Do svibnja 1942. bio je zapovjednik Imljanske čete. U svibnju 1942. postaje član KPJ-u, kada odlazi s dijelovima Četvrtog Krajiškog NOP odreda u Bosansku Krajinu gdje sudjeluje u ofenzivi na Kozari. Poslije toga se vraća na područje Imljana i Korićana gdje obavlja brojne funkcije: komandant mjesta Kotor Varoš, zapovjednik bataljuna (bojne) i Četvrtog Krajiškog NOP odreda, pa Banjalučkog NOP odreda, zapovjednik područja za Srednju Bosnu, zapovjednik okruga Kotor Varoš – Banja Luka. Izabran je 1944. za člana II. Zasjedanja ZAVNOBIH-a (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine). Poslije rata obavljao je brojne društveno – političke funkcije. Nositelj je brojnih ratnih i mirnodopskih odlikovanja, kao i Partizanske spomenice 1941. *Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u 1941. - 1945.,* Kotor Varoš, 1985., 324.

37 Imljani su susjedno selo Korićanima s desne strane rijeke Ilomske, desnog pritoka rijeke Ugar, dok su Korićani na lijevoj obali iste rijeke.

38 Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u 1941. – 1945., 89.

39 *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, dokumenti četničkog pokreta,* tom IV., knj.1., dok.2., 11.-14., (dalje: *Zbornik NOR-a)*

kotarevima Jajce i Kotor Varoš, općinama: Seoci, Skender Vakuf, Maslovare i Šiprage. Rubna, pogranična područja uvijek su teža za nadzor i upravljanje i tako je to bilo i u slučaju Korićana. Zato da bismo bolje razumjeli što se događa u ovo vrijeme i tijekom Drugoga svjetskog rata u Korićanima, potrebno je promatrati situaciju i stanje i kod susjeda, odnosno u pograničnim susjednim dijelovima. Pogranični dio koji je pripadao župi Pliva – Rama, kotaru Jajce i općini Seoci čini uglavnom hrvatsko rimokatoličko stanovništvo koje je bilo zadovoljno stvaranjem države hrvatskog naroda i naravno da se u ovoj fazi nije uključivalo ni u kakve aktivnosti i djelovanja protiv NDH-a. U tom smislu, hrvatski katolički stanovnici Korićana su se mogli osloniti na pomoć s njihove strane, ali uglavnom nisu, čini mi se upravo radi upravno – teritorijalne organizacije i nerazumijevanja značenja prometnih veza kada je u pitanju organizacija i upravljanje prostorom. U velikoj župi Sana Luka, kotaru Kotor Varoš i općinama Skender Vakuf, Maslovare i Šiprage sve je suprotno. U tom dijelu prevladava srpsko pravoslavno stanovništvo, od početka nepovjerljivo prema hrvatskoj državi i svemu što ona čini i pokušava činiti. Osim toga i zakoni i uredbe vrhovnih središnjih vlasti NDH-a djelovali su diskriminacijski, neprijateljski i negativno izrađeni prema pravoslavnom srpskom stanovništvu[40], pa je često i ono što su predstavnici lokalne vlasti činili s dobrim namjerama bilo osuđeno na propast zbog nepovjerenja u više državno zakonodavstvo i organe vlasti. Četničko – partizanski ustanak u NDH-a je imao svoje središte na tromeđi Like, Dalmacije i Bosne i otuda se širio prema istoku, sjeveru i jugu. Početkom kolovoza s lijeve strane Vrbasa, s područja Manjače ustanici, odmetnici - pobunjenici su prešli na desnu obalu Vrbasa i na područje planine Čemernice koje su označili kao svoje novo područje aktivnosti i djelovanja. Na Veliku Gospu 1941. gerilski odred na Tisovcu, kojega su kasniji pisani izvori i literatura nazvali Čemernički partizanski odred napao je općinsko mjesto Skender Vakuf, porazbijali su i opljačkali poštu, napali i oružničku postaju, ali bez uspjeha. Pri tome su napadu poginula i dvojica boraca napadača[41]. Odmetnici postupno zauzimaju prostor između rijeka Vrbasa, Vrbanje, Ugra i planine Vlašić na kojem ometaju telefonsko – telegrafske i cestovne komunikacije[42], ali i uspostavljaju svoje veze i šire ustanak, uključujući u njega nezadovoljnike i za život uplašeno srpsko stanovništvo

[40] Ovdje treba istaći da mnogi zakonski akti koje je donijela Nezavisna Država Hrvatska nisu bili diskriminatorski prema autohtonom srpskom pravoslavnom stanovništvu, iako su mijenjali neke dotadašnje pojmove. Tako je jedna od prvih zakonskih odredbi ona o zaštiti državi od 17. travnja 1941., velikim dijelom preuzeta od Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije. Vidi: *Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske, godina 1941., sv. I. XII*., br.1.-1258., br.13., 8. (dalje: Zbornik zakona). Jedna od prvih takvih je zabrana uporabe ćirilice 25. travnja 1941. Zbornik zakona br.48 i 49., 26. Zakonska odredba o državljanstvu ne izdvaja direktno ni jedan narod osim hrvatskog, ali ističe zaštitu hrvatskog naroda i države. Najspornija je odredba o rasnoj pripadnosti koja izdvaja arijevsku rasu kao posebno zaštićenu, ali navodi Židove koje se ovom odredbom diskriminira, koji su i kako se odnositi prema njima. Srbi se ovdje ne spominju. Slična toj odredbi je i odredba o zaštiti arijevske krvi i časti Hrvatskog naroda. Sve tri naredbe su donesene 30. travnja 1941. Zbornik zakona br.75., 76. i 77., 42.-44. Jedina zakonska odredba koja je zakonski mijenjala one međuratne je Ministarska naredba o nazivu „grkoistočne vjere“ kojom se nakon osnivanja NDH-a mijenja dotadašnji naziv „srpskopravoslavna vjera“ u skladu s novim državnim uređenjem. Zbornik zakona br.388., 293. Ni u jednom zakonskom aktu Srbi se ne spominju, pogotovo ne u tzv. rasnim zakonima.

41 Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u 1941. - 1945., 96. - 97.; Zbornik NOR-a , *t.IV.*, knj.1., Beograd, 1951., dok.182., 404., dok.266., 596., dok.270., 603.-605.

[42] Zbornik NOR-a t.IV., knj.1., dok.318., 723., 325., 747.

koje ovdje prevladava u većini. Širenje ustanka i djelovanje odmetnika pobunjenika u skladu je sa zapovijedi o osnivanju četničkih i partizanskih odreda.

Navodno je, prema dokumentu Zemaljske komisije, maltretiranje i zlostavljanje srpkog pravoslavnog stanovništva u Korićanima počelo već oko Gospojine[43] 1941. kada je Zdravko (Mato) Šimunović[44] došao s puškom u kuću Ilije Slavnića[45] i otjerao ga u šumu zvanu Omanjača. Tamo ih je dočekao Luka (Frano) Belobrk[46], zvani Jagoda, koji je sada u zatvoru, Stipica (Mato) Čolaković[47], sada nepoznatog boravišta i Frano (Juro) Lukić[48], kojega su kasnije ubili četnici. Oni su Iliju poslije mučenja ubili i bacili na nepoznato. O načinu mučenja pričali su sami kasnije, a ubojstvo je navodno izvršio Luka Belobrk, zvani Jagoda[49].

Čim su domaće ustaše preuzele vlast, krajem kolovoza 1941. selo je poslije zajedničkog dogovora odlučilo svakih pet dana davati po tri taoca[50], Srbina koji su odlazili u Travnik. Tvorci tih zapovijedi bili su Anto Parić i Frano Udović. Međutim, to vjerojatno nije točno. Tvorci tih zapovijedi su više vojne i civilne vlasti iz Travnika koje usmenim putem šalju zapovijedi seoskim vlastima u Korićanima. Da je to tako govori i to da taoci ne ostaju u Korićanima, pa čak ni u općinskom središtu Turbetu, nego idu u Travnik. Taoci su vlastima u Travniku bili osiguranje da neće doći do pobune, što je i bilo sve dok isti nisu odbili odlaziti u Travnik. Srbi se pozivaju na ono što se dogodilo njihovim mještanima koji su radili u Turbetu i Iliji Slavniću, odlučili su odbiti davanje taoca od kolovoza 1941., što nije isti smisao. Zato je sedam ustaša i to Frano Bilobrk - Jagoda, Pile Bilobrk[51], koji je poginuo, Stipo Dujmović[52], koji je poginuo, pod zapovjedništvom rojnika Ante Parića opkolili kuću u kojoj se nalazilo 12 Srba koji su se tamo sastali i vjerojatno dogovarali slijedeće akcije. Srbi iz kuće su uspjeli pobjeći, a ubrzo poslije otišlo je još 25 Srba iz sela u šumu, u odmetnike. Nisu li pri ovoj akciji odmetnici ubili stradalnike koje Topalović spominje kao poginule u Imljanima? Rojnik Anto Parić odmetnicima je ponovo preko Sime

43 Nije jasno radi li se o rimokatoličkoj ili pravoslavnoj svetkovini.

44 Budući ga nema ni u jednom popisu žrtava postoji mogućnost da je preživio rat.

45 Ne radi se o kasnijem zapovjedniku četničkih i partizanskih postrojbi na ovom prostoru.

46 Bilobrk Luka, zvani Jagoda, sin Frane i Ore, rođ. Dujmović, rođen 21. 10. 1915. u Gornjim Korićanima, rimokatolik, pripadnik hrvatskih oružanih snaga umro ljeti 1946. od zlostavljanja na Križnom putu, u komunističkim logorima i gore navedenom zatvoru. Ivo Tubanović i dr., 78.; Vj. Topalović, 430.

47 Stipo Čolaković, zvani Joja, sin Mate i Ankice, rođ.Matić, rođen 8. 10. 1910. u Korićanima, pripadnik hrvatskih oružanih snaga (seoske straže). Poginuo 1944. Mirko Blažević, *Popis poginulih iz župe Korićani u II. svjetskom ratu*, Hrvatska misao, br. 58., ožujak – srpanj 2001., Nova Bila, 2001., 16 (dalje: Popis poginulih); Ivo Tubanović i dr., 81.; Vj. Topalović, 431.

48 Frano Lukić, sin Jure i Ivke, rođ. Blažević, rođen 3. 6. 1919. u Gornjim Korićanima, Hrvat, rimokatolik, pripadnik hrvatskih oružanih snaga (seoske straže) uhićen i ubijen u prosincu od partizansko - četničkih odmetnika. Ratni zločini, 5; Ivo Tubanović i dr., 84.; Vj. Topalović, 431.

49 Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027.

50 Ć. Kazazovič, 104.

51 Pile Bilobrk, zvani Poljar, sin Ive i Marije, rođ. Dujmović, Hrvat, rimokatolik, pripadnik Hrvatskih oružanih snaga (seoske straže). Poginuo na Ošćeniku 20. prosinca pri napadu četnika na selo. Vj. Topalović, 430.

52 Stjepan Dujmović, zvani Jelušić, sin Mate i Jele, rođ. Grgić, rođen 29. 6. 1899., pripadnik Hrvatskih oružanih snaga (seoske straže), uhićen od partizansko – četničkih odmetnika u prosincu 1941. u Gornjim Korićanima i vjerojatno likvidiran. Popis poginulih, 17.; Ivo Tubanović i dr., 83.; Vj. Topalović, 432.

Milanovića poručivao da dođu na dogovor, što su oni odbili[53] Iako se u zapisniku navodi da je u akciji bilo sedam ustaša, ovdje ih se poimence navodi samo četvoricu. Gdje su i koja su ostala trojica? Možemo li gornjoj četvorici pridružiti četvorku koju u popisu žrtava spominje Vjenceslav Topalović, ali on ne navodi mjesto stradanja u Koričanima, nego u Imljanima? On ih navodi kao stradale civile, a nikakve ustaše. Nije li moguće da je ta „ustaška akcija“ bila neko civilno i „narodno“ predstavništvo Hrvata iz Koričana kao predstavnika za pregovore u i prema Imljanima, ne znamo? U svakom slučaju Topalović navodi pogibiju Baltića (Pile)Sivro[54], Bjelobrk(Juro)Janko[55], Bjelobrk(Juro)Vido[56] i Nerovčić (Ivo) Vladimir[57] u studenome 1941. u Imljanima[58] Koloplet stradanja i smrti je počeo.

„Krvavi prosinac“ 1941. u Koričanima - veliki do danas prešućeni zločin

Poslije zbivanja u kolovozu i rujnu 1941. prema Zapisniku dolazi do smirivanja. Jedino što je ljude uznemiravalo bili su dolasci Josipa Epeta[59] i njegovo nagovaranje ljudi (pravoslavaca –Srba) da se pokrštavaju. A tamo se već u listopadu počelo govoriti o pripremama neke akcije na Koričane. Kada se govor o toj akciji u studenome proširio i o njemu su saznale i NDH-a vlasti, odlučili su Koričanci Srbi koji su bili u šumi zajedno sa svojim drugovima da se od toga osiguraju, te da oni razoružaju mjesne ustaše. Jedne su večeri opkolili mjesto i poslali izvidnice da pozovu Franju Udovića i Antu Parića da sa svojim ljudima odlože oružje. Ovi na to nisu pristali i pri početku razoružavanja razvila se borba. Akcija je svršila tako da su ustaše u selu razoružane i da je iz sela odvedeno 46 ljudi kao taoci. U ovoj je borbi, prilikom razoružavanja, poginulo 12 „ustaša“ i jedan borac Borjanske čete. Domaće (hrvatsko) stanovništvo uglavnom se tada povuklo iz sela, a ustaše su brzo iza toga izvršili i organizirali akciju na selo i palili i ubijali koga su našli[60].

Iz opsežnog i solidno sastavljenog Zapisnika Zemaljske komisije saznajemo dosta o zbivanjima u ovo vrijeme. Prvo, što je važno, jeste da se situacija smirila, ali da su napetosti i strah ostale. Mir je po svjedocima Zapisnika narušavao jedino Josip Epet iz Travnika svojim dolascima u Koričane i pozivima Koričancima (pravoslavnim Srbima) da se pokrštavaju, odnosno prijeđu s pravoslavlja na katoličanstvo. Izgleda je to bilo samo verbalno i potaknuto „evanđeoskim žarom“ samog Epeta i ostalo

53 Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027.
54 Baltić Sivro, sin Pile i Luce, rođ. Lukić, rođen 1926., Hrvat, rimokatolik, pripadnik hrvatskih oružanih snaga. Kao civila ubili ga četnici u Imljanima u studenome 1941. Vj. Topalović, 429.
55 Bjelobrk Janko, sin Jure i Mare, rođen 1926. Hrvat, rimokatolik, . Kao civila, ubili ga četnici izvan borbe u studenom 1941. u Imljanima. Vj. Topalović, 430.
56 Bjelobrk Vido, sin Jure, rođen 1920., Hrvat, rimokatolik. Kao civila ubuli su ga četnici izvan borbe u Imljanima. Vj. Topalović, 430
57 Nerovčić Vladimir, sin Ive i Mande, rođ. Blažević, rođen 1920., RKT, Hrvat. Kao civila ubili ga četnici u studenome 1941. u Imljanima.
58 Vj. Topalović, 429., 431.
59 Isti je bio tabornik u Turbetu koji je bio općinsko središte za Koričane. Vidi: Zločini na jugoslavenskim prostorima, dok. 373., 998.
60 Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027.

je bez rezultata, odnosno bez prijelaza. Međutim, moguće da je ova priča i izmišljena i konstruirana, budući se zapisnik piše poslije rata s ciljem osuđivanja svih onih koji su bilo kako sudjelovali na suprotnoj strani. Moguće je isti Epet suđen ili već i likvidiran, pa je ovim bilo potrebno još jednom opravdati njegovu osudu ili likvidaciju. I sada dolazi važan i zanimljiv dio iskaza u kojem se kaže kako se u listopadu sve više počelo „govoriti“ o pripremama neke akcije na Korićane. Ovdje dolazimo do primjera promidžbenog (propagandnog) djelovanja post festum – poslije događaja. Naime svjedoci nam ovim „govorom“ žele dočarati atmosferu prije događaja posljedica kojeg je genocidni zločin nad svojim susjedima i sugrađanima. Tim se opisom nastoji opravdati taj zločin koji je učinjen. Pored toga ovo je primjer djelovanja „govora“, odnosno „glasina“ u selima i prostorima gdje je slaba i neorganizirana službena vlast i prijenos informacija i gdje onaj tko prije pošalje za sebe povoljniji glas biva u znatnoj prednosti. Ovakav primjer „glasine“ imamo često u Drugom svjetskom ratu i uopće u ratovima. Dakle, zbog tih glasina, odmetnuti stanovnici Korićana u šumi odlučili su naoružati se i osigurati razoružavanjem domaćih ustaša. Svjedoci su ili previdjeli ili zaboravili da su nešto malo prije izjavili kako se srpsko stanovništvo Imljana i Korićana već od početka kolovoza 1941. okuplja u šumama oko sela na masovnim zborovima i organizira za buduće akcije. Najčešće je na čelu tih zborova i okupljanja Ilija Slavnić. Prema tome Ilija Slavnić se s dijelom nezadovoljnog i pobunjenog srpskog stanovništva Imljana i Korićana odmetnuo već početkom kolovoza i unatoč pozivima hrvatskih vlasti i žitelja Korićana nije se više htio vratiti u normalan civilizacijski život, kao i najveći dio njegovih istomišljenika i suboraca. On se nalazi na čelu vojne postrojbe koja je nastala i prema napucima Draže Mihajlovića, ali i Josipa Broza i KPJ-u. O mobilizaciji ljudstva i materijalnih sredstava govore nam zapovjedi Draže Mihajlovića iz rujna[61] po kojima se ravnaju i Gajić i Slavnić. Sporazum između štaba NOPO B i H i štaba bosanskih četničkih odreda za formiranje zajedničkog operativnog štaba i zajedničkih organa vlasti na oslobođenoj teritoriji[62] govori o zajedničkom zapovjedanju i vođenju akcija, te daje novi polet odmetničko – pobunjeničkom pokretu u B i H. Ranije je navedeno da je ustanak u NDH-a počeo na području Hercegovine, Like, Dalmacije i Bosanske Krajine odakle se širi prema istoku i to je širenje vremenski vrlo brzo, jer se Ilija Slavnić i društvo okupljaju već 2. kolovoza 1941. Već tijekom kolovoza 1941. odmetnici ugrožavaju prometnice i telefonsko – telegrafske veze, a u rujnu vrše prve napade na oružničke postaje u Šipragama i Maslovarama[63]. Iz ovoga je jasno da je vijest o ustanku u Zapadnoj Bosni došla i do Srednje Bosne, da te veze jako dobro funkcioniraju i da se i u Srednjoj Bosni radi na uspostavljanju i formiranju vojnih oblika pobune i ustanka, odnosno vojnih postrojbi, te da je samo pitanje vremena kada će se to i na ovome prostoru dogoditi. Osnivanje gerilskog odreda na Tisovcu[64] (kasnije je preimenovan u

[61] Zbornik NOR-a, t.XIV., dok.4., 19.-22.., i dok.5., 23.-25.
[62] Isto, dok.7., 29.-31.
[63] Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u 1941. - 1945., 101. – 102.
[64] U početku ti se odredi zovu brojevima: 1., 2., 3. i 4. Vidi: isto, 102.-103.

Skendervakufsku četu), potom Borjanske čete (oko Šipraga i Maslovara) putokaz je i drugim nezadovoljnicima, pobunjenicima i odmetnicima. Tako nastaje i Imljanska četa[65] 7. studenoga 1941. u šumi Potkres kod Imljana[66]. Često je zvana i četom na Djevojačkoj Ravni jer je tamo imala svoj logor[67]. U četu su bili uključeni pobunjeni stanovnici Imljana, Korićana, Kruševa Brda, Grabovice, Kobilje, Vlatkovića i okoline Šipraga. Tijekom ljeta i jeseni na teren su dolazili i komunisti, uglavnom iz Banja Luke i vršili svoju promidžbu za ustanak. U studenom je na teren došao Petar Gajić s još nekoliko komunista, potražio Iliju Slavnića, zamolivši ga pri tome da osnuju vojni odred – četu, što je on i prihvatio. Za zapovjednika čete postavljen je Branko Maksimović[68], a Petar Gajić za političkog komesara[69]. U sjedištu Imljanske čete na Djevojačkoj Ravni izgrađene su barake za više od 100 ljudi koje su gradili majstori iz Grabovice, a voditelj gradnje je bio iz Kobilje. Četa je odmah s 40 ljudi zauzela položaj prema Šipragama u kojima je bila oružnička posada. U prvoj polovici studenoga pobunjeničko – odmetničke snage opkolile su oružničku postaju i mjesto Maslovare. Oružničkoj postaji u Maslovarama je od NDH-a vlasti iz Kotor Varoša poslana pomoć u hrani i streljivu. Imljanska četa je na cesti Kotor Varoš – Maslovare, kod Obodničkog Visa 17. studenoga 1941. dočekala u zasjedi opskrbu i stupila s njom u borbu. Poslije kraće borbe domobrani, koji su nosili pomoć, su se povukli u Kotor Varoš. U toj borbi je poginuo zapovjednik Imljanske čete Branko Božić, a za zapovjednika je postavljen Husein Alagić[70].

Već poslije osnivanja Imljanske čete, 10. studenoga 1941. je došlo do sastanka Imljanske, Borjanske i Blatničke čete na kojem je odlučeno da će te tri čete stupiti u akciju na selo Gornje Korićane (Baltiće[71]) koje drži hrvatska vojska. Na sastanku je dogovoren i napravljen plan napada[72]. Ovu akciju i napad imamo zabilježene u nekoliko izvora, pa vidimo što i kako su oni o istoj stvari pisali.

Jedan od prvih izvora o napadu na Korićane je Izvješće 2. oružničke pukovnije br. 697. od 18. prosinca 1941. u kojem se navodi da su „četnici napali selo Korićane, kotar Travnik i oteli 100 pušaka sa streljivom i 15 bombi“. Ubijeno je oko 20, a ranjeno oko 15 seljaka Hrvata, a 50 ih je otjerano. Selo je

[65] U svim izvorima objavljenim poslije rata, kao i literaturi koristi se naziv: Imljanska partizanska četa. Budući u ovo vrijeme četnici i partizani nastupaju zajednički smatram da je najjednostavnije rješenje sve postrojbe nazivati samo prema imenima mjesta ili drugih zajedničkih pojmova, a ne četničke ili partizanske. Imljani su selo s lijeve strane rijeke Ilomske, a Korićani (i Donji i Gornji) su s lijeve strane, između rijeka Ilomske i Ugra. Ostala sela su zapadno i sjeverozapadno od Korićana, prema Skender Vakufu, danas Kneževu, Šipragama i Maslovarama.

[66] Ć Kazazović prema navodima Ilije Slavnića kao datum osnivanja Imljanske čete daje 7. studenoga 1941. Ć.Kazazović, 105. Na drugom mjestu kao datum osnivanja te čete navodi se 8. studenoga iste godine. Vidi: Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u 1941. - 1945., 104.-105.

[67] Podrazumijeva se vojni logor u kojem su smješteni vojnici. Djevojačka Ravan je pašnjačko-šumski prostor sjeveroistočno od Korićana na putu prema Šipragama.

[68] Prema drugom izvoru prvi je zapovjednik čete Branko Božić iz Grabovice. Vidi: Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u 1941. - 1945., 104.

[69] Vjenceslav Topalović navodi da se zapovjednik zvao Maksimović, bez poznavanja ostalih podataka o njemu. Vidi: Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u, 104., VJ. Topalović, 89.

[70] Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u, 105. Ovdje se navodi da je prvi zapovjednik Imljanske čete bio Branko Božić, a u većini druge literature Branko Maksimović.

[71] Gornji Korićani su nazivani i Baltićima zbog brojnosti i značenja tog prezimena

[72] VJ. Topalović, 90.

opljačkano, crkva demolirana, a župni stan zapaljen[73]. Zanimljivo je da je i za izvješće, prema redoslijedu navođenja, važnije koliko je oteto pušaka, streljiva i bombi, nego koliko je stradalih ljudi. O tome koji su to ljudi nema ni riječi. Izvješće završava time kako je selo opljačkano, crkva demolirana, a župni stan zapaljen. Ovom je paljenju župnog stana i rušenju crkve jedan od uzroka mogao biti i novi župnik Franjo Udović, ali i vjerska netrpeljivost.

> Izvješću Zapovjedništva II. Domobranskog zbora od 22. prosinca 1941., pišući o partizanskim akcijama ne zahvaća i područje Korićana, jer je ono izvan njihovog zapovjedništva. Ipak ovaj je izvještaj ilustrativan kako bismo vidjeli situaciju, tko vodi i zapovjeda na prostoru između Vrbasa, Vrbanje, Ugra i Vlašića. To izvješće navodi 10 vojnih logora kojima je zajednički komandant – zapovjednik bivši učitelj Uroš Drenović, koji je zapovjednik i na lijevoj obali Vrbasa, na daleko većem prema prostoru i brojnijim uključenim ljudstvom u pobuni i ustanku od ovoga na Vlašiću. Od tih 10 logora na gore spomenutom području su logori u: Grabovici (kotar Kotorišće), Dujakovcima u planini Osmači – Tisovac i na planini Čemernici gdje je i bolnica[74]. Budući je Drenović bio i ostao četnik jasno je tko je nositelj pobune i zapovjednik i na ovom prostoru.

Korićani su bili u nadležnosti III. Domobranskog zbora. Zapovjedništvo istoga šalje izvješće o akcijama ustanika na području Bosne i Hercegovine u prosincu 1941. Naime oni navode kako je njihov vod vodio akciju čišćenja terena oko sela Korićani od ustanika od 11. do 18. prosinca 1941. Tako izvješće navodi kako je vod već 11. prosinca bio u Gostilju, 8 km južno od Korićana, što je nemoguće, jer su u tom slučaju isti mogli doći u Korićane i spriječiti pobunjenike – odmetnike u onome što su oni učinili u zoru 11. ili 12. prosinca. Čak, štoviše, navode kako su se već 11. prosinca razmjestili oko rijeke Ugar, ali su tu zaustavljeni od pobunjeničke paljbe. Vod je, vjerojatno na teren izišao tek po obavijesti o upadu, ubijanju, paljenju, rušenju i odvođenju uhićenih žitelja sela Korićana. Za točniju i sigurniju analizu ovoga dokumenta trebalo bi imati originalan dokument, ukoliko on postoji. Naime i ovdje se vidi mala, ali nebitna konstrukcija. Ona se sastoji u rasporedu domobranskih snaga oko rijeke Ugar 11. prosinca. Nije vjerojatno da bi oni išli čistiti teren i čekali na obali rijeke – potoka, jer su ih u tome onemogućili pobunjenici vatrom, a do istoga sela nemaju ni 5 km. I pri tome slušali puščanu paljbu i gledali paljenje kuća u Korićanima tijekom tog jutra, a ne bi ništa pokušali učiniti, niti bi u svome izvješću išta o tome spomenuli. Dolazak domobranskog voda bi se prije mogao staviti poslije 12., najvjerojatnije na 13. prosinca kada se vod raspoređuje na crti bojišnice sela: Baltići (Gornji Korićani) – Šišava – Mudrike - Ponir[75]. Ostali dio djelovanja domobranskog voda će biti prikazan kasnije.

U izvještaju Štaba III. Krajiškog Narodnoslobodilačkog partizanskog odreda (NOPO) od siječnja 1942.

[73] HR – HDA – 1197, Oružničko krilno zapovjedništvo Dubrovnik, kut.1., tek. br.388., 22. 12. 1941.
[74] Zbornik NOR-a t. IV., knj.1., dok. 190., 530.
[75] Zbornik NOR-a t. IV., knj.2., dok. 197., 566. – 567.

Glavnom štabu NOPO za Bosnu i Hercegovinu o izvršenim akcijama odreda u prosincu 1942. spominje se nešto detaljnije akcija u Koricanima. Prema tome izvješću akcija je izvedena 18. prosinca 1941., a izveo ju je VI. bataljun. Tom je akcijom izvršen napad na „ustaško gnijezdo“ Koricane, pri čemu je zarobljeno 50 pušaka i 40 ustaša iz istog sela, dok ih je 30 ubijeno u borbi. Zarobljenici, osim dvojice koji su zadržani kao taoci, strijeljani su u logoru. Osim pušaka, zarobljena je i velika količina drugog ratnog materijala. Zapaljeno je 20 ustaških kuća iz kojih se pružao otpor[76],

Slično se, ali kraće izvješće spominje i u Izvještaju Operativnog štaba NOPO za Bosansku Krajinu 5. ožujka 1942. Glavnom štabu NOP-a i DV (Dobrovoljačke vojske) za Bosnu i Hercegovinu o razvoju ustanka u Bosanskoj Krajini. I u ovom se izvješću, gotovo istim redoslijedom spominju brojke zarobljenih pušaka, materijala i ljudi, kao i likvidiranih[77]. Ne spominju se zapaljene kuće, jer se vjerojatno na toj razini to cenzuriralo.

Zanimljivo je da su i u oba ova izvješća važnije puške, nego ljudi, ali je broj zarobljenih pušaka dva puta manji nego u izvješću Oružničkog krila, što bi približno moglo biti i točno. No, ostali brojevi nisu baš najtočniji, iako su približni. Za broj ubijenih nije čudno, jer su tu netočnosti uvijek moguće i oni koji daju izvješća najčešće daju veće brojke. Što je bilo s dva ili više nelikvidiranih zarobljenika, tko su oni bili i do kada su korišteni kao taoci, to ne znamo na osnovi ovoga izvora? To je ostalo nepoznato do danas. Vjerojatno su još tada bili taoci koji su korišteni za razne nužne poslove odmetnika - pobunjenika.

Dnevno izvješće oružništva od 29. prosinca 1941. o važnim događajima na teritoriji NDH i zločinima ustaša u srpskim selima Korićani i Imljani donosi zapravo već navedeno izvješće Zapovjedništva III. Domobranskog zbora. Zanimljivo je da oni ove zločine i akciju čišćenja stavljaju u vrijeme od 13. – 16. prosinca[78], što je točnije vrijeme, iako po gornjem dokumentu to ne izgleda tako. I ovom ćemo se izvješću vratiti kasnije.

Prema kazivanju Ilije Slavnića u knjizi Ć. Kazazovića položaji prema Korićanima su zauzeti uvečer 10. prosinca, a napad je počeo u zoru 11. prosinca 1941[79]. Na selo su napadale Maslovarska, Blatnička i Imljanska četa sa 105 pušaka i 2 puškomitraljeza. Najspremnija za obranu je bila posada u župnikovoj kući i ona je odmah odgovorila na napad. Odatle je otpor bio i najjači, a i ostali mještani su se pokušavali probiti prema toj kući. Drugi su se jednostavno razbježali i okolo posakrivali na sve strane.

[76] Zbornik NOR-a t.IV., knj.2., dok.6., 26. – 32.
[77] Zbornik NOR-a t.IV., knj.3., dok.93., 296.
[78] Zločini na jugoslavenskim prostorima, dok.368., 933.
[79] Ć. Kazazović, 111., bilj. 1. navodi izjavu Ilije Slavnića kako je napad izvršen u četvrtak 12. maja (moguće da je tiskarska pogreška, treba biti prosinca). U izvješću 3. žandarmerijskog puka od 24. prosinca piše… „dne 11. prosinca oko 7 i 8 sati jedna grupa od oko 300 naoružanih pobunjenika izvršila je napad na selo Koričane, kotar Travnik i nakon nepuna dva sata zauzela selo, spalila kuću župskog ureda, pučku školu i četiri kuće viđenijih osoba“. (Dokument se čuva u Arhivu Muzeja revolucije u Sarajevu, F – XII, dosje 119, str. 167.). U jednom drugom izvješću Zapovjedništva III. Domobranskog zbora iz Sarajeva od 13. prosinca 1941. piše: „… jutros 11. ov. m. odmetnici su počeli napad na selo Koričane (18 km s.z. od Travnika)…“. (Dokument se čuva u IIRP – Institut za istoriju radničkog pokreta Sarajevo, MF 3/13). Ovo je i najranije poznato izvješće o tom događaju.

Upravo su njih najviše poslije uhitili i odveli u zarobljeništvo. Poslije dva sata borbe zauzeta je i župnikova kuća i time su Korićani bili osvojeni. Nakon borbe na bojištu je ostalo 27 mrtvih ustaških milicionera, a 47 ih je zarobljeno[80]. Od napadača poginuo je jedan pripadnik Maslovarske čete. Zaplijenjeno je dosta oružja, municije i opreme koja je pripala prema dogovoru Imljanskoj četi, a koja je poslije ove borbe narasla na 200 pripadnika, od kojih su 144 bila naoružana. Četa se povukla u jedan šumarak u Donje Korićane gdje ju je narod dočekao i nahranio. Nedugo iza toga veći dio čete bio je upućen na zadatak pomoći Skendervakufskoj četi u borbi s tamošnjim oružnicima, a manji je s Blatničkom i Maslovarskom četom ostao na položajima[81].

Usmeni izvori zapisani u Komisiji za utvrđivanje žrtava Druoga svjetskog rata daju nešto drugačiju sliku zarobljavanja Hrvata Korićana nego Ilija Slavnić. Oni naime govore o tome kako se tijekom napada sve stanovništvo povuklo u katoličku crkvu Svetog Ilije proroka zbog njezine čvrstoće i veće sigurnosti. Po zauzimanju Gornjih Korićana 46 muškaraca izdvojeno je iz crkve, uhićeno i odvedeno u zarobljeništvo[82]. S obzirom na način gradnje kuća od drveta u Korićanima to bi moglo biti točno, tim više što je jedan dio poginulih u Donjim Korićanima i izgorio u takvim domovima.

Vjenceslav Topalović u pregledu povijesnih zbivanja na području oko Travnika navodi dogovor Imljanske i Blatničke čete i Borjanskog odreda od 10. studenog 1941. o napadu na Gornje Korićane (Baltiće) koje drži hrvatska vojska. 12. prosinca 1941. Imljanska i Blatnička četa i Borjanski odred su napali i zauzeli selo Gornje Korićane. Bila je to prva akcija na platou Vlašića. Pri tom su zarobili 47 ustaških milicajaca, a ubili 14. Oduzeto je 65 pušaka, veća količina soli i sanitetskog materijala. Imljanska četa je imala jednog poginulog. Svi zarobljeni su odmah strijeljani[83]. Iako u pregledu navodi da se događaj zbio 12. prosinca 1941.na kraju popisa stradalih žrtava, u post scriptumu, kao dan stradanja navodi 8. prosinca 1941. što se ne slaže i nejasno je radi čega ovakva dvojba[84].

Sva izvješća navode samo brojeve stradalih, a ne i imena i prezimena osoba. Možemo to shvaćati i razumijevati kod pobjednika razumljivim, jer pobjednike to uglavnom i ne zanima. Treba uzeti u obzir da veliki broj stanovnika na ovom prostoru nije bio ni pismen. To se na određeni način može reći i za hrvatsko stanovništvo u Korićanima. Ali, među Hrvatima je vjerojatno bilo pismenih i bilo je onih koji

[80] Ć. Kazazović, 112., bilj.1., navodi da prema izvješću 3. žandarmerijskog puka od 24. prosinca piše da su u: „…borbi na Koričanima poginule 22 osobe rimokatolika-Hrvata…četnici su zarobili 47 muškaraca iz sela Koričane, kotar Travnik te ih prema sigurnim podacima otjerali 15. ov. m. u Skeneder Vakuf…“. (Dokument se čuva u Arhivu Muzeja revolucije u Sarajevu, F – XII., dosje 119., str. 167.). Ilija Slavnić u svome iskazu je naveo da je zarobljeno 47 ustaških milicionera, a 14 je poginulo. Većina iskaza navodi 47 zarobljenih. Ako je to tako onda bi broj preživjelih zarobljenika morao biti veći od dva ili četiri koji se spominju. I opet ostaje pitanje identiteta tih koji nisu ubijeni.

[81] Ć. Kazazović, 110. – 112.

[82] HR HDA 1944., Državna komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugoga svjetskog rata, ser.II., kartoteka žrtava, kut.428., bijeli omot: Travnik, bijeli omot trake: Korićani, karton Luke Pejića, sina Jure i Mare, rođ. Dujmvić, star 21 god.

[83] Vj. Topalović, 90.

[84] Isto, 435. Topalović navodi pod P. S. (Post scriptum) da su sve ubijene osobe u prosincu, ubijene 8. prosinca što je nemoguće, jer je prema svim izvorima, pa i njemu samome do napada došlo poslije 10. prosinca 1941. Zarobljene su osobe po njemu ubijene nekoliko dana kasnije i prebačene u zajedničku masovnu grobnicu (jamu) u Tisovcu, kod Skender Vakufa (Kneževa), nikada nisu ekshumirana i tamo se nalaze do danas. Ubiti tolike ljude na jednom mjestu i potom njihove leševe prenositi na drugo mjesto udaljeno i 20 km od stratišta po lošim putevima ne čini mi se logičnim.

su prema dužnostima koje su obnašali bili obvezni napraviti popis stradalih. Razumljivo je da više razine vlasti kao oružnički pukovi, krila, vojne organizacije i postrojbe i drugi ukoliko s terena ne dobiju iste popise ne mogu to napraviti sami. Prema komunikaciji i dokumentima nema ni želje, ni zahtjeva tih viših oružničkih (policijskih) i vojnih vlasti da se bilo kakav popis traži i dobije. Ovaj je događaj, osim u Koricanima i na užem prostoru oko Travnika ostao nepoznat i prešućen do početka XXI. stoljeća. Da je to tako govori nam i publikacija koju je izdalo Ministarstvo vanjskih poslova NDH-a u kojoj su navedena gotova sva odmetnička zvjerstva i pustošenja u NDH-a[85], ali o događajima u Koricanima nema ni riječi. Vjerojatno tih propusta ima još, pa je vrijedno takve događaje zabilježiti i istražiti. Što se tiče pobjedničke strane čudno je da su uopće naveli ikakve podatke o stradanjima, a očekivati i imena bilo bi previše. Uostalom kod njih se u izvješćima rijetko nalaze i imena njihovih stradalih boraca, a kamoli da bi pisali protivnička.

Kao što je iz gornjih izvješća, iskaza i prikaza vidljivo sporno je i samo vrijeme kada se ovaj događaj zbio. Većina izvješća kao datum napada i zauzimanja sela Gornji Koricani daje jutarnje sate u četvrtak 11. ili 12. prosinca 1941[86]. U ovome radu te datume smatram najpouzdanijim i prihvaćam. U svakom slučaju događaj nije mogao biti prije 10. prosinca, niti poslije 13. prosinca 1941. Ovo je važno kako bi se mogla bolje razumjeti neka zbivanja poslije ovih datuma.

Tko vodi napad i sudjeluje u njemu? Iz svih je izvješća jasno da napad vodi Imljanska četa, te da joj kao pripomoć služi Blatnička četa. Postoji i treći dio koji je različito navođen. U većini izvora je to Borjanski odred ili četa, ali se u nekim izvorima pojavljuje i kao Maslovarska četa. Čini mi se da je za ovu priliku bolje koristiti pojam Borjanski odred, jer i nastupa s tim nazivom. Pogledajmo kojim postrojbama pripadaju napadači. U izvorima partizanskog podrijetla naglašava se kako su svi ti odredi partizanski odredi, te bi i ovi zločini po tome bili samo partizanski zločini. U NDH-a izvorima navode se pobunjenici, odmetnici i četnici. Dok su prva dva pojma neutralna, pojam četnici imao je tada, a i kasnije tijekom rata dobio je još jasnije svoje idejno i političko obilježje i usmjerenje. Međutim kada NDH-a izvori u ovo vrijeme navode pojam četnik oni ga promatraju primarno kao neprijatelj hrvatskog naroda i hrvatske države, a tek potom borac za velikosrpsku ili jugoslavensku državu. Početak ustanka i njegovo širenje imalo je više četničko protuhrvatsko obilježje (posebice prije 22. lipnja 1941.), iako se ustanku od početka priključuju i brojni komunisti, prije svega iz taktičkih razloga. S druge strane ovaj

[85] *Odmetnička zvjerstva i pustošenja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u prvim mjesecima života Hrvatske narodne države*, Zagreb, 1942.

[86] Zanimljivo je da je istog dana, ali oko 14 sati popodne Romanijski odred napao i zauzeo Kalovita Brda sa samostanom Družbe kćeri Božje gdje su uhićene i poslije mučene Drinske mučenice: s. Jula Ivanišević, s. Berhmanna Leidenix, s. Kristina Bojanc, s. Antonija Fabijan i s. Bernardete Banja, te je odveden je nepoznati svećenik, dvije djevojčice iz Dječejg doma: Vesna Petrić i Roza Telenek, te mještani: Josip Pavičević, Marica Telenek, Marija Vidmar, Marija Šens, Štefica Presjenek i Šimo Pavičević. I ovaj zločin, kao i brojni prije i poslije pripisan je kasnije u partizansko - komunističkim izvorima i literaturi četnicima, iako je sve te akcije koje vodi Romanijski odred navode kao partizanske. I ovdje, kao i u Koricanima, ono što je dobro je partizansko, a što ne valja je četničko. I u Kalovitim Brdima i u Koricanima četnici i partizani u ovo vrijeme nastupaju zajedno i to je njihovo zajedničko zlodjelo. Vidi: Ustaška vojnica 1., 320., bilj.596; Zbornik NOR-a t.IV., knj.2., dok. 180., 503.-505.

prostor je tradicionalno i povijesno vezan uz četništvo i četovanje kao oblik borbe. I treće, u onom trenutku kada je nastala NDH-a u kojoj su ravnopravni bili Hrvati katolici i muslimani, Srbi su se osjećali diskriminirani, iako to nema ni u jednom zakonskom aktu. Istina srpskopravoslavna vjera je promijenjena u grkoistočnu i to su, uz zabranu ćirilice, jedini protusrpski čini NDH-a vlasti. Ipak Srbi su se vjerojatno osjećali žiteljima drugog reda i isključenim iz te zajednice, odnosno države. Većina usmenih iskaza koja govori o tome događaju navodi da su vojnici koji su došli u selo bili u odorama i sa znakovljem vojske Kraljevine Jugoslavije, dakle bili su četnici. Da se radilo o četnicima govori nam na jednom mjestu i Zapisnik Zemaljske komisije kada govori o djelovanju Frane Lukića Jurinog[87] kojega navodi kao stradalnika od četnika, a isti je u svim popisima žrtava stradao kao zatočenik u akciji 11./12. prosinca 1941. I kasniji odnosi, ponašanja, djelovanja i razilaženja nam nedvosmisleno govore da su apsolutnu većini među odmetnicima – pobunjenicima činili četnici. Bili su to više ljudi koji su štitili srpski narod na lokalnoj, zavičajnoj razini, nego što su radili na provođenju velikosrpske ideje (ali jesu i to) u širim okvirima. Oni su bila neka vrsta „srpskih seoskih straža“, slična „hrvatskim seoskim stražama“ poznatijim kao ustaška milicija. Naoružavanje Hrvata Korićana izazvalo je strah kod susjeda Srba, koji su se sami naoružali i odmetnuli, potaknuti i glasinama sa strane i od pridošlica, smatrajući borbu kao jedini način obrane i samozaštite. Kasniji su „konstruktori“ u povijesnim izvorima (koji su uglavnom pisani kasnije), iskazima svjedočanstava i literaturi sve loše i negativno u događajima prebacili na četnike, a sve pozitivno i dobro namijenili partizanima, a to je postupno ušlo i u narodnu usmenu tradiciju. U napadu na Korićane, velikom su većinom sudjelovali susjedi, Srbi, (i nešto dalji susjedi Srbi) većinom lokalno – četnički orijentirani, uz nešto malo partizana, među kojima je jedan dio bio među organizatorima pobune i ustanka. I veći dio hrvatske literature i izvora ih navodi kao četnike. Nema sumnje da je između odmetnika – pobunjenika bilo i prokomunistički i partizanski orijentiranih osoba, ali su oni u ovo vrijeme u znatnoj manjini, makar bili i među glavnim vođama. Dakle, napadači pripadaju četničko – partizanskom zajedničkom vojnom ustroju.

Tko su stradalnici? Najjednostavniji odgovor bio bi Hrvati – stanovnici Korićana, uglavnom civili i nenaoružani. To je verzija koju iznose napadnuti i kasnije stradali. Na toj osnovi i tako pišu sva tri popisa žrtava stanovnika Korićana u Drugom svjetskom ratu. Međutim da bi se događaj dobro raščlanio i dobilo kakav – takav približno što točniji uvid treba vidjeti što o tome govori i napadačka i pobjednička strana koja je također sudjelovala u događaju. Dobro je da s te strane ima dosta izvješća koja jesu slična, ali se ne podudaraju u potpunosti. Upravo nas te male različitosti i detalji mogu dovesti do približno točnog odgovora. Najprije sva izvješća ističu važnost oružja i municije i njega stavljaju na prvo mjesto. Oružja je u Korićanima bilo. Netko od vlasti NDH-a ga je donio. Tko, to ni ovdje, a ni svim akterima nije bitno. Prema tome do sukoba i napada na Hrvate Korićana je došlo zbog oružja koje se našlo u Korićanima u rukama Hrvata. Pobunjenici – odmetnici osim što brane svoje

[87] Vidi ovdje str.7. bilj.40.

srpsko stanovništvo koje su oni sebi uzeli za zadatak zaštititi, vidjeli su dobru priliku i za vlastito naoružavanje s obzirom da se na jednom mjestu našlo dosta oružja. Većina partizanskih izvješća navodi kao stradalnike ustašku miliciju ili nešto rjeđe ustaše. Je li u Korićanima bila već tada organizirana ustaška milicija? Mišljenja sam da ustaška milicija tada još nije bilo organizirana, ali je vjerojatno da se na tome radilo i da se nešto slično pripremalo. Da se neki oblik vojne organizacije pripremao govori nam i brojno naoružanje i municija koja se u selu našla. Oružnika u Korićanima tada nije bilo, pa su oni isključeni. Ali bile su ustaše. Naime većina izvora navodi organizaciju i formiranje ustaškog roja pod zapovjedništvom ustaškog rojnika Ante Parića. I pregovori između predstavnika odmetnika – pobunjenika koji se vode ili krajem studenoga ili početkom prosinca 1941. govore da je Anto Parić glavni organizator ne samo ustaša, nego i bilo kakve vlasti NDH-a u Korićanima. Naime kada predstavnici Donjih Korićana, koje predvodi Ilija Slavnić, traže puštanje taoca iz Travnika, sve pregovore s njima i vlastima NDH-a (domobranima) u Gostilju vodi Anto Parić[88]. Jedan detalj koji se zbio tijekom tih pregovora, a koji samo usputno spominje Ilija Slavnić ukazuje na moguća zbivanja. Ilija Slavnić je tada otišao s Antom Parićem u „popovu kuću“, tj. župski ured, a koja je bila organizirana kao ustaški stožer, odnosno zapovjedništvo. Tamo je I. Slavnić telefonom razgovarao izravno sa zapovjednikom domobrana u Gostilju, Mandlacom[89]. Anto Parić ga je primio kao prijatelja i čak mogućeg suborca za „obranu Bosne“. Dakle Ilija Slavnić je došao izravno u ustaški stožer u Gornjim Korićanima. Netko tko je jedan od glavnih zapovjednika pobunjenika došao je slobodan i ni od koga ometan u zapovjedništvo strane koju vidi kao neprijateljsku. Pa naravno da će gledati i promatrati kako je organizirana obrana mjesta koje imaju u planu napasti. I da će gledati i vidjeti sve oružje i municiju koja mu se nađe u vidokrugu. Sve što se događalo u vrijeme napada ukazuje da je sve oružje bilo u župnikovoj kući gdje je bio ustaški stožer. Kako se to zna? Sve nam to govori zapovjednik akcije, sam Ilija Slavnić. On kaže da je najjači i najveći otpor bio upravo iz „popove kuće“. Zašto? Jer je tamo bio ustaški stožer i jedini vojno organizirani dio sela. Da je to tako on dalje govori kako su ljudi iz ostalih kuća izletjeli polugoli i pokušali se probiti do župske kuće. Zašto su išli do te kuće? Zato što su znali da je tamo bilo i oružje i municija, a ne kod njih kako je to uobičajeno kada se radi o seoskim stražama, a što je zapravo bila ustaška milicija. Ostali su se razbježali i „posakrivali na razne strane“. Zašto bi netko tko ima oružje bježao i sakrivao se? Pa zato što zapravo nije imao tog oružja. Da je to tako kaže nam i I. Slavnić iskazom kako je tih najviše palo u zarobljeništvo[90]. A koga je u zarobljeništvo najmanje palo? Po svoj prilici onih koji su bili u župskoj kući, koji su najdulje pružali otpor i koji su imali i oružje i municiju. Kako to znamo? Tako jer su poslije sukoba isti živi i i dalje obnašaju razne funkcije u vlasti. A da je ustaška milicija možda uspostavljena u Gornjim Korićanima tek poslije 11./12. prosinca 1941. govori nam i navod Zapisnika Zemaljske komisije u kojem kaže da je

[88] Ć. Kazazović, 107. – 109.
[89] Isto, 109.
[90] Isto, 110. – 111.

„od tog vremena (prosinca 1941.) ustaška milicija stalno bila u Korićanima, a pravoslavni svi su bili izvan mesta sve do konca 1943.“. Naime, tada u listopadu 1943. partizani ponovo zauzimaju Korićane[91]. Možemo zaključiti da su najveći broj stradalih Hrvata u Korićanima 11./12. prosinca 1941. bili još civili, nenaoružani i goloruki. Dio koji se dokopao ili imao oružje, borio se i u borbi ili poginuo, ili preživio, ali je taj dio bio brojčano najmanji. Jedan manji dio stradao je uslijed toga što su im pri obrani zapaljene kuće, kojom su prilikom i oni zapaljeni. Najviše stradalih su bili nenaoružani civili koji su pokušali spas naći skrivajući se u selu ili izvan sela, ali su ih dobro pripremljeni napadači brzo pronašli, uhitili i u zarobljeništvu većinu likvidirali.

Prema Mirku Blaževiću i njegovu popisu stradalih pri napadu na Korićane 11./12. prosinca 1941. tijekom samog sukoba poginulo je u selu osam mještana Hrvata[92], uglavnom civila, a zarobljeno ih i kasnije ubijeno 44. Ukupni broj stradalih je prema njemu 52.

Iste godine piše popis žrtava Vjenceslav Topalović. Njegov popis nam daje 56 žrtava 11./12. prosinca 1941., a novost su žrtve koje su u toj akciji spaljene u kućama, njih pet[93]. Svi spaljeni su iz Donjih Korićana, gdje su Hrvati bili u manjini i vjerojatno su na taj način likvidirani iz osvete, a ne zbog toga što su imali oružje i branili se. Stradali su otac, tri sina i vjerojatno jedan u bližem srodstvu, što govori o paljevini najviše dvije kuće u Donjim Korićanima, jer su svi oni stradali u svojim kućama u Donjim Korićanima. Paljenje i ubijanje na taj način je bilo dosta često u Drugom svjetskom ratu u B i H, što je razumljivo radi taktike „spaljene zemlje“ i zbog drvenog materijala kojim su građene kuće koje je kao utvrđene objekte na taj način bilo lako uništiti. Etnički očistiti prostor bilo je zacrtano u svim velikosrpskim programima, kojih su provoditelji u Drugom svjetskom ratu bili i četnici, ali su u njima često sudjelovali i partizani ili kao sudionici ili kao promatrači. Njegov popis žrtava se također

[91] Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027., 1.

[92] Tom su prilikom poginuli u mjestu: Franjo Baltić, star 16 godina, Srećko Bilobrk, star 22 godine, Mato Čolaković, star 66 godina, Petar Dujmović i sin mu Anto, star 6 godina, oba iz Donjih Korićana, Ruža Dujmović, rođ. Glavaš, stara 17 godina, Josip Parić, star 20 godina i Marijan Parić, star 15 godina. U zarobljeništvu su ubijeni: Božo Baltić, star 19 godina, Ilija Baltić, star 34 godine, Miljenko Baltić, star 21 godinu, Pero Baltić, star 32 godine, Anto Bilobrk, star 55 godina, Branko Bilobrk, star 22 godine, Ivo Bilobrk, star 31 godinu, Jozo Bilobrk, star 28 godina, Mato Bilobrk, star 24 godine, Milenko Bilobrk, star 20 godina, Jakov Bilobrk, star 16 godina, Nikola Bilobrk, star 32 godine, Vid Bilobrk, star 21 godinu, Janko Bilobrk, star 15 godina, Anto Blažević, Juro (Ante i Mande, rođ. Parić) Blažević, Blaž Blažević, star 34 godine, Jakov Blažević, star 23 godine, Jure (Jozo i Luca, rođ. Baltić) Blažević, star 43 godine, Niko Blažević, star 39 godina, Niko Blažević, star 61 godinu, Augustin Dujmović, Franjo Dujmović, star 23 godine, Juro Dujmović, star 24 godine, Stjepan Dujmović, star 42 godine, Ilija Jakovčić, star 37 godina, Nikola Jakovčić, star 33 godine, Marko Kričančić, star 37 godina, Mihael – Garjo Kričančić, star 35 godina, Stanko Kričančić, star 39 godina, Augustin Lukić, star 56 godina, Franjo Lukić, star 22 godine, Franjo Nikić, star 50 godina, Anto – Tunja Parić, star 46 godina, Pero – Perica (Niko Petar i Kata, rođ. Kepić) Parić, Danko Parić, Ivo Parić, star 55 godina, Jozo Pejić, star 28 godina, Luka Pejić, star 21 godinu, Mato Pejić, star 55 godina, Mijo Pejić, star 21 godinu i Stipo Bilobrk, star 31 godinu. Vidi: Popis poginulih, 13.-17 i Ratni zločini, 5.-8. Ivo Tubanović i dr., 75.-89. Ovdje su samo najvažniji podaci o poginulima zbog prevelikog prostora koji bi navođenje svih osobnih podataka stradalih zauzelo. Detaljniji se podaci mogu naći u do sada objavljenim popisima žrtava. Također u daljnjem tekstu neću navoditi već navedena imena, nego samo one osobe koje nisu ovdje navedene.

[93] Vj. Topalović, 429. – 430. Tom su prilikom zapaljeni: Bilobrk Anto, zvani Spalić, star 56 godinaBilobrk Ivo, star 31 godinu, Bilobrk Jozo, star 28 godina, Bilobrk Mato, star 24 godine, Bilobrk Milenko, star 20 godina. Mirko Blažević kao stradalog paljenjem u Donjim Korićanima navodi samo Milenka Bilobrka. Vidi: Popis poginulih, 14. On također stradali prilikom paljenja kuća u Donjim Korićanima. On također za Antu Bilobrka navodi da je zarobljen. Vidi: Popis poginulih, 13.

razlikuje i u broju poginulih, kojih je 14, odnosno 15[94], te stradalih u zarobljeništvu, njih 36, što je i najmanji broj stradalih poslije zarobljavanja.

Čini se da je posljednji rađeni popis žrtava o Korićanima do sada uspio dati najtočniji popis stradalih na ovom području, pa i 11./12. prosinca 1941. On se većim dijelom oslanjao na popis Mirka Blaževića, ali je u nekim dijelovima prihvatio i rezultate Vjenceslava Topalovića. Po tom popisu taj je dan u Korićanima poginulo 11 osoba, u paljevinama je stradalo 5 osoba, a poslije zarobljavanja likvidirano je 39 osoba, što čini ukupno 55 stradalih žitelja Korićana[95] u samo jednom danu.

Dakle svi popisi žrtava Korićana pri popisivanju stradalih žrtava Korićana u pobunjeničko – odmetničkom napadu 11. prosinca 1941, kreću se između 52 i 56 osoba, što je približno točna brojka koju možemo prihvatiti. Detaljnije pročišćavanje vjerojatno bi dovelo do sigurnijeg broja, ali bez obzira na to ovo je brojka koja govori o stradanju više od 8% ukupnog hrvatskog stanovništva Korićana u jednom danu je doista veliko stradanje.

Ali stradanja u prosincu 1941. ne prestaju. Ovaj odmetničko – pobunjeničko napad uvjetovao je i reakciju viših vlasti NDH-a, odnosno njezinih vojnih postrojbi. Kao što smo već saznali u Gostilju[96], desetak kilometara od Korićana, je bila smještena jedna domobranska vojna postrojba kojoj je bio zadatak nadziranje reda i mira na tom prostoru, te po potrebi intervencije. Iz iskaza koji nam je dao Ilija Slavnić može se zaključiti da su sve probleme nastojali riješiti mirno, smiriti situaciju i tako zaustaviti pobunu većinskog srpskog stanovništva u ovom dijelu B i H. Poslije ovoga i ovakvoga napada nije im preostalo ništa drugo nego intervenirati, a takvu su zapovijed po svoj prilici dobili i s viših zapovjednih mjesta. Evo kako tu intervenciju opisuju svjedoci Zemaljske komisije: „Domaće stanovništvo povuklo se uglavnom tada iz sela, a ustaše su ubrzo iza toga početkom decembra izvršili i organizovali akciju na selo, palili i ubijali koga su našli. Ubijen je tada Slavnić Dimo 50 god. star, bez obe noge, njega su na komade sekli. Njegovo dvoje dece sakati Nedo od 15 god. i drugi sin od 8 god. ubijeni su i bačeni u rupe. Slavnić Luka 60 god. star, žena mu Mara 50 god. star(a)[97] i sin Petar[98] od 12 god. zaklani su.

[94] Vj. Topalović, 428. – 435. Tom prilikom kada opisuje smrt Franje Baltića, Topalović navodi kako ga je ubio susjed Srbin u Korićanima 1941. Vidi: Isto, 428. Nekoliko stranica dalje navodi kako je Dujmović Rajko, sin Martina, star 20 godina ubio Franju Baltića, zbog čega je osuđen na kaznu zatvora, odakle je pušten radi pristupanja ustašama. Iz ovoga zaključujem da Franjo Baltić kolateralna žrtva, slučajno stradala u sukobu, a da ga je Rajko Dujmović po svoj prilici nehotično ubio. Isto, 432. Među poginulima, koje ne spominje Mirko Blažević su: Mijo Kričančić, star 31 godinu, Stanko Kričančić, star 39 godina i Pero Parić, star 33 godine. Dva poginula prema Topaloviću su dvojbena kao dvojnici, jer se ponavlja većina istih podataka, pa bi se moglo raditi o istim osobama. Prvi je Juro Blažević, star 43 godine koji je po njemu stradao 11. prosinca 1941. Razlikuje se samo ime oca. Jednom ocu je ime Anto, a drugom Jozo. Mirko Blažević navodi da je Antin Jure stradao 1944., a ne 1941. Druga dvojica dvojnika su Juro Dujmović, sin Periše, rođen 1917. i Juro Dujmović, sin Pere, zvani Periša, rođen 20. 10 1917. Ako se gornja dvojica stradalnika i Mogu nekako biti različite osobe, kod Dujmovića mi se čini da se radi o zamjeni imena oca i nadimka.

[95] Ivo Tubanović i dr., 75. – 89.

[96] Riječ je o raskrižju puteva između Jajca, Travnika i Skender Vakufa, odnosno Kotor Varoša.

[97] U izvorniku piše star, vjerojatno je ispušteno a. U slijedećim sličnim situacijama ispuštena slova imena biti će dopisana u zagradi.

[98] Luku Slavnića, ženu mu Maru i sina Petra spominje i Simo Jokanović u izjavi odjeljenju OZN-e od 26. lipnja 1945. Vidi: HR HDA 1561 Služba državne sigurnosti (SDS) Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova, sign. 001.4, inventarni broj 12 846.; Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima dijela katoličkog klera, Zagreb, 1946., 156.

Slavnić Dušana 65 god. stara spaljena je, ubijeni su još Jokanović Jovo 13 god. star, Arsenić Dušan 13 god. star, Slavnić Max(ks)o 9 god. star, Slavnić Blažo 7 god. star i Slavnić Ostoja 2 god. star. Oni su još priklali Slavnić Mitru 13 god. staru i Slavnić Simonu, 3 god. staru i bacili ih u sneg. Po odlasku ustaša ovo dvoje dece je pronađeno i život im je spašen. U isto vreme doteran je u Koričane Pero Radovanović, pok. Nike 65 god. star iz Šišave i njegovo dvoje unučadi Nedo Radovanović 14 god. star i Jovo Radovanović 9 god. pa su i oni ovde zaklani. Ovom prilikom zapaljeno je i izgorelo 30 kuća sa svim štalama i ostalim prostorijama. Ovu akciju vodio je Kruno Alaupović /već osudjen/ trgovac iz Travnika sa ustašama iz Travnika i Koričana i(u)z pomoć domobrana pod vodjstvom poručnika Cebulo i Huseinbegovića. Domobrani koji su pomagali nisu ni ubijali ni palili, pa su se šta više i svadjali radi toga.

Od toga vremena ustaška milicija je stalno bila u Koričanima, a pravoslavni su bili izvan mesta sve do konca 1943. god. Kad su početkom oktobra 1943. partizani oslobodili Korićane, a sve ustaše koji su se osećali krivima pobegli, Pravoslavno se je stanovništvo vratilo u mesto“[99].

U drugom dokumentu izdanom po vojnim vlastima NDH-a[100] navodi se operacija o kojoj smo već ranije nešto rekli. Izvješće govori o akciji jednog domobranskog voda od 11. do 18. prosinca 1941. Budući su bitne vremenske odrednice navedene, ovdje ću se osvrnuti na dio izvješća koji govori o borbama i žrtvama. Do prvih borbi s odmetnicima došlo je tek 14. prosinca na crti „s. Modri Do – s. G. Korićani – Grlić (kota 1135). Borbe su vođene samo na desnom krilu gdje je otpor slomljen topovima i bacačima“. Dan poslije, 15. prosinca vod je stigao na crtu: „Crni Vrh (k.1226) – Djekin Dol. Sukob je bio samo na desnom krilu sa pobunjeničkim stražama. Poginula su 4 pobunjenika i zaplijenjeno 9 kabanica, 2 gunja i nešto hrane“. Vod je 16. prosinc došao do crte: s. Ponorci – s. Makanići[101] naišavši samo na mjestimični otpor“. Tijekom 17. i 18. prosinca vod se povukao u Travnik jer više nije nailazio na otpor pobunjenika.

Prvi dio Zapisnika Zemaljske komisije govori nam o vojnoj intervenciji na Vlašiću koju su izvele ustaše i pri tome napravile zločin ubijanja i masakriranja preostalog srpskog stanovništva u Korićanima. Pri tome oni navode i ustaškog zapovjednika Krunu Alaupovića iz Travnika, koji je tada osuđen. Slijedi popis stradalnika i način njihova stradanja, koji između ostaloga ima za zadatak opravdati presudu već osuđenog Alaupovića. Ipak, svjedoci navode na kraju odlomka da su u akciji sudjelovali i domobrani, pod zapovjedništvom poručnika Cebala i Huseinbegovića, ali da oni nisu činili zločine, dapače zbog zločina su se svađali. Vjerojatno s ustašama. Izvješće Zapovjedništva III. Domobranskog zbora govori nam pak samo o akciji i djelovanju domobranskih postrojbi. Na osnovu svega, kao i drugih usmenih svjedočenja i pisanih iskaza možemo zaključiti da je protunapad hrvatskih

[99] Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027., 2.

[100] Zbornik NOR-a t. IV., knj.2., dok. 197., Izvještaj Zapovjedništva III. Domobranskog zbora o akcijama ustanika na teritoriju Bosne i Hercegovine u decembru 1941. godine, 567. – 568.

[101] Makarići, vidi isto, 567., bilj.3.

snaga na Korićane izveden između 12. i 16. prosinca 1941. i da ga je izvodio jedan vod domobrana i za sada nepoznat broj ustaša, nepoznate veličine postrojbe, jer o tome nema pisanih izvora. Domobrani su u akciji, između ostaloga imali i podršku topništva (topovi i bacači). Najveće borbe vođene su 14. i 15. prosinca, kada je vod po svoj prilici povratio prostor osvojen od pobunjenika. Pri vojnom djelovanju voda u izvješću se navode 4 poginula pobunjenika. U Zapisniku se navodi 11 stradalih, uglavnom civilnih osoba. Pitanje koje se postavlja jeste: „Jesu li u izvješću Zapovjedništva III. Domobranskog zbora navedeni samo poginuli na njihovom dijelu borbe ili svi? Moj zaključak bi bio da se vjerojatno radi samo o poginulima na prostoru domobranske odgovornosti, ako je akcija vođena odvojeno. Slijedeće pitanje bilo bi tko je između 11 stradalih žitelja Korićana srpske nacionalnosti među tom četvoricom, jer svjedoci svoje izvješće daju dosta vremena poslije događaja i navode poginule, opisujući njihove smrti stravičnima i kao krivce vide samo ustaše, koje na osnovi toga treba osuditi za sve zločine. Ili su domobrani na svome sektoru ubijali pobunjene borce koje svjedoci ne navode? Možda nam može pomoći uporaba topništva koje nije uvijek pogađalo točno samo vojne ciljeve, niti je navođeno da cilja samo vojne ciljeve. Među stradalim srpskim civilima bili su uglavnom stariji i mlađi, odnosno djeca, dakle oni koji se najmanje znaju i mogu se braniti. Ipak ne možemo isključiti i nevojničko ponašanje dijela ili čitave ustaške postrojbe, koje je moglo i vjerojatno bilo potaknuto zločinom odmetnika – pobunjenika od 11./12. prosinca 1941. i krvnom osvetom za te zločine. To tim više jer Zapisnik kaže da su među ustašama bili pored ustaša iz Travnika i ustaše iz Korićana. Kako se među stradalnicima nalazi najviše iz obitelji Slavnić, njih 9 iz tri obitelji, to bi moglo izgledati kao čin osvete organizatoru i vođi pobune i napada na Korićane 11./12. prosinca 1941. Iliji Slavniću. Nije isključeno da je i do likvidacije zarobljenih Hrvata iz Gornjih Korićana došlo iz još jedne krvne osvete, sada sa srpske strane, mada su to samo pretpostavke, s obzirom da ne znamo sve okolnosti likvidacija zarobljenika. Teško je sigurno govoriti o načinu likvidacija, jer su sva ovakva izvješća poslije rata isticala zločine paljenja, mučenja, klanja i raznih drugih oblika koji su često pretjerani u cilju što većih i težih presuda ili opravdanja vlastitih zločina i ubojstava. Da se prema ovim izjavama i svjedočenjima treba biti kritičan govori nam i dio izjave u kojem su djeca Slavnić Mitra i Simona prvo priklani, potom bačeni u snijeg, a poslije toga spašeni i ostali živi. Postavlja se pitanje tko ih je mogao spasiti, budući su vlast na tom prostoru preuzele hrvatske snage? Naravno opet samo preostali Hrvati, jer su se preostali Srbi - pravoslavci ili povukli ili su pobijeni u „ustaškoj akciji“. I kako su mogli biti spašeni, ako su prvo „priklani“? Ako je netko priklan i to u snijegu, on teško može preživjeti. A da je bilo nešto tome slično o tome bi sigurno bilo više napisa i priča, jer to nisu česta preživljavanja.

Ovime „krvavi prosinac“ 1941. u Korićanima još nije završio. U Ošćenicama je 20. prosinca 1941. ubijen kao civil od odmetnika – pobunjenika Pile Bilobrk, zvan Poljar[102]. Nije isključeno da nadimak

[102] Popis poginulih, 14.; Vj. Topalović, 430. Ošćenice su njive sjeveroistočno od Korićana. Prema nekim izvorima njive se zovu Ošćenik.

daje i Pilino zanimanje, te da je ubijen obilazeći polja, a od odmetnika – pobunjenika je procijenjen kao izviđač i obavještajac.

Ovoj godini treba dodati i neka nejasna stradanja koja su se očito dogodila i koja su djelomično u svezi s ratom i ratnim djelovanjima. Tako je prema M. Blaževiću Dragun Bilobrk, star 21 godinu izbo nožem nekog Kokalovića iz Dobretića (vjerojatno Meline) radi čega se prijavio u ustaše i stradao 1941. na nepoznatom mjestu[103]. Vj. Topalović navodi još jednu stradalu žrtvu, a to je Branko Bilobrk, star 22 godine koji je po njemu ubijen tako što je 1941. bačen sa stijena u Imljanima. Isti podatak daje i M. Blažević, ali Ivo Tubanović idr. se za njega priklanja Uvjerenju koje 1945. izdaje Općinski NO Vitovlje, a prema kojemu je isti strijeljan od partizana 15. travnja 1943. u Imljanima[104]. Budući u to vrijeme u Imljanima nema partizana, a i radi toga što je uvjerenje nastalo tek 1945. radije se priklanjam navodima Blaževića i Topalovića. Prema tome ni dokument ne mora davati uvijek točne podatke i prema tome voditi do prave istine.

Prva godina rata za stanovništvo Korićana bila je najteža i po žrtvama najbrojnija, najokrutnija i najsurovija. Posebno to vrijedi za hrvatsko, rimokatoličko stanovništvo, koje je samo u toj godini, u dva mjeseca, studenome i prosincu izgubilo najmanje 58, odnosno najviše 62 stanovnika. To je skoro 10% svih hrvatskih, rimokatoličkih stanovnika ovog sela što je težak gubitak. Među stradalima je samo jedna žena, a svi su ostali stradalnici muškarci. Stradali su razne dobi, ali najviše između 20 i 40 godina. Relativno je i veliki udio stradalih maloljetnika. Ovakvi gubici bili bi teški i za naselja s više stanovnika, kamoli ne za malobrojno hrvatsko stanovništvo Korićana, koji upravo zato neće sve do popisa 1991. doći do veće brojke od stanovništva koje su imali 1939. godine.

I srpsko pravoslavno i civilno stanovništvo Korićana stradalo je najviše 1941. Ukupni je broj stradalih 16, a i ovdje se radi o prema dobi različitom stanovništvu. No u raščalmbi tih stradanja vidi se da je kod njih najviše stradalih starih stanovnika i djece koji se nisu mogli ili željeli povući iz sela. Većina zrelog stanovništva ostala je nedirnuta, jer ga tada u selu nije bilo i jer je bilo vojno organizirano. Od civila stradala su samo trojica i to na samom početku rata i izvan Korićana.

Zapisnik Zemaljske komisije i svi izvori komunističke i partizanske provenijencije kada govore o zbivanjima u Korićanima u prosincu 1941. nastoje kao uzročnike događaja istaći i za to osuditi ustaše iz Korićana, njihova djelovanja i „zvjerstva“. Međutim, iz gore navedenih izvora jasno je da ustaše ni iz Korićana, a ni iz ostalih dijelova NDH-a (osim u jednom slučaju) nisu napravili ništa zbog čega bi uopće bili napadnuti, a onda potom na takve načine ubijani i likvidirani u prosincu 1941. Također smo

[103] Popis poginulih, 14., Ivo Tubanović i dr.;Vj. Topalović, 429 ga navodi kao civila koji je stradao od četnika. Ali, on spominje Dragana Bilobrka sa sličnim podacima koji se kod Blaževića i Ive Tubanović idr. navode, samo što on navodi kako je njega (Dragana) ubo nožem Kokalović, za kojega kaže da je četnik, što je nepoznat slučaj za taj kraj. Čini mi se da je Topalović pobrkao neke stvari i priklanjam se navodima Blaževića i Ivo Tubanović idr.

[104] Popis poginulih, 14., Ivo Tubanović i dr., 77. Vj. Topalović, 429. Uvjerenje je nastalo tek 1945., a 1943. u Imljanima i od Vlašića do Vrbasa i između Ugra i Vrbanje nema partizana. Vlast imaju samo četnici i u Korićanima domobrani i oružnici. Kako je uvjerenje nastalo kasnije nije isključeno da je ovako formulirano s očitom namjerom da se ne ostvari kakvo „pravo ratne žrtve“.

vidjeli da svi Srbi stradali u prosincu nisu stradali samo od ustaša i njihovih „zločinačkih“ djelovanja, dio je njih (četiri) stradao i uslijed vojnih djelovanja u kojima su sudjelovali domobrani sa svojim topništvom što su oni i sami priznali. Ustaše su možda tek u posljedičnom djelovanju izvršile ono što možemo nazvati krvnom osvetom, ali su im odmetničko – pobunjeničko snage višestruko uzvratile likvidacijom zarobljenika. Teza kako su svi Hrvati ustaše koje treba u što većem broju ukloniti, posebno u graničnim i relativno homogenim područjima dio je velikosrpskog programa i jedna je od krilatica četničko – partizanske pobune i ustanka u NDH-a 1941. Oni će u ovoj fazi primjenjivati vojnu taktiku spaljene zemlje i etniškog čišćenja nastalu u Srbiji u XIX. st. i razvijanu kroz XX. st., a posebno u Drugom svjetskom ratu u NDH-a, odnosno i kasnije, u devedesetim godinama XX. st. u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Ovakva su im područja bila ogledna za provođenje takve taktike i politike. Pobjednici – oslobodi telji poslije Drugoga svjetskoga rata optužiti će i osuditi žrtve, te očeve i sinove žrtava za zločine koje su sami počinili. Prosinački napad i zločin nad hrvatskim stanovništvom Korićana 1941. proglasiti će i nazvati partizanskom oslobodilačkom akcijom, a ne četničko – partizanskim masakrom. Tako su iz toga zločina izbacili i svoje četništvo, ali i svoja zločinačka djela koja su počinili. Ali, ovdje se ide još dalje. Iako su za krvoproliće većim dijelom krivi bili četnici, manjim partzizani, oslobodilačke partizanske vlasti oslobodili su te krivnje i jedne i druge, i formalno pravnom inverzijom su za sve okrivili i osudili ustaše. Sve do danas žrtve postadoše krivci što ih ubiše krvnici. Istinski se radi o zajedničkom četničko – partizanskom napadu i zločinima.

Razlaz četnika i partizana 1942.

Prosinačka zbivanja i stradanja stanovnika Korićana utjecala su i na vlasti NDH-a i na samo hrvatsko stanovništvo u Korićanima da se više i bolje organizira radi vlastite obrane. To, kao i potrebe odmetnika - pobunjenika za akcijama izvan Korićana na drugim prostorima i nove vojno – političke prilike na određeno vrijeme ostaviti će Korićane po strani borbenih djelovanja i stradanja.

Kod odmetnika – pobunjenika dolazi do promjena uvjetovanih novim politćkim i vojnim odnosima na širem prostoru NDH-a. Talijanska vojska prema sporazumu s NDH-a je već od rujna 1941. ušla u drugu zonu koja se nalazi velikim dijelom na prostoru gdje operiraju odmetnici – pobunjenici. Talijanske okupacijske vlasti im nude mir, zaštitu i sigurnost uz uvjet povratka u svoje domove, pacifikaciju i lojalnost. Zato već tada kod odmetnika – pobunjenika dolazi do raslojavanja. Raslojavanje i razilaženje će se pojačati uslijed sličnih sporazuma i s vlastima NDH-a. Jedan dio je za suradnju s talijanskim i NDH-a vlastima, a drugi je protiv te suradnje i za nastavak borbe. Za ovaj prvi opredjelili su se četnici na čelu s Dražom Mihajlovićem, a za drugi partizani, na čelu s Josipom Brozom i KPJ-u.

I određeni događaji koji su se zbili u drugoj polovici 1941., posebice poslije rujna utjecali su na promjene ponašanja između odmetnika – pobunjenika. Naime pokret koji vodi KPJ-u, na čelu s

Josipom Brozom Titom najznačajniji dio ustanka počeo je u srpnju u Srbiji. Tamo su se već od travnja nalazili i četnici pod zapovjedništvom pukovnika Dragoljuba Draže Mihajlovića. Dvojica vođa ustanka u početku su surađivali i vodili i nekoliko pregovora, ali kako je vrijeme teklo na terenu je dolazilo do sve većih nesporazuma. U biti, u pozadini je bila borba oko toga tko će od te dvojice vođa voditi ustanak. Već u rujnu je došlo do prvih sukoba vojnih postrojbi u Srbiji, koji su povećani i intenzivirani u listopadu, da bi u studenom Tito i partizani bili potpuno izbačeni iz Srbije, zajedničkom akcijom njemačkih snaga, Nedićeve vojske i Dražinih četnika. Tito je s preživjelim partizanima prešao na prostor NDH-a, u jugoistočne dijelove Bosne, na sjever zone koju su nadzirali Talijani. Talijanima u prvom trenutku nisu smetali, a čini se da su na nekim prostorima s istima surađivali i bili i u nekoj vrsti sporazuma. Josip Broz preustrojava svoje preostale postrojbe i odlučuje se na daljnju borbu iz ovih područja. No i dalje apsolutnu većinu partizanske vojske čine Srbi, kako oni koji su kao takvi došli iz Srbije, tako i pobunjeno srpsko stanovništvo u NDH-a. Kod pobunjenika se ističe nacionalna nota, ali Josip Broz ih podvrgava pod svoje vojno zapovjedništvo, jer je to jedini način za širenje pokreta i on druge vojske nema. S druge strane i Draža Mihajlović pokušava objediniti sve prosrpski i velikosrpski orijentirane pobunjenike i staviti ih pod svoje zapovjedništvo. Tako početkom 1942. počinje borba za ljude, borce, prostor i zapovjedanje u Bosni i Hercegovini. Iako partizanski dokumenti već od srpnja 1941. spominju četničke elemente i borbu s njima, to u stvarnosti nije bilo tako. Naime, moramo imati u vidu da je veći dio tih dokumenata nastao kasnije s ciljem veličanja vlastite borbe protiv svih.

Taktika Draže Mihajlovića je taktika čekanja i izbjegavanja sukoba pod svaku cijenu, te pravovremeno dizanje ustanka u skladu sa slabljenjem i odstupanjem okupatora i njihovih suradnika Ova se politika vodi u suradnji s izbjegličkom vladom i Saveznicima. On je smatrao da se na ovaj način čuvaju i snage i stanovništvo, prema kojem se, u slučaju borbenih djelovanja vrše odmazde. Stoga je on već i ranije u Srbiji stupio u svojevrsnu suradnju s Nijemcima, a s Talijanima u NDH-a, posebno u Dalmaciji i Hercegovini ta suradnja postoji od okupacije. On ide i dalje i potiče i suradnju četnika s vlasti NDH-a smatrajući da tako štiti i čuva srpsko stanovništvo. Uroš Drenović, kojega smo vidjeli da se 1941. izdvaja kao zapovjednik svih odmetnika – pobunjenika u Bosanskoj Krajini, potpisuje prvi 27. ožujka 1942. mirovni sporazum s vlastima NDH-a u i oko Mrkonjić Grada[105] kojim postaje lojalan tim vlastima i odustaje od daljnjih bilo kakvih vojnih djelovanja protiv vlasti NDH-a. Taj sporazum vrijedi i za prostor s desne strane Vrbasa. Njega prate i pročetnički nastrojeni zapovjednici između Vrbasa i Bosne, u Srednjoj Bosni. Tako Lazar Tešanović Laza potpisuje takav sporazum 23. svibnja, a gospodar ovoga prostora Rade Radić čini to posljednji, tek 9. lipnja 1942[106]. Vlast na prostoru između Vrbasa, Ugra, Vlašića i Vrbanje preuzimaju četnici, a ono malo partizana uspijeva se izvući, napustiti ovaj

[105] Ć. Kazazović, 179.; Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u, 130., Zbornik NOR-a t. IV., knj.5., dok.55., 155. – 162. Na strani 159. – 161. je tekst Sporazuma između četnika pod zapovjedništvom Uroša Drenovića i vlasti NDH-a.

[106] Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u, 130.

teritorij i priključiti se partizanskim postrojbama na drugim prostorima.

S druge strane komunisti se na čelu s Josipom Brozom Titom oslanjaju na Sovjetski Savez kao saveznika koji ih podupire u njihovoj borbi. Budući se radi o revolucionarnom pristupu rješavanja prije svega socijalnih problema, te oni imaju za cilj rušenje svega iz „buržoaske“, građanske međuratne Jugoslavije, logično je da je do sukoba između četnika i partizana u neko vrijeme moralo doći. Dok je četnički pokret, osobito na području Bosne i Hercegovine još izrazito srpski nacionalni pokret, Josip Broz nastoji u svoj pokret sve više uključiti i muslimansko stanovništvo, nezadovoljno svojim položajem u NDH-a. Koristeći socijalni faktor, on sve više nastoji sebi priključiti i Hrvate. Za ovako širok i raznolik nacionalni koncept i pristup četnici još nisu spremni. I pristup vojnom zapovjedanju je drugačiji. Josip Broz razvija svoj pokret centralistički, u kojem postoji vojni stožer – Vrhovni štab koji donosi sve odluke, prenosi ih dalje, vodi brigu o njihovu provođenju i objedinjuje postrojbe pod svojim nadzorom. Ovo objedinjavanje postrojbi je jedan od kamena spoticanja i važnih razloga za razlaz između četnika i partizana. Naime četnici će na ovim prostorima, a i u cijeloj Bosni i Hercegovini dugo zadržati lokalna obilježja i autonomiju djelovanja bez objedinjavanja vojnih postrojbi na čitavom prostoru, centralizacije vojne hijerarhije i subordinacije, što će umanjivati i njihovu ukupnu vojnu snagu i značenje. Do kraja Drugoga svjetskog rata neće doći do objedinjavanja svih četničkih vojnih snaga u Bosni i Hercegovini, iako će tih pokušaja biti.

Do prvih trvenja i sukoba između četnika i partizana na ovom prostoru doći će još u prosincu 1941. i to tamo gdje je ustanak na ovom prostoru i počeo, u Javoranima kod Skender Vakufa. O tome saznajemo iz izvješća Oružničkog krilnog zapovjedništva u Banja Luci od 25. siječnja 1942. u kojem je 14. prosinca 1941. poslije jednog sastanka između vodstava četnika i partizana došlo do sukoba između njih, poslije kojega su četnici protjerali partizane s ovoga prostora, te osnovali svoje zasebni logore u Tisovcu, koji je do sada bio zajednički, te manji logor u Vranjem Brdu. Ostale logore na prostoru između Vrbasa, Ugra, Vlašića i Vrbanje i dalje drže partizani[107]. Ni tri mjeseca poslije ovoga, 5. ožujka 1942. u selu Javoranima i Lipovcu došlo je do velikog sukoba između četnika i partizana u kojem je poginuo i četnički zapovjednik poručnik Janko Tešanović sa 170 četnika, „a nema ni broja“ poginulih partizana[108]. Tako se povećava razdor između odmetnika – pobunjenika i uslijed sukoba, osim podjele ljudi, dijeli se i teritorij. Tijekom travnja, a potom posebno svibnja čitav će ovaj prostor doći pod nadzor četnika kojima zapovjeda Rade Radić.

Vlasti NDH-a u Travniku su čini se bili u velikoj akciji uhićenja cijelog Mjesnog komiteta KPJ-u za Travnik. O tome su saznali i članovi istoga, pa su 16. ožujka 1942. odlučili napustiti Travnik i otići na „slobodni teritorij“, odnosno na teritorij pod nadzorom odmetničko – pobunjeničkih snaga koji je bio

[107] Zbornik NOR-a t. IV., knj.3., dok.140., 419.

[108] Isto, dok. 166., 582. U bilješci 25. navodi se da je tu borbu vodio Četvrti krajiški odred, na čelu s Dankom Mitrovim i da je tom prilikom poginulo 17 partizana, a među ranjenima je tada bio i dr Mladen Stojanović.

na Vlašiću[109]. Tamo će osnovati i svoj logor na Perli, a ne dugo iza toga i svoju četu[110]. Pojavljivanje pripadnika druge vjere i nacije, osim srpske i pravoslavne, za odmetnike – pobunjenike na ovom prostoru bila je novost koja je većinu njih iznenadila, ali su je barem privremeno prihvatili više kao čin pomoći ugroženim ljudima. Znatno manji, prokomunistički i partizanski orijentiran dio odmetnika - pobunjenika vidio ih je kao svoje drugove i posve ravnopravne sebi. Oni će se na platou Vlašića priključiti Četvrtom krajiškom NOPO-u i već u travnju stupiti u neke napadačke akcije koje će završiti bez ikakvog rezultata, odnosno biti neuspješne[111]. Ovaj neuspjeh, povećano djelovanje četničkih agitatora, kao i prelazak dvije grupe partizana iz Zeničkog NOPO-a novoosnovanom Travničkom odredu[112] utjecati će na to da će doći do još većeg udaljavanja između novopridošlih boraca – komunista iz Travnika i dotadašnjih „starih“ boraca. Do razmirica je došlo i zbog hrane koju je Travnički odred dobivao od Imljanske čete, a koja se početkom svibnja obustavlja iz nepoznatih razloga. Djeluje i Rade Radić i njegov pokret nazvan „Valjak“[113] zahvaljujući kojem je on postao zapovjednikom najvećeg četničkog prostora u Srednjoj Bosni i najznačajnijim zapovjednikom. Šireći se od Javorana na zapadu postupno je osvajao i istočne dijelove ovoga prostora gdje je 7./8. travnja 1942. preuzeo zapovjedništvo nad Maslovarskom četom[114]. U svibnju se u Imljansku četu vratio navodno ranije razoružani i protjerani Evrem Mađar[115] i 14. svibnja potpuno preuzeo zapovjedništvo nad tom postrojbom. Već dan poslije, 15. svibnja krenuo je u akciju protiv Travničkog odreda tijekom koje su ubijena 4 pripadnika odreda, a ostali zarobljeni[116]. Budući su dotadašnji zapovjednici Ilija Slavnić i Petar Gajić na određeni način pobijeđeni, oni su se navodno sa svojim istomišljenicima javno izdvojili iz čete, a zapravo vjerojatno tajno istupili s 10 do 15 pripadnika Imljanske čete koji su im pristupili i otišli s ovih prostora, prvo se priključivši Skendervakufskoj četi[117]. Tako je i na ovim prostorima došlo do razlaza između četnika (većina) i partizana (manjina). Je li u ovo vrijeme došlo do jednog od četničkih masovnih zočina, kako to navode neki izvori, nedaleko od Perle, u Ovčjoj Brvi[118],

[109] Ć. Kazazović, 121. – 134., Zbornik NOR-a t. IV., knj.3., dok.162. Kazazović navodi da su krenuli 16. ožujka 1942. i da ih je krenulo 21, a u dokumentu objavljenom u Zborniku navodi se da je 14 komunista „odbjeglo“ 17. ožujka iz Travnika, gdje su se u redarstvu vodili kao sumnjivi.

[110] Isto, 135. – 142. Tada i tamo će osnovati i Okružni komitet KPJ-u za Travnik.

[111] Ć. Kazazović, 151. – 158. Radi se o napadu na oružničku postaju u Mehuriću u kojem je sudjelovala i Imljanska četa.

[112] Isto, 159. – 168.

[113] Isto, 179. – 180.

[114] Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u, 120. – 121. 31. 3./ 1. 4. 1942. četnici su u sukobu s partizanima u Jošavki likvidirali između ostalih i dr Mladena Stojanovića. U jugoslavenskoj partizanskoj historiografiji ti su sukobi poznati pod nazivom „četnički pučevi“, iako se radilo o međusobnoj borbi za prevlast nad borcima, postrojbama i prostorom. U skladu s tim može se govoriti i o „partizanskim pučevima“, jer je pristup isti.

[115] Iako je u iskazima i dokumentima Evrem Mađar istaknut kao zapovjednik i vođa protiv komunista pobunjenih četnika, te je sudjelovao u likvidaciji dijela članova Mjesnog komiteta KPJ, nepoznato je da je za to bio bilo kako osuđen.

[116] Ć. Kazazović, 169. – 190.

[117] Ć. Kazazović, 184. - 185.; Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u, 122. – 123. Dok prvi izvor govori o 12 boraca koji su se priključili Slavniću drugi izvor navodi 15 boraca. Sve u svemu premalo prema broju boraca Imljanske čete kojih je bilo oko 150, što potvrđuje moju tvrdnju da su ti odmetnici – pobunjenici od početka bili i ostali u velikoj većini četnici.

[118] Ovčja Brv je katunsko naselje jugoistočno od Koricana. Katunska su naselja privremena naselja stočara koja se sastoje od katuna (ovdje na Vlašiću su to kolibe) u kojima oni žive i štala (ovdje zvanih košara ili pojata) za stoku.

kojega su žrtve bili Hrvati, vidjeti ćemo kasnije. Poslije ovoga slijedi zatišje uvjetovano sporazumom između četnika, Nijemaca, Talijana i NDH-a vlasti. Partizani su uglavnom napustili ove prostore koje od svibnja nadziru četnici i NDH-a vlasti, svako u svome dijelu. Partizani se prvi put vraćaju u većem dijelu 29. kolovoza 1942. kada V. crnogorska brigada vrši veliki pokolj u selu Bistra[119]. Borbe se vode za Jajce i prostor između Jajca, Donjeg Vakufa, Bugojna i Travnika. Budući su i Korićani na ovom prostoru i oni su na udaru partizanskih postrojbi. Partizani su prvo 25. rujna zauzeli Jajce, 29. rujna osvajaju oružničku postaju Ponir[120], a potom 30. rujna i Goleš, Gostilj i Korićane iz kojih se povlači domobranska posada[121], a s njom vjerojatno i jedan dio pučanstva. Tijekom listopada zauzimaju i ostala okolna sela i ponovo nadziru prostor Vlašića. Pri ovim operacijama nisu poznata ubojstva civila ili zarobljenika. Poslije ponovnog zauzimanja Jajca 25. studenoga 1942. po partizanima, dolazi do protuudara hrvatsko – njemačkih snaga, zbog čega se partizanske postrojbe povlače u Pougarje[122], rubni, kontaktni prostor Korićanima. Istodobno partizani početkom prosinca upadaju i na prostor planine Čemernice, između Ugra, Vrbasa i Vrbanje s uporištem u Skender Vakufu[123], gdje su do tada apsolutnu vlast imali četnici. U pojedinim prostorima pregovaraju četnici i partizani o prelasku čitavih pojedinih četničkih postrojbi partizanima[124], što nije ni ovdje isključeno. Nije isključeno da je nazočnost i boravak partizana u Pougarju izazvao četnike da u Pougarju ponovo pljačkaju i ubijaju lokalno hrvatsko stanovništvo, ali partizani ne ulaze zbog toga s njima u sukob i ne spriječavaju ih u njihovoj pljački. Svjedoci Zemaljske komisije navode kako se zločin u Ovčjoj Brvi dogodio uslijed djelovanja četnika iz Vitovlja, što je moglo također biti i u ovo vrijeme. Zbog ovih ispada četnika Zapovjedništvo hrvatske vojske traži zapovjednika četnika Lazu Tešanovića na pregovore u Travnik kako bi ga upozorili na ovakva djelovanja vojnika koji su pod njegovim zapovjedništvom, ali i kako bi dogovorili buduća vojna djelovanja.

U ovoj je godini najmanje stradalih žrtava, njih svega dvije. Od tih strdalnika jedan je kao vojnik stradao u Drvar, a drugi kao civil u Korćanima[125]. Razloge treba gledati u tome da je borbi te godine na ovom prostoru bilo najmanje i da su na njemu najmanje svoju vlast ostvarivali partizani i s njima povezane postrojbe.

Stanovništvo u njima boravi uglavnom u kasno proljeće, na kraju ljeta i početkom jeseni zbog ispaše stoke.

[119] Vj. Topalović, 92.; Stipo Pilić – Blanka Matković, *Borbe za Travnik u listopadu 1944.*, Bosna Franciscana, god.XIX., broj 35., Sarajevo, 2011., 135. (dalje: Stipo Pilić – Blanka Matković); Tada je ta brigada likvidirala 79 zarobljenih hrvatskih vojnika. Zbornik NOR-a t. IV., knj.7., dok. , 416., 417., dok. , 440., dok. , 457., dok. , 484.

[120] Zbornik NOR-a t. IV., knj.7., dok.187., 414.

[121] Zbornik NOR-a t. IV., knj.7., dok.188., 416.-417.

[122] Zbornik NOR-a t. IV., knj.8., dok.109., 193.-194. U Zborniku piše Pougar, točno je Pougarje dok se u bilj1. navodi objašnjenje kako je to kota 1157, kako bi objasnili ime. Radi se o prostoru između planina Ranče, Kik, Galice i rijeke Ugar koji danas čini općinu Dobretići. Ista pogreška se nastavlja u svim slijedećim dokumentima.

[123] Zbornik NOR-a t. IV., knj.8., dok.114., 223.-224., dok.115., 225.-226.

[124] Zbornik NOR-a t. IV., knj.8., dok.212., 447.-450.

[125] Popis poginulih, 16.; Ratni zločin, 6.; Ivo Tubanović i dr. 79., Vj. Topalović., 431. U Drvaru je stradao Ivo Blažević, Čejvan, star 43 godine, a u Gornjim Korićanima je od četnika zadavljen Vladimir Lukić, star 21 godinu.

Uvod u rasplet Drugog svjetskog rata u Korićanima – 1943. godina

Budući stradanje civila u Ovčjoj Brvi ima kao vremensku odrednicu i tri različite godine u različitim izvorima, zadatak je ovdje utvrditi što točnije vrijeme i okolnosti tog stradanja. U tom smislu jedni popisi stradanja vezana uz Ovčju Brv stavljaju u 1942., drugi u 1943., a treći u 1944. godinu. Kako smrt Luke Lukića svi popisi žrtava stavljaju u 1943., a po svjedocima Zemaljske komisije on je ubijen nešto prije obitelji Bartulović, smatram da ova stradanja treba staviti u 1943. Tim više jer nam se u dokumentu Zemaljske komisije navodi i mjesec ovih stradanja, a to je ožujak. Radi se o cijeloj jednoj obitelji i jednoj osobi koja se vjerojatno tu našla slučajno[126]. Evo što kaže zapis Zemaljske komisije: „Marta meseca 1943. god. sašao je četnik Boško Trivković, Jovin iz Vitovlja, 32 god. u Ovčju brv kraj Korićana i tu uhvatio Luku Lukića, pok. Mile, pa ga ubio motkom kroz prsa. Posle nekoliko dana ovaj isti Boško Trivković upao je u kuću Pere Bartulovića 50 god. starog, koji je stanovao u Ovčem brvu, pa ga zaklao, a zatim zaklao i njegovu snaju Lucu i njoo dvoje dece, žensko od 7 god. i muško od 5 god“[127]. Opći podaci nekih osoba ne slažu se s podacima u do sada objavljenim popisima žrtava, ali je to razumljivo s obzirom da svjedoci i ne idu previše za tim podacima i na više preciznijih izvora kojima su se koristili popisivači žrtava. Po popisima u ovo vrijeme je stradao i Ante Nerovčić. Kako prema popisima ima još stradalih 1943. u Ovčjoj Brvi prihvaćam točnijim podatke dane u Zemaljskoj komisiji, tim više jer imaju logičan i određeni kronološki slijed. Ipak ostavljam i mogućnost da je ovih 5 osoba stradalo i u svibnju 1942. kao osobe koje su bili nepoželjni svjedoci četničkoj akciji na Perli. Ovdje se postavlja pitanje jesu li četnici u ožujku 1943. mogli i smjeli izvoditi ovakve terorističke akcije, zbog mirovnih sporazuma koje su od ožujka do lipnja potpisali s NDH-a[128]? Odgovor je pozitivan jer u ratu uvijek ima i nađe se izdvojenih pojedinaca koji ponekad rješavaju i svoje stare osvetničke i privatne probleme. A jedan od glavnih problema četnika kroz cijeli Drugi svjetski rat je samovolja lokalnih vođa i nemogućnost ostvarivanja vrhovne vojne vlasti nad svim vođama i postrojbama. Nije isključeno ni to da je Boško Trivković izabran i zbog još nekih svojih sličnih djela, pa je za sve on odgovarao. Svjedoci Zemaljske komisije i ovdje su ispustili jednog stradalnika koji je vjerojatno stradao prije svih gore navedenih. Radi se o Vladi ili Vladimiru Nerovčiću[129] kojeg su također četnici, po svoj prilici Trivkovićevi ili i on sam ubili u Šišavi. Budući je Šišava selo između

[126] Popis poginulih, 13.; Ivo Tubanović i dr., 76.; Vj. Topalović., 429. i 433. Tom su prilikom stradali Bartulović Luca, kći Ante i Mare. rođ. Krikić, stara 21 god.; Bartulović Petar, sin Marka i Mare, rođ. Majdančić, stra 62 godine; Bartulović Petar, sin Stipe i Luce rođ. Slebur, star 4 god., njezina sestra Ana, stara 3 godine i Nerovčić Anto, sin Ive, star 16 god.

[127] Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027., 2. Na stranici 4 je popis stradalih u Korićanima na kojem je i ovih 5 stradalnika.

[128] Zbornik NOR-a t. IV., knj.5., dok.155., 409. Zapovjednik posade u Korićanima je 6. lipnja 1942. dobio proglas četnika iz Skender Vakufa da se upozorava pravoslavna sela na desnoj obali Ugra da ne pljaćkaju po katoličkim selima na lijevoj obali Ugra. Iz ovoga možemo zaključiti da je pljačke do tada bilo. Proglas se vjerojatno odnosi i na ostale kriminalne radnje, pa prema tome i ubijanja.

[129] Ratni zločini, 6.; Ivo Tubanović i dr., 86.; Vj. Topalović., 429. i 433.

Trivkovićeva Vitovlja i Očje Brvi, vjerojatno se Vlado prvi našao na putu i udaru Boška Trivkovića i njegovih vojnika. Moguće su Trivković i njegovi ljudi ova ubojstva izveli zbog sumnji u neku obavještajnu djelatnost ovih ljudi za druge vlasti i vojske? Zanimljivo je da su tada na ovom prostoru partizani u ovo vrijeme imali vlast i da ako nisu pomagali, ali nisu ni poduzimali ništa kako bi spriječili ta ubojstva Hrvata. Tijekom 1942. partizani, slično Talijanima u Dalmaciji, često promatraju ili ničim ne sprečavaju takva četnička djelovanja prema hrvatskom stanovništvu u Bosni, Hercegovini i Dalmaciji. Stiče se dojam kako oni zapravo štite četnike da odrade prljavi posao za njih, za koji će kasnije partizani dio četničkih vođa osuđivati. Iako dokument Zemaljske komisije govori o tome kako poslije svibnja 1942. u Koricanima nije bilo partizana, to na osnovi objavljenih dokumenata Zbornika NOR-a koje smo gore naveli ne odgovara istini. Naime, kada dokument Zemaljske komisije govori da u Koricanima nema partizana on misli na partizane iz Koricana.

U drugom dokumentu, Izvješću zapovjedništva Oružničkog krila Travnik od 22. veljače 1943. govori se o tome kako su napuštene oružničke postaje Koricani, Koricani – Karaula, Rastovo, Orahovo – Mehurić i druge, te kako je sve ljudstvo u Travniku i bližoj okolici Travnika[130]. Opća bojna relacija Pete pješačke divizije za travanj od 8. svibnja 1943. kaže nam kako je u sela Donje i Gornje Koricane 9. travnja došlo oko 2000 partizana, a vođa jednog bataljuna prepoznat je kao Ilija Klarić[131]. Budući se radi o domaćem čovjeku Iliji Slavniću, dokument Zemaljske komisije nam tako izravno govori kako ga u to vrijeme ne smatraju „svojim“. Dokument iste postrojbe za 12. travnja kaže da su jače partizanske snage smještene po selima Donji i Gornji Koricani i Vitovlje, gdje je i ambulanta s 250 ranjenih i oboljelih od tifusa[132]. Prema Jajačkom žrtvoslovu ovom vremenu pripada strijeljanje Branka Bilobrka, sina Ante i Luce, rođ. Čolaković, pripadnika seoske straže (ustaška milicija) strijeljanom od partizana 15. travnja 1943. u Imljanima[133]. Prema izvješću Pete oružničke pukovnije od 26. travnja 1943. na području sela Koricana je oko 1000 partizana koji su 9. travnja dostigli sela Vitovlje, Mudrike, Gostilj, i Hamandžiće[134] i tako se približili Turbetu. Zato dolazi do njemačko – hrvatske protuofenzive u kojoj sudjeluje 373. pješačka divizija. Iz Dnevnog izvješća od 4./5. svibnja saznajemo da ta postrojba vrši izviđanje terena od Ćosića prema Gostilju[135]. Prema kasnijim izvješćima izvidnica saznajemo da su partizani u selima između Vlašića, Travnika i Vrbasa pljačkali hrvatsko stasnovništvo[136]. Izvidnice i potjernice dolaze u sukob s partizanskim zasjedama, ali hrvatska vojska, ima vremena i snage, između

[130] Zbornik NOR-a t. IV., knj.10., dok.337., 716.-718.
[131] Zbornik NOR-a t. IV., knj.13., dok.289., 718. Nije točno da se vođa preziva Klarić, nego Slavnić.
[132] Isto, 719.
[133] Ivo Tubanović i dr., 77. Budući je uvjerenje izdano od Općinskog vijeća Narodnog odbora Vitovlje pod brojem 5150/45, dakle izdano je tek poslije rata ne mora značiti da je taj podatak i dokument točan. Tim više jer dokument nije do sada nigdje objavljen, a i da jeste nije napravljen u vrijeme događaja nego po „nekim“ sjećanjima. I Topalović i Blažević stradanje stavljaju u 1941., samo Topalović u stijene u Imljanima, a Blažević u prosinac 1941. Topalović i i Blažević ne navode mjesto i vrijeme sahrane, a Ivo Tubanović i dr. navodi 16. 4. 1943. Vidi još: Popis poginulih, 14.; Vj. Topalović, 429.
[134] Zbornik NOR-a t. IV., knj.12., dok.303., 627.
[135] Zbornik NOR-a t. IV., knj14., dok.30., 293.
[136] Isto, dok.140., 316.

ostaloga štititi i stada ovaca na Vlašiću[137]. Zaključujem to na osnovi izvješća od 8. svibnja 1943. prema kojem su partizanske snage odbačene sjeverno od Korićana, prema Vrbanji. Pri tom se partizanski gubici kreću od 50-60 poginulih i oko 150 ranjenih. Vode se borbe, a i gubici 373. pješačke pukovnije su znatni[138]. Tom prilikom Nijemci u napadnim akcijama koriste i zrakoplovstvo, pa je moguće da su uslijed tih djelovanja ili kasnijih topničkih akcija stradale 2 civilne osobe, Hrvati iz Korićana[139]. Ali, već 10. lipnja partizani X. brigade su ponovo na ovom prostoru u zasjedi dočekali domobransko – njemačku patrolu pri čemu su zarobili jednog njemačkog vojnika i deset domobrana, a pet su ubili, te zarobili nešto ratne opreme i materijala[140]. Istog dana prema zapovijedi XII. NOU divizije razmještaju se brigade na nove prostore, pa se tako zapovijeda i likvidacija bolnice u Korićanima u narednih deset dana[141]. Prema izvješću oružničke postaje u Turbetu od 10. lipnja došlo je do borbe između njemačko-hrvatskih snaga i partizana kojima je zapovjednik jednog bataljuna Ilija Slavnić sa zamjenikom Jovom Slavnićem, a zapovjednik je drugog bataljuna Frano Raić iz Jajca. Partizanske snage se procjenjuju na oko 3000 boraca[142]. Sredinom lipnja te su se snage povukle iz Korićana prema Jajcu. Druga grupacija partizana povukla se sjeveroistočno od Korićana prema rijeci Vrbanji[143]. Tijekom srpnja na platou Vlašića i oko Travnika nema značajnijih borbi, ali partizani se kreću dolinom Vrbasa s ciljem osvajanja Gornjeg Povrbasja. Tijekom kolovoza osvajaju Donji Vakuf, Jajce, Gornji Vakuf i Bugojno, te prostor zapadno i jugozapadno od Travnika[144]. Kapitulacija Italije 8. rujna 1943. dala je novi polet i snagu NOV i POJ-u u naoružanju, materijalno tehničkim sredstvima i materijalu, ali i ljudstvu, kako onom talijanskom koje je prešlo na stranu NOVJ-e, tako i novomobiliziranom s prostora koji su do tada bili pod talijanskom vojnom okupacijom. Nedostatak sredstava i municije koji je bio kod partizana na Vlašiću (u Korićanima) do sredine lipnja ovim je sredstvima vjerojatno popunjen. Prema zapovijedi štaba Prve proleterske divizije štabu Prve brigade za pokret prema Turbetu od 24. kolovoza 1943. možemo zaključiti da NOVJ tada ponovo nadzire Gostilj i Ćosiće, prostor u blizini Korićana. Isti štab izdaje dan kasnije zapovijed o zauzimanju Turbeta iz koje se prema smještaju, rasporedu i pravcima kretanja postrojbi može zaključiti da je sav prostor sjeverno i sjeveroistočno od tog mjesta pod nadzorom partizanskih postrojbi, te da je sva djelatnost partizanskih postrojbi usmjerena ka osvajanju Turbeta i Travnika[145]. Korićani se u dosada objavljenim dokumentima Zbornika ne pojavljuju nigdje,

[137] Isto, dok.148., 332., dok.156., 345., dok.160., 352., dok.164., 361.-362., dok.212., 454., dok.218., 469.-470., dok.219., 473.
[138] Zbornik NOR-a t. IV., knj.13., dok.185., 394.
[139] Zbornik NOR-a t. IV., knj14., dok.167., 369.; Ratni zločini, 6.-7., Ivo Tubanović i dr., 84.-85.,Vj. Topalović, 433. Tom prilikom stradala su djeca Sofija Lukić, stara 6 godina i Vlado Lukić, star 12 godina.
[140] Zbornik NOR-a t. IV., knj14., dok.19., 44.-45.
[141] Isto, dok.26., 46.-49., dok.26., 59.-61., dok.37., 75.-76., dok.49., 101.-102.,
[142] Zbornik NOR-a t. IV., knj14., dok.220., 476., dok.222., 480.. dok.221., 482.
[143] Isto, dok.238., 546.-548.
[144] M. Hotić, *Ratna hronika Bugojna, Bugojno,* 1969., (M. Hotić); 54.-59., Stipo Pilić – Blanka Matković, 137.-138.; Zbornik NOR-a t. IV., knj16., dok.194., 494.-497.
[144] Zbornik NOR-a t. IV., knj16., dok.71., 198.
[145] Isto, dok.80., 247.-248., dok. 86., 260.-261., dok.156., 412.; dok.159., 422.; dok.166., 433.; dok.196., 499.; dok.197.,

osim u svjedočenju Zemaljske komisije. Ali na osnovi ostalih dokumenata objavljenih u Zbornicima dokumenata NOR-a koji govore o rasporedu i pravcima kretanja postrojbi NOVJ-e i drugim mjestima u blizini Korićana možemo zaključiti da su partizani Korićane doista zauzeli krajem rujna ili najkasnije početkom listopada, pored Zemaljske komisije koja govori o dolasku partizana u Korićane i povratku pravoslavnog stanovništva. Po svoj prilici tada se s tim pravoslavnim stanovništvom partizanima priključio i veći dio četnika koji su tamo ostali nakon Slavnićevog odlaska u svibnju 1942. O tome da su Korićani pod partizanskom vlasti govori nam tek Izvještaj XI. NOU divizije Vrhovnom štabu NOVJ i POJ o situaciji u Centralnoj Bosni od 20. listopada 1943. u kojem se govori o organizaciji vojne teritorijalne vlasti između Vlašića, Vrbanje, Vrbasa i Ugra po kojoj je u Korićanima smještena partizanska straža, po svoj prilici najniži oblik teritorijalne vojne vlasti NOVJ-e (iste su bile i u Vrbanji i Klupama), a viši oblik su komande mjesta u: Skender Vakufu, Šipragama, Kotor Varošu i Prnjavoru[146]. Dakle, od početka listopada 1943. do kraja rata, uz manji prekid početkom 1944., potpunu vlast na ovom području imaju partizani kojima zapovijeda Ilija Slavnić i koji će krajem 1943. i početkom 1944. izvršiti mobilizaciju preostalog i srpskog i hrvatskog stanovništva u svoje postrojbe. Sredinom listopada 1943. partizani osvajaju Turbe i tada te krajem studenoga pokušavaju osvojiti Travnik[147], ali bezuspješno.

Svjedoci Zemaljske komisije kažu da je od prosinca 1941. do listopada 1943. u Korićanima ustaška milicija, dok iz dokumenata NDH-a saznajemo da je tamo bila domobranska posada i oružnici koji su se povukli. Tako imamo govora o tri vrste vojnih formacija iz različitih dokumenata. Budući je ustaška milicija već u kolovozu 1941. zakonski bila zabranjena u NDH-a, ona je ponegdje mogla i preživjeti, ali ne i do 1943., pogotovo ne na ovako turbulentnom i stalnim borbama izloženom prostoru. Možemo reći da je ustaška milicija u Korićanima završila svoju misiju, ako je uopće i postojala, najkasnije u prosincu 1941. i da se poslije toga može govoriti samo o regularnim postrojbama NDH-a koje su na ovom prostoru činili domobrani i oružnici. Budući se često govori i o dvojnim oružničkim postajama, moguće je da oružnička postaja i oružnici nisu ni bili u Korićanima, nego u Karauli, a da se postaja samo formalno vodila i u Korićanima. Postavlja se pitanje zašto svjedoci Zemaljske komisije iz Korićana spominju samo ustašku miliciju, te zašto ne spominju vlast partizana tijekom 1942. i 1943. do listopada? Ustaška se milicija od istih vjerojatno spominje i jer je zakonski ukinuta i zbog zločina koje je po svjedocima ista počinila, iako nije smjela ni postojati. Ovo se posebno podrazumijeva kao opravdanje s obzirom na zbivanja, suđenja i likvidacije koje će se po partizanima dogoditi krajem 1943. a koje su izvedene upravo za te i takve zločine i zločince. Razlog zašto se ne spominju partizani prije listopada 1943. je taj što na ovom prostoru nije bilo „domaćih“ partizana, kojih se većina kako

500.-501.; dok.201., 510.-511.; dok.202., 513.; dok.203., 514.-515.; dok.206., 520.-521.; dok.207., 521.-522.; dok.208., 522.; dok.210., 523.-525.

[146] Zbornik NOR-a t. IV., knj18., dok.117., 298.

[147] Milan Inđić, *Borbe za Travnik,* Beograd, 1969., 9; Stipo Pilić – Blanka Matković, 136; Zbornik NOR-a t. IV., knj18. dok.65., 161.

smo vidjeli u svibnju 1942. opredjelila za četnike. A kako su ponovo postali partizani? U dokumentima o tome nema govora. Najvjerojatnije tako da su se ti bivši četnici odazvali na poziv svoga nekadašnjeg zapovjednika koji se u ovo vrijeme vratio na ove prostore i sebi pridobio iste, koji ubiše dobar dio članova Mjesnog komiteta KPJ-u za Travnik. Naime, od rujna 1942. do listopada 1943. na ovim su prostorima bile partizanske postrojbe koje nisu s ovih prostora. Prema popisu žrtava Vjenceslava Topalovića dva sporna stradalnika čija se ista imena spominju, a koji su na dva različita načina stradali. Prvi je Anto Perić, star 37 godina. Stradao je 1. listopada 1943. Osoba s istim imenom i prezimenom je dijete rođeno 2. 10. 1941., a ubijeno u siječnju 1943. u Donjim Koricanima po partizanima. Drugi je Blaž Perić, rođen 5. 6. 1911. sa svim istim podacima osim vremena stradanja. Jedan je stradao u siječnju 1943., a drugi 1. listopada 1943[148]. Blažević i Tubanović nemaju ni jedno od tih prezimena. Topalović je najvjerojatnije imao više popisa na kojima je slovo **a** pretvorio u **e** i tako su nastale i nove osobe i prezimena kojih tamo uopće nema. Budući su ova stradanja vezana uz tzv, „narodna suđenja“ smatram da sva ova stradanja možemo staviti u listopad (1.) 1943. te da se radi o po jednoj, a ne dvije osobe. Periće bi trebalo potpuno izbaciti jer su oni nastali zamjenom prezimena Parić. Uostalom ni u jednom popisu žrtava, osim kod Topalovića nema osoba s tim i takvim podacima. Ni prema usmenim razgovorima sa žiteljima Korićana nisam mogao saznati da takvo prezime uopće postoji u Korićanima. Uzmemo li u obzir sve informacije koje nam daju izvori, narodna suđenja i strijeljanja po njima možemo staviti u listopad 1943., a vezana su uz povratak u Korićane nekadašnjeg zapovjednika partizana i nešto njegovih suboraca, te svih onih koji postadoše u svibnju 1942. g. četnici. Da je do takve preobrazbe došlo govore nam i svjedoci Zemaljske komisije, koji pored povratka „domaćih“ partizana, govore i o povratku pravoslavnog stanovništva iz izbjeglištva svojim domovima[149] koje se vratilo sa svojom vojskom. To civilno stanovništvo cijelo je vrijeme zaštićeno svojom vojskom - četnicima bilo po obroncima Vlašića i Čemernice od svibnja 1942. – listopada 1943., a koji se, s dolaskom jačih partizanskih postrojbi preobražavaju u partizane i kao takvi se vraćaju u Korićane, koji su zapravo još od rujna 1942. pod vlašću partizanskih postrojbi. U izvorima nema dokumenata koji bi ukazivali na to da je bilo tko od tih četnika odgovarao za stradanja članova Mjesnog komiteta KPJ-u Travnik. O tome šuti i Kazazović u svojoj knjizi. Zašto? Ali, zato ima krivih Hrvata i tog 1. listopada 1943. strijeljane su tri osobe na „narodnom suđenju“[150]. Svi su oni vjerojatno strijeljani poslije dobro „pripremljenog“ javnog narodnog suđenja u šumi kod Đorđine kuće, a smrtni ostaci su im preneseni u groblje u Gornjim Korićanima. Na osnovi svjedočenja u Zemaljskoj komisiji možemo zaključiti da su strijeljani kao organizatori ustaške milicije u Korićanima i „glavni“ krivci za sve zlo i zločine koji su se dogodili u Korićanima, posebno za događaje u prosincu 1941. Ustaše i ustašku miliciju, koju su

[148] Vj. Topalović, 435., Ratni zločini, 7.
[149] Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027., 2.
[150] Ratni zločini, 7.; Ivo Tubanović i dr.;Vj. Topalović, 434. Još su strijeljani: Ivo Lukić, stra 33 godine; Anto Parić, sin Ive, star po Blaževiću i Topaloviću 39 godina, a po S.Rogoz-Šola 36 godina i njegov brat Blaž star 35 godina.

nazivali i divljim ustašama, divljacima, banditima i razbojnicima, bilo je najlakše osuditi, bez obzira jesu li doista i učinili ono za što ih se teretilo. A sam Anto Parić, imajući puno povjerenje u svoga susjeda Iliju Slavnića, očekujući njegovu podršku za mir, istoga vodi u svoje zapovjedništvo u prosincu 1941., otkriva svoje vojne zalihe i daje Slavniću ideju za akciju. Koliko povjerenja za svoga budućeg krvnika. To je i razlog zašto svjedoci ne spominju vlast drugih partizana prije listopada 1943., te zašto kažu da je „od toga vremena (prosinca 1941.) ustaška milicija stalno bila u Korićanima“, što smo vidjeli da ne odgovara istini i primarnim izvorima koje smo gore naveli. Od listopada 1943. u Korićanima i njihovoj blizini nema više borbi, pa će sva stradanja i žrtve poslije biti uglavnom izvan Korićana, osim poratnih represija i ubijanja. U ovoj su godini stradala su još dva žitelja Korićana, jedan u zračnoj luci Rajlovac kod Sarajeva u bombardiranju[151], a drugi na nepoznatom mjestu i na nepoznat način. Oba su bili hrvatski vojnici.

Posljednje godine rata – 1944. i 1945. i poratno doba

Svi popisi žrtava u Korićanima suđenja narodnih sudova i likvidacije po njima stavljaju u 1944. Svjedoci Zemaljske komisije njihove likvidacije stavljaju na početak listopada 1943. u vrijeme konačnog „oslobođenja“ Korićana i platoa Vlašića i Čemernice. Poslije neuspjelih osvajanja Travnika u listopadu i studenome 1943. partizani utvrđuju i pojačavaju svoje crte obrane na Vlašiću u siječnju 1944[152]. Ali poslije neuspjelog osvajanja Banja Luke 31. prosinca 1943./1. siječnja 1944. njemačko – hrvatske snage izvršile su protuudar po svim postrojbama NOVJ-e i na svim pravcima od Banja Luke kako bi što dalje od grada odbacili te postrojbe i nanijeli im što veće gubitke. Ovaj je protuudar u jugoslavenskoj vojnoj historiografiji poznat pod nazivom VI. neprijateljska ofenziva, a o njemu i njegovim posljedicama govore nam i svjedoci Zemaljske komisije. Mjesto je ponovo napustio najveći dio civilnog srpskog pravoslavnog stanovništva, ali i ljudi sposobnih za borbu. U tom njemačko - hrvatskom napadu stradale su tri osobe: dva Hrvata i jedan Srbin, zapaljena jedna kuća, te je počinjena znatna materijalna šteta pljačkom dobara i sredstava stanovništva[153]. Zanimljivo je da sve vojske pljačkaju, a samo partizani uzimaju po zakonu. Na prostoru Vlašića tada operira XIII. proleterska brigada „Rade Končar“, a bolnicu koja je u Korićanima osigurava I. proleterska brigada. Tada njemačko – četničke snage iz pravca Kotor Varoša i Maslovara idu u napad prema Korićanima i desnoj obali Ugra radi čega se pojačava obrana oko bolnice i na lijevoj obali Ugra. Dva dana poslije prostor

[151] Ratni zločini, 5. i 6.; Ivo Tubanović i dr., 84. i 85,; Vj. Topalović, 433. Stradali su: Milovan Lukić, star 24 godine i Mato Nerovčić, star 23 godine u Rajlovcu.
[152] Zbornik NOR-a t. IV., knj21., dok.17., 61.-62.
[153] Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027., 2.

Vitovlje - Korićani – zauzele su njemačko - četničke snage, zbog čega štab I. proleterske brigade zapovijeda štabu V. Kozarske – krajiške brigade napad na taj prostor i njegov povratak. Partizanske se snage povlače prema jugozapadu u pravcu Donjeg Vakufa, ali se uskoro poslije toga i vraćaju[154]. Već u drugoj polovici siječnja 1944. partizanska vojska ponovo zauzima ovaj prostor i od tada do kraja rata gospodari njime u potpunosti. Daljnje operacije i borbe vode se uglavnom ispod platoa Vlašića, u dolinama Vrbasa, Lašve i Bosne, na glavnim komunikacijskim pravcima. Pored lokalnog značenja za BiH, ti pravci imaju i šire značenje jer se njima povlače njemačke vojne snage iz Grčke prema Njemačkoj. U to vrijeme od travnja do lipnja 1944. njemačko – hrvatske snage temelj svojih djelovanja i najveće snage bacile su na prostor Zapadne i Jugozapadne Bosne s ciljem uništenja Vrhovnog štaba i zapovjednika partizanskih postrojbi Josipa Broza Tita. Budući u svome naumu nisu uspjele, dolazi do protuudara partizanskih snaga i njemačko – hrvatske snage se postupno povlače. Partizani i NOVJ zauzimaju u Gornjem Povrbasju Gornji Vakuf 28. srpnja 1944[155]. Slijedeći cilj snaga NOVJ-e bio je Travnik, kojega su već 1943. pokušali osvojiti. Ovoga puta cilj je značajniji jer je Travnik isturena obrana na komunikaciji kojom se iz Grčke povlače njemačke snage. U grad se slilo i ogromno mnoštvo prognanika i izbjeglica, ali i hrvatskih vojnika iz Zapadne Bosne, Gornjeg Povrbasja i iz samih Korićana i sela sjeverno i zapadno od Travnika. Poslije osvajanja tih dijelova oko Travnika, trebalo je osvojiti dijelove južno i istočno od Travnika. Početkom rujna NOVJ osvaja Kreševo i Fojnicu, južno od Travnika, te Kakanj istočno od pruge Sarajevo – Zenica. Napokon 9. rujna osvajaju na zapadu Bugojno, a 13. rujna na jugoistoku Busovaču i Vitez. Istoga dana NOVJ zauzima i Turbe[156] na zapadu i tako se Travnik našao u potpunom okruženju. Dio poginulih i stradalih iz Korićana upravo je stradao u borbama za Travnik u listopadu 1944.

Kada promatramo mjesto i vrijeme stradanja 1944. najjasnija i najednostavnija su ona vezana uz borbe za i oko Travnika. U sva tri dostupna popisa žrtava isti je broj stradalih u Travniku - pet[157]. Pri tome se većem dijelu njih navodi da su stradali na ciglani u Turbetu. U Turbetu je bilo Zapovjedništvo V. korpusa i najvjerojatnije OZN-e. To je bilo mjesta na kojem se odlučivalo o daljnjoj sudbini većine zarobljenih iz Travnika[158], ali su likvidacije najvjerojatnije vršene i drugdje pa su i stratišta i grobišta na nekim drugim mjestima. Za dio stradalih samo se navodi Travnik i 22. listopada 1944. što znači da su poginuli tijekom borbi u to vrijeme u samom Travniku ili su poslije borbi negdje likvidirani. Ovome vremenu treba pridodati i jednog stradalnika kojega gotovo svi popisi žrtava stavljaju u prijelaz

[154] Zbornik NOR-a t. IV., knj21., dok.33., 101.-102.; dok.48., 160.-162.; dok.50., 165.-166.; dok.53., 177.-178.; dok.58., 187.-188.; dok.60., 196.-198.; dok.62., 209.-211.; dok.66., 216.-218.; dok. 68., 237.; dok.72., 257.

[155] Stipo Pilić – Blanka Matković, 137.;Zbornik NOR-a, t.IV., knj.26, dok.145-151., 549-565., knj.27., dok.182.,720.-724.; knj.28, dok.129, 532-535.

[156] M. Hotić, 65., Stipo Pilić – Blanka Matković, 137.; Zbornik NOR-a, t.IV., knj.29. dok.50., 218., bilj. 8. i 9., dok.144., 604.-611., dok.165., 706., bilj.5., dok.166., 708.-709., bilj.3. i 5., dok.172., 721.,

[157] Popis poginulih, 13.-17.; Ratni zločini, 5.-8.; Ivo Tubanović i dr., 75.-89,; Vj. Topalović, 428.-435. Poginuli su: Ivo Bilobrk, Čovalija, star 46 godina; Jozo Bilobrk, Crni, star 32 godine; Anto Čolaković, star 36 godina; Franjo Lukić, Čizmo, star 43 godine; Anto Nikić, Laco, star 36 godina i Anto Šimunović, Sekula, star 18 godina.

[158] M. Inđić, 143., Stipo Pilić – Blanka Matković, 167.

1944./5., međutim budući je stradanje istoga vezano uz borbe u Travniku i zarobljavanje u zarobljenički logor u Ciglani u Turbetu[159] on je također, vjerojatno stradao tada.

Dio stradalih u Korićanima je 1944. stradao na različite načine, ali su to pojedinačna stradanja na različtim mjestima. Na taj je način likvidirana jedna osoba po NOVJ, tako što je bačena sa stijena kod Korićana[160], jedan je stradali ubijen u Pejića kući, a jedan poginuli u borbama kod Busovače 13. rujna 1944. Travnik su 4. siječnja 1944. bombardirali savezнички zrakoplovi i pri tome je stradao i jedan dječak iz Korićana[161], a u jesen 1944., u savezničkom zračnom bombardiranju poginula je i jedna osoba iz Korićana koja je išla u berbu kukuruza[162]. Te je godine stradalo i jedno dijete nesretnim slučajem od zaostale avionske bombe[163].

U popisima žrtava u 1944. najveće su razlike u popisivača kod ostalih, uglavnom hrvatskih vojnika. Dok tih stradalnika kod Blaževića ima pet kod Ive Tubanovića idr. ih je šest a kod Topalovića osam[164]. Stradali su uglavnom u hrvatskoj vojsci i mjesto stradanja je do danas nepoznato. Ovdje nisu uključene žrtve narodnih sudova koji su prema Blaževiću i Topaloviću likvidirane 1944.

Najveći udio stradalih u ovom periodu odnosi se na nepoznato mjesto stradanja i na neodlučnost s obzirom na godinu. Naime popisivačima je vjerojatno zbog dvojbenih podataka o stradalnicima koji su govorili i o 1944. i o 1945. godini kao vrijeme stradanja naveli obe godine. Najvjerojatnije je da je najveći broj tih stradalnika stradao ili pri borbama prilikom povlačenja hrvatskih vojnih snaga ili poslije borbi i Bleiburga, kao zarobljenici i na Križnom putu. I njihov se broj prema popisima žrtava prilično slaže. Blažević i Topalović nam tako iznose na taj način 20 stradalih, a Ivo Tubanović idr. 22 stradala[165]. Od ovih dvadeset stradalnika jedan je stradao kao pripadnik Wermachta, odnosno njemačke vojske, jedan kao civil, dva kao pripadnici partizanskih postrojbi, a ostali kao pripadnici hrvatske vojske. Svi su oni stradali na nepoznatim mjestima, osim civila koji je živ bačen s neke od stijena oko Korićana i jednoga vojnika koji je stradao negdje na Kozari.

---

[159] Ratni zločini, 7..; Ivo Tubanović i dr., 88,; Vj. Topalović, 434. Radi se o Ruži Parić, supruzi Jure, zvanog Šudlonja. Ruža je bila iz Hercegovine, pa je to razlog zašto je nepoznato djevojačko prezime.

[160] Ratni zločini, 6.-7..; Ivo Tubanović i dr., 75.-89,; Vj. Topalović, 428. S Korićanskih je stijena živ bačen i tako ubijen: Anto Nikolić, Bagac, star 41 godinu, Ivo Bilobrk, Čolak, star 58 godina je poslije mučenja ubijen u Pejiča kući i Frano Blažević, Birtašević, star 31 godinu koji je poginu u Busovači.

[161] Ratni zločini, 7..; Ivo Tubanović i dr., 88,; Vj. Topalović, 434. Poginuli je: Marko Pejić, star 16 godina.

[162] Ratni zločini, 7..; Ivo Tubanović i dr.; Vj. Topalović, 434. B Stradala je Ruža Parić, stara 27 godina.

[163] Popis poginulih, 16.; Ivo Tubanović i dr., 80,; Vj. Topalović., 431. Stradali je Mihael Blažević, star 10 gpdina.

[164] Popis poginulih, 13.-17.; Ratni zločini, 5.-8.; Ivo Tubanović i dr., 75.-89,; Vj. Topalović, 428.-435. Poginuli su: Radovan Baltić, star 25 godina; Juro Blažević, Gardijan – Birtašević; Marko Blažević, star 32 godine; Luka Bilobrk, star 29 godina; Stipo Čolaković, Joja, star 34 godine; Rajko Dujmović, star 23 godine i Anto Šimunović, Sekula, star 18 godina.

[165] Popis poginulih, 13.-17.; Ratni zločini, 5.-8.; Ivo Tubanović i dr., 75.-89,; Vj. Topalović, 428.-435. Poginuli su: Bare Bilobrk, star 18 godina; Luka Bilobrk, star 29 godina; Nikola Bilobrk, star 37 godina; Pile Blažević. Krečan, star 27 godina; Bogdan Blažević, star 25 godina (partizan); Čedomil Blažević, star 21 godinu; Stipo Blažević, star 31 godinu; Tugomir Blažević, star 24 godine; Dragun Čolaković, Kuža, star 34 godine; Jozo Dujmović, star 18 godina; Martin Dujmović, star 54 godine , bačen sa stijene; Tadija Dujmović, Jelušić, star 21 godinu; Anto Kričančić, Lošo, star 31 godinu; Radovan Lukić, Beljanov, star 26 godina; Mato Nerovčić, star 24 godine; Juro Parić, Šudlonja; Srećo Parić, star 24 godine (Kozara); Niko Parić, star 21 godinu (partizan); Pavo Pejić, star 22 godine; Šimun Pejić, star 21 godinu. Dva više koja se nalaze kod S. Rogoz – Šola su svrstani u ranije vrijeme stradanja.

1945. godina je godina u kojoj se uz stradanje vežu pojmovi Bleiburga i Križnog puta. Budući je Bleiburg mjesto predaje hrvatske vojske i stradanja relativno manjeg broja vojnika i civila u odnosu na Križni put koji je trajao dulje i na kojem je znatno više stradalih. Popisi žrtava u ovom se slučaju najmanje slažu. Prema Blaževiću stradalih je na Križnom putu 10, prema Ivi Tubanović idr. 13, a najviše stradalih na Križnom putu ima Topalović 18[166]. U ovom su dijelu i nastale najveće razlike u ukupnom broju stradalih. Većina stradalih na Križnom putu su bili hrvatski vojnici, a samo je jedan bio pripadnik Wermachta. Svi stradali su bili vojnici. Ni jednom od njih nije poznato mjesto stradanja, kao ni grobište.

Posljednju skupinu stradalih čine poratni stradalnici. Njihov je broj ujedno i najmanji. Ukupno su četiri stradalnika, a u 1945. su dva stradala[167], a u ostale dvije godine po jedan 1946[168]. i 1947[169].

Ovdje ćemo reći i o poginulim partizanima, Srbima i pravoslavcima iz Korićana, kojih je većina također stradala 1944. i 1945., ali vjerojatno nešto i ranije. No o vremenu njihova stradanja nisam došao do podataka, pa sada dajem one koje daje Zapisnik Zemaljske komisije[170]. Zanimljivo je da tih podataka nisam našao ni u do sada dostupnim izvorima i literaturi. Stoga možemo na žalost zaključiti da ni sve partizanske žrtve nisu spominjane, niti su im podizani ikakvi spomeni. Ukupan broj stradalih partizana je dvadeset sedam od kojih su tri Hrvata koji se spominju u svim hrvatskim popisima žrtava, samo je Šimun Pejić naveden kao žrtva partizana. Dakle ukupan broj poginulih Srba pravoslavaca u partizanima je dvadeset četiri. Možebitni popis stradalih četnika iz istoga sela nisam do sada našao, iako je i takvih stradalnika sigurno bilo i iz ovoga sela. Ako takvih nebi bilo, četnici bi bili

---

166 Popis poginulih, 13.-17.; Ivo Tubanović i dr., 5.-8.; S.Rogoz-Šola, 75.-89,; Vj. Topalović, 428.-435. Budući će se ovdje javljati velike razlike to će popis stradalih prema autorima popisa biti naveden inicijalima njihova imena u zagradi. Na Križnom putu stradali su: Bare Bilobrk, star 19 godina; Ljuban Bilobrk, star 20 godina; Niko Bilobrk, star 35 godina; Čedomir Blažević, star 22 godine (V. T.); Dragun Blažević, star 26 godina; Franjo Dujmović, sin Ive i Luce, rođ Lukić, star 27 godina; Franjo Dujmović, sin Ive i Ruže, rođ. Baltić, star 28 godina; Ljuban Dujmović, star 26 godina (V. T.); Smiljan Dujmović, star 23 godine (V. T.); Anto Jakočić, Papa, star 33 godine; Juro Kričančić, Kuža, star 20 godina; Mirko Lukić, star 21 godinu; Nikica Nerovčić, star 36 godina (V. T.); Niko Nerovčić, star 32 godine; Dobreta Parić, star 27 godina; Jozo Parić, sin Ive, Reponja (V. T.); Pero Parić, star 30 godina (V. T.); Ivo Šimunović, Ivanaga, star 19 godina; Matej Šimunović, star 39 godina (V. T.).

167 Ratni zločini, 6., Ivo Tubanović i dr., 85,; Vj. Topalović, 433. Tako se s Križnoga puta vratio Marijam Matić i nedugo poslije umro iste godine od posljedica Križnoga puta. Na samom Križnom putu u logoru, najvjerojatnije u Prnjavoru, Petra Vujinović iz Donjih Korićana je ubila Stipana Nerovčića, starog 22 godine iz Gornjih Korićana. Topalović kao mjesto ubojstva navodi Prijedor, ali je vjerojatnije da se radi o Prnjavoru.

168 Popis poginulih, 14., Ivo Tubanović i dr., 85.; Vj. Topalović, 430., Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027., 1. Te je godine u Korićanima umro Luka Bilobrk, Jagoda, star 31 godinu od posljedica mučenja u logorima i zatvorima narodne vlasti neposredno nakon rata, najviše 1945. godine. I u samom Zapisniku Zemaljske komisije se navodi da je u zatvoru odnosno pritvoru zbog svoga djelovanja 1941. godine.

169 Popis poginulih, 14. , Vj. Topalović, 430., Ivo Tubanović i dr., 78.

170 Ivo Tubanović i dr., 82. Stradali je Lovro Dujmović, koji je umro po povratku iz logora od posljedica mučenja 1947. u Gornjim Korićanima gdje je i pokopan.

171 Zemaljska komisija, zapisnik br.. 55 027., 2. Poginuli pravoslavni Srbi partizani su: Dušan Jokanović, Luka Jokanović, Milin, Spasoje Jokanović, Gavro Jokanović, Božo Jokanović, Luka Jokanović, Stepanov, Vladimir Jokanović, Branko Jokanović, Đura Jokanović, Sekula Jokanović, Neđo Jokanović, Todor Slavnić, Gavro Slavnić, Milenko Slavnić, Dušan Slavnić, Mirko Slavnić, Jovan Slavnić, Branko Slavnić, Anđelko Slavnić, Vojin Slavnić, Niko Slavnić, Nedo Slavnić,Andra Slavnić i Nikola Marić. Navedena su i tri Hrvata: Bogdan Blažević, Niko Parić i Šimun Pejić. Dok su dva prva i navedena kao stradalnici u partizanima, Šimun Pejić se navodi kao osoba koja je stradala od partizana 1944./45. Međutim postoji i mogućnost da je tijekom borbi prešao na stranu partizana i tako u njima i stradao. Vidi: Ivo Tubanović i dr., 89.; Vj. Topalović, 435.

najuspješnija vojska u povijesti, jer smo vidjeli da ih je bio veliki broj. Istina je da su se čuvali i izbjegavali izravne borbe, ali u ratu vojnici i postoje zbog borbi. Stoga smatram da treba u znak pijeteta, bez obzira na ideologiju, vjeru, naciju i mišljenje, spomenuti i četničke stradalnike i odati dostojno poštovanje prema njima kao mrtvima i na taj način dati cjelovitiju, jasniju i bolju sliku povijesnih zbivanja. Bilo bi dobro kada bismo dobili i takav popis, kao i popise svih žrtava, sa što više podataka. Tako bismo bili sigurni u žrtve koje to doista i jesu, a to bi bio i velikoj većini njih jedini sprovod, sahrana ili parastos. Prošlost bi nam i povijest bila bogatija. Pokazalo bi to i da smo spremni za novi zajednički život pored stradalih nam predaka.

Brojidbeni pokazatelji i odnosi

Poslije svega i brojidbeni pokazatelji i odnosi mogu nam upotpuniti sliku stradanja i odnose u Korićanima u Drugom svjetskom ratu. U ovom ću se prikazu ograničiti na opisu kategorija i odnosa među njima. Žrtve su stradale u određeno vrijeme, one su određene, poznate ili nepoznate dobi, stradale su na određenom mjestu i određenom prostoru, kao pripadnici ovih ili onih postrojbi ili kao civili, na ovaj ili onaj način, a sve to su izvele poznate ili nepoznate postrojbe, ustanove ili osobe.

Daleko najveći broj stradalih je 1941. godine. Prema različitim izvorima i popisima broj stradali te godine kreće se između 70 i 73 osobe, što je gotovo polovica ukupnog broja stradalih. U tom broju prevladavaju civili i kod srpskog i kod hrvatskog stanovništva. Istina kod Hrvata se prema izvorima može govoriti o zarobljenicima, ali svi su ti zarobljenici uhićeni bez vojničkih odora i oružja, pa se prema tome moraju i tretirati kao civili. Slijedeće je obilježje da je stradalih Hrvata šest puta više nego Srba. U 1942. dolazi do smirivanja situacije, što se može zahvaliti i mirovnim sporazumima četnika s njemačkom vojskom i ustanovama NDH-a. Borbe su prestale, pa je broj stradalih pao na svega dva. Ali se već 1943. popeo na više od deset, ali manje od dvadeset što se može smatrati još podnošljivim. U obe godine većinom su stradali civili, a tek neznatno vojnici. Zanimljivo je da u ove dvije godine prema do sada dostupnim podacima nemamo stradalih među pravoslavnim srpskim stanovništvom. Sigurno je jedan od razloga taj što se stanovništvo povuklo s odmetnicima i živjelo kao prognanici, odnosno izbjeglice na prostoru pod njihovim nadzorom, daleko više i bolje zaštićeno nego da je ostalo u Korićanima. Broj stradalih u zadnje dvije godine rata znatno se povećao. Iako je on prema sigurnim podacima 1944. samo deset, s obzirom da se istraživači za veliki broj stradalih nisu mogli odlučiti između 1944. i 1945. kada je broj stradalih ne manje od dvadeset, dio stradalih iz te nejasne vremenske odrednice pripada 1944. Broj stradalih na Križnom putu je oko osamnaest, pa je broj hrvatskih žrtava u ove dvije godine blizu pedeset. Ovome treba dodati i sedam stradalih koji su vremenski neodređeni. U ove zadnje dvije godine najvjerojatnije je izginulo i najviše partizana, iako za te stradalnike nažalost

nemamo vremensko određenje stradanja. Njih je stradalo ukupno dvadeset sedam, uglavno Srba, osim tri Hrvata, što je i u ovom vremenu dva puta manje nego je udio stradalih Hrvata. Za razliku od prvih godina rata kada su uglavnom stradali civili, u zadnje dvije godine rata većinu stradalih predstavljaju vojnici i borci.

Dob stradalnika je također raznovrsna. U jugoslavenskoj se historiografiji NOP-a često posebno ističu zločini prema maloljetnicima, iako ni partizani nisu zaostajali u tim likvidacijama. U Korićanima je osam stradalih koji su bili mlađi od 15 godina, doda li se 16 mlađih od 19 godina dobijamo brojku od 24 maloljetne stradale osobe što je ujedno i druga najbrojnije stradala dobna skupina. Najviše stradalih je u dobnoj skupini od 20 – 24 godine, njih je 28. U slijedećim skupinama 25 – 29 godina i 30 – 34 godine je 17, odnosno 19 stradalih, što je gotovo isti broj. U skupini 35 – 39 godina je 11 stradalih. Veliki je broj stradalih koji su stariji od 40 godina, njih 19. Nepoznate dobi stradanja je 21 osoba, što i nije tako veliki broj s obzirom na izvore koji su korišteni. Iz ovih se podataka može zaključiti da je najveći dio stradalog hrvatskog stanovništva u Korićanima najvitalniji dio stanovništva. Trebati će pedeset godina da Hrvati Korićana dostignu broj stanovnika prije Drugog svjetskog rata. A tada će slijediti drugi rat. Za srpske žrtve možemo govoriti da su prema izvorima većim dijelom stradalnici djeca i starije stanovništvo, a da je najmanje stradalo najvitalnije stanovništvo. Taj najvitalniji dio stanovništva vjerojatno su stradali kao partizani i borci, ali za neke zaključke ipak trebamo pouzdanije podatke.

Što se tiče spolne strukture najviše je stradalo muško stanovništvo, što je normalna posljedica svih ratova u kojima muškarci čine najveći dio ratom obuhvaćenog stanovništva. To vrijedi i za hrvatsko i srpsko stanovništvo. Ovdje je problem taj što najveći dio stradalih nisu stradali kao vojnici i borci nego kao civili. Drugi je problem taj što u ovim surovim planinskim krajevima u ovo vrijeme prevladava patrijarhalno društvo u kojem muškarac ima primarnu zadaću uzdržavanja obitelji i održanja života.

Istraživanje pripadnosti stradalnika također je dosta teško i problematično. Često nije jasno jesu li neki pripadnici civili, jesu li vojnici, jesu li civilni ili su vojni zarobljenici. Zato je odluka individualna i subjektivna i ne mora biti jedina točna i ispravna. Ovdje sam sve zarobljene u prosincu 1941. uvrstio u civile, iako će ih neki svrstati u vojnike. Vodio sam se načelom da nisu bili u vojnim odorama i da su zarobljeni bez oružja. Prema pripadnosti u Korićanima je najviše stradalih civila, između 60 i 70, što je gotovo polovica ukupnog broja stradalih. Među stradalim je civilima daleko više Hrvata, nego Srba, što je razumljivo jer su Srbi iz svega što se događalo i što saznajemo iz izvora za rat bili spremniji i na ovom prostoru više štitili svoje civilno stanovništvo. Zanimljivo je da su po postrojbama udjeli stradalih gotovo isti. Tako su dvadeset dva stradala ustaša i domobrana, oko 20 pripadnika ustaške milicije i seoskih straža i dvadeset sedam partizana. U Wermactu i oružnicima stradao je po jedan pripadnik. Za deset stradalih se ne zna kojoj su grupaciji pripadali, što je s obzirom na broj od gotovo 200 stradalih mali broj. Bilo bi dobro da imamo podatke o stradanjima četnika, jer bi tako dobili bolje

odnose i imali bolje usporedbe. S obzirom na više od 60 stradalih kao pripadnika hrvatskih vojnih postrojbi i što je brojka blizu ukupnog broja stradalih civila može se lako zaključiti da su Hrvati s Korićana gotovo u potpunosti stali uz svoju državu i branili je do zadnjeg časa. Isto se tako može reći da su najveći dio partizana činili Srbi, i da bez obzira jesu li oni prelazili iz četnika u partizane ili su bili partizani, oni su uvijek bili protiv hrvatske države. Zato je sukob i rat koji se vodio oko Korićana i izvan njih međunacionalni sukob i sukob dviju državno i nacionalno sukobljenih strana i koncepcija.

Zanimljivo je vidjeti i mjesto, odnosno prostor u kojem su stradali žitelji Korićana. Daleko najveći broj, njih preko sto je stradao u B i H. Kada to promatramo u užim okvirima možemo reći da ih je preko osamdeset stradalo u i oko Korićana, te nešto dalje u i oko Travnika. To nam govori da se Hrvati Korićana nisu borili samo za NDH-a kako se to kruto i na prvi pogled može zaključiti. Iz ovoga se može zaključiti da su se oni najviše borili za svoje domove, svoj uži zavičaj i B iH. Naravno da nam to govori i o tome da su u NDH-a najveće borbe vođene u B i H, posebno od 1941.-1944., ali i to da su se u B i H dogodili i najveći zločini i masovna pogubljenja najvećim dijelom nedužnih stanovnika bez ikakvog suđenja i prava na obranu.

I prema načinu stradanja postoji izrazita podvojenost stradalih. Tako je najviše stradalih ubijeno poslije mučenja, njih više od osamdeset. U drugoj skupini su oni koji su poginuli u borbi i njih je oko sedamdeset. Strijeljanih je deset, iako je veliki dio i onih koji su mučeni na kraju strijeljan. Ovdje se misli i podrazumijeva na one koji su strijeljani na osnovi nekih presuda. U raznim bombardiranjima i uslijed zaostalih minsko eksplozivnih sredstava stradalo je osam osoba. Nepoznate okolnosti i načini stradanja imaju najmanji broj stradalnika, što govori da su pokazatelji ove kategorije izvorima najpoznatiji.

I istraživanje počinitelja i uzročnika smrti stradalih je složeno i često ga je teško stavljati samo pod ovu ili onu kapu, odnosno postrojbu. Tako je pitanje već prve godine i prve kategorije počinitelja – partizana, koji su prouzročili najviše stradanja, jesu li za ubojstva u prosincu odgovorni samo oni ili kao što je to do sada bilo uobičajeno samo četnici. Kako je broj tada stradalih više od jedne trećine nije za brojčane pokazatelje i odnose nevažno tko će biti odgovoran za ta ubojstva. Budući je ta odgovornost samo na povijesnoj razini, a ne i na sudskoj, jer je nemoguće očekivati bilo kakve sudske procese, mislim da je najbolje kao odgovorne za ta stradanja proglasiti i četnike i partizane, jer su to zajedno radili. S druge strane, kada se vidi koliko je partizana u svibnju 1942. istupilo iz tih postrojbi odgovornost je više na četničkoj strani. Tako se može zaključiti i na osnovi odora i obilježja koje je pri tom napadu nosila većina napadača. Može li se na taj način amnestirati zapovjednik napadača koji nije nosio četničke simbole i obilježja? Smatram da ne može, ni on ni bilo tko tko je sudjelovao u tom napadu. Za najviše poginulih i stradalih najzaslužniji su zajedno partizani i četnici. Poslije njih dolaze partizani sa preko četrdeset prouzročenih smrti, a poslije njih njemačko – hrvatske vojne snage sa oko trideset prouzročenih smrti. Sami četnici su odgovorni za smrti oko dvadeset stradalih, a najviše i

najčešće spominjani kao najveći zločinci ustaše za svega deset stradalnika. Domobrani snose odgovornost za četiri osobe, OZNA i Uprava državne bezbjednosti (UDBA) za smrt pet stradalnika, a sama njemačka vojska također za tri. Djelovanjem savezničkog zrakoplovstva i bombardiranjem poginule su tri osobe, a nepoznato je poginulih i stradalih nešto više od deset. Iz ovoga se istraživanja može vidjeti da za brojna ubojstva i zločine nisu najviše odgovorni do sada najčešći dežurni krivci – ustaše, nego upravo oni koji su ih do sada za sve to najviše okrivljavali i osuđivali – partizani.

Stratišta, grobišta i počinitelji ubojstava i stradanja u Korićanima

Problemima stratišta i grobišta na ovome prostoru sustavno se do sada nije nitko bavio. To vrijedi jednako za Hrvate kojima je to zbog njihove uloge u Drugom svjetskom ratu bilo zabranjeno i za Srbe kojima je to bilo dopušteno, ali je nepoznato da su posebno označili bilo koje stratište ili grobište i za pripadnike svoga naroda. Ili to znači da ih nisu ni imali? Prva su stratišta i grobišta uhićenih i ubijenih Srba iz Donjih Korićana izvan Korićana u Komaru i to je jedno od rijetkih grobišta koje je označeno. Ubijanja Hrvata u Imljanima u studenome 1941. nemaju jasno označeno mjesto stradanja, niti su pouzdana. Ništa drugačija situacija nije ni sa najtežim zločinom u Korićanima iz prosinca 1941. Pri tome su dva sigurna mjesta stradanja, sela Donji i Gornji Korićani. Ali mjesta stradanja i lokacije u tim selima nisu do danas i upitno je hoće li ikada biti označena s obzirom na trenutnu političku situaciju i odnose. Osim toga kako je gotovo svaki stradalnik tom prilikom stradao na drugom mjestu uslijed borbi i povlačenja, dovoljno bi bilo na jednom mjestu u selu jednim spomenikom obilježiti stradanja svih stradalnika u Gornjim, pa i u Donjim Korićanima. To tim više jer je i tijekom kasnijih godina bilo stradanja na različitim lokacijama u selu. Najveći dio stradalih u selima i oko njih sahranjen je u Rimokatoličkom groblju u Gornjim Korićanima, pa bi između ostaloga spomenik svim žrtvama Drugoga svjetskog rata bilo najlakše i najjednostavnije izgraditi na samom groblju[171]. No, kada se govori o prosinačkim žrtvama iz Korićana, daleko je složenije pitanje stratišta i grobišta oko četrdeset zarobljenih Hrvata iz Korićana. Dok većina autora popisa žrtava navodi kao mjesto njihova stradanja Tisovac između Skender Vakufa i Banja Luke, mišljenja sam da je to predaleko. Tim više jer je logor Imljanske čete bio znatno bliže Korićanima, na Djevičanskoj Ravni. Nema sumnje da su korićanski zarobljenici prvo tamo dovedeni. U uvjetima gerilske borbe gdje se gerilski odredi moraju brzo kretati i mijenjati mjesta boravka i prostor, a što je bilo i u ovom slučaju, ovoliki broj zarobljenika postaje problem, a kretanje s njima je sporije i teže. A upravo se veći dio Imljanske čete brzo poslije uputio prema Skender Vakufu i osvajanju istoga. Možda su autori popisa žrtava poneseni time došli do zaključka da su zarobljenici pri tome pošli s tim dijelom Imljanske čete, te poslije ubijeni kod Tisovca.

[171] Istina na mjesnom groblju, na grobaljskoj kapelici postavljena je ploča s imenima poginulih župljana u Drugom svjetskom ratu i u Domovinskom ratu. Upitno je jeli to dovoljno, nisu li te žrtve zaslužile kakav spomenik na samom groblju. Vidi: http://www.hercegbosna.org/vijesti/bih/koricani-opustosena-katolicka-zupa-na-platou-vlasica-zarasla-u-korov-3712.html

To je presloženo i ne vidim nimalo logičnim, osim ako autori popisa nemaju sigurnije informacije. Istina priča o Tisovcu kao stratištu i grobištu zarobljenih Koričanaca iz prosinca 1941. postoji u usmnenoj predaji Koričanaca i kaže da su zarobljenici prvo ubijeni kod Djevičanske Ravni, a potom su njihovi leševi prenešeni u Tisovac[172]. Ovo je još teže i složenije i nema nikakve logike zbog težine transporta i loših ili nepostojećih putova. Stoga stratište i grobište za taj dio stradalnika stavljam u Djevičansku Ravan i prostor oko nje. Čitav bi problem mogao riješiti netko tko na bilo koji način doista zna i može pokazati grobište koje bi se ekshumacijom moglo dokazati. Istina ni svi zarobljenici nisu pobijeni, ali budući je jedan mali dio njih preživio pod nejasnim i nepoznatim okolnostima, teško je biti siguran u to da bi oni mogli znati stratište, odnosno grobište. Naravno i njihove informacije ekshumacijom bi trebalo dokazati. Takva istraživanja na ovim je prostorima teško očekivati. U prosincu 1941. imamo još dva stratišta Hrvata Koričana. Jedno je Jova, po jednim izvorima zaseok kod kod Donjih Koričana, a po drugim kod Imljana. Drugo su stratište njive Oščenice kod Gornjih Koričana. U 1942. godini bile su samo dvije žrtve, a samo je jednoj poznato približno mjesto stradanja – Drvar. Gdje točno i gdje bi moglo biti grobište o tome za sada nemamo pouzdane podatke, a upitno je da bi se takvi podaci mogli i dobiti. U 1943. godini je bilo nekoliko stratišta. Prvo je bilo selo Šišava, potom je bila Ovčja Brv kod Koričana. Te se godine kao grobište spominju i Koričanske Stijene. U samom selu imamo stratište uslijed njemačkog bombardiranja, a na kraju godine se spominje strijeljanje u šumi kod Đorđine kuće u Donjim Koričanima. Savezničkim zrakoplovnim bombardiranjem Travnika 4. siječnja 1944. počinju stratišta te godine. Travnik je i na kraju godine u listopadu veliko stratište uslijed pada grada pod vlast NOVJ-e. Tu su još Pejića kuća u Donjim Koričanima, Turbe kod Travnika i posebno ciglana u Turbetu. Po jedan stradali poginuo je na aerodromu Rajlovac, u Busovači i na Kozari. Najmanje su poznata stratišta u 1945. godini, jer su vezana uz povlačenje hrvatske vojske ili Bleiburg i Križni put. Tako imamo navođenje logora u Prnjavoru ili Prijedoru kao stratišta, a za isti logor se ne zna pouzdano ni gdje je bio. Većina stradalih 1944. i 1945. izvan Koričana nemaju svoga grobišta. Dok je više od polovice stradalih do 1943. sahranjeno u samim Koričanima, jer su stradali u blizini i nitko im nije spriječavao da ih se sahrani u groblju u Koričanima, dotle se najvećem dijelu stradalnika 1944. i 1945. ne zna ni mjesto stradanja, a još manje mjesto ukopa, jer su stradali daleko od Koričana u posve drugim uvjetima i okolnostima.

Još je teža situacija s počiniteljima. Hrvati su svoje počinjene zločine, a i za svoje žrtve, što stradali u borbi, što osuđeni. Što se tiče „krvavog prosinca“ i zločina izvršenih tada tu je sve jasno. Iako svi popisi navode kako su taj zločin izveli četnici iz svih pisanih izvora saznajemo da je njihov zapovjednik i vođa bio Ilija Slavnić, što i on sam iznosi u svojim iskazima i svjedočenjima. Linija zapovjedne odgovornosti

[172] HR HDA 1944., Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugoga svjetskog rata, ser.II., kartoteka žrtava, kut.428., bijeli omot: Travnik, bijeli omot trake: Koričani. U gotovo svim kartonima žrtava navodi se kao stratište i grobište Tisovac. No koliko je to neprecizno govori nam i to što je jednom Tisovac kod Imljana, drugi put kod Skender Vakufa, a na jednom mjestu i kod Kotor Varoša. Njihovi su izvori preživjeli, ali je upitno jesu li oni vidjeli te likvidacije i ne vode li se principom „čuli smo, rečeno nam je ili mislimo“.

u tom je slučaju jasna. Nešto je složeniji problem likvidacija zarobljenika, jer je nepoznato ni tko ni po čijoj zapovijedi su zarobljenici likvidirani. Ali u pravnom smislu odgovornost i za to snosi vojna postrojba i njezini zapovjednici koji su zarobljenike zarobili. Dakle, opet Ilija Slavnić[173]. Kao jedan od mogućih počinitelja navodi se i vjerojatno njegov rođak Vaskrsija Slavnić[174]. Za zločin u Ovčjoj Brvi, ako je vjerovati svedočenju svjedocima Zemaljske komisije odgovoran je četnički zapovjednik i četnici Boška Trivkovića iz Vitovlja. Za žrtve stradale od njemačkog bombardiranja odgovornost snose njemački vojni zapovjednici i njihovo zrakoplovstvo. Pri kraju 1943. došlo je i do suđenja tzv. narodnih sudova, a zapravo se radi o vojnim sudovima. Dosadašnji izvori i literatura ne navode jasno tko je zapovijedao, a tko vodio ta suđenja, ali po usmenoj predaji i iznošenju i tu je najvažniju ulogu imao Ilija Slavnić. Izvori nam jasno govore o organizaciji komandi mjesta i područja 1944., a za nas je važno da su Korićani tada imali slično organiziranu partizansku stražu, pa odgovornost za stradanja u tom periodu snose njezini pripadnici. Čini se da je to bio najniži stupanj teritorijalne vojne organizacije NOVJ-e na ovom području i po svoj prilici u B i H. Posljednja godina je najsloženija i najmanje vezana uz Korićane. O počiniteljima ubijanja 1945. se zna jako malo ili bolje reći gotovo nimalo. Kako su Hrvati Korićana uključeni u postrojbe hrvatske vojske s njom povlače prema zapadu, daleko od svojih Korićana, tako se i o počiniteljima ubojstava malo zna. Zato se odgovornost za ta ubijanja prenosi na druge, više vojne organe tada već Jugoslavenske armije (JA). Ipak za neka stradanja imamo ponekog i počinitelja. Tako je Stipana Nerovčića u logoru u Prnjavoru možda ubila partizanka Petra Vujinović iz Donjih Korićana[175]. Za tri osobe umrle poslije 1945. od mučenja i tortura u logorima odgovornost snose vojne vlasti i njihovi zapovjednici, ali i OZNA i kasnija njezina nastavljačica UDBA i njihovi djelatnici koji su ljude prisiljavali represijom i mučenjima na priznanje zločina za koje je upitno jesu li uopće bili sudionici.

Zaključak

Korićani – selo na rubu i granici naroda, vjera kultura, općina, srezova, kotareva, velikih župa, Banovine Hrvatske i vojnih oblasti u brojnim je ljudskim životima platilo svoj granični rubni položaj i

[173] HR HDA 1944., Državna komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugoga svjetskog rata, ser.II., kartoteka žrtava, kut.428., bijeli omot: Travnik, bijeli omot trake: Korićani, karton Luke Pejić. Prema tim usmenim izvorima poslije Drugoga svjetskog rata Ilija Slavnić je radio u Okružnom sudu i za potrebe smrtnog lista svima iz Korićana koji su tražili bio svjedok da su zarobljeni Korićanci likvidirani, dakle znao je sve o tome.

[174] Isti je kao major radio u JNA u Karlovcu.

[175] HR HDA 1944., Državna komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugoga svjetskog rata, ser.II., kartoteka žrtava, kut.428., bijeli omot: Travnik, bijeli omot trake: Korićani, karton Stipana Nerovčića, sina Pere i Lucije, rođ. Kokalović, star 22 god.Ivo Tubanović i dr., 85. Petra je kći oca Nike i majke Anđe koja je svjedočila da je istog vidjela u logoru u Prijedoru ili Prnjavoru. Na osnovu toga, s obzirom da je tamo bila i njezina kćerka Petra kao partizanka, povezuje se nestanak Stipana kao posljedica njezina djelovanja.

značenje, izdvojenost, nacionalnu, vjersku i kulturnu različitost i posebnost. Izgleda je to u ratovima sudbina svih enklava, izdvojenih i izoliranih područja ovdje hrvatskog stanovništva rimokatoličke vjere. Nastanak hrvatske države trebao je značiti veću zaštitu i hrvatskog stanovništva, ali se u ovom slučaju dogodilo upravo suprotno. I ne samo na ovome mjestu. Razloga za to je više. Osjećaj za svoju državu i njezinu organizaciju bio je slab i nedovoljan. Organizacija državnih i posebno vojnih ustanova bila je slaba zbog manjkavog znanja organizatora, nedovoljne podrške, sumnji i nepovjerenja naroda prema organizatorima. Slabu organizaciju vlasti na nižim razinama pratila je isto tako slaba vlast na višim razinama, neposluh i samovolja. Ustaše i ustaški pokret u Korićanima je bio slabo razvijen, iako je selo uspjelo organizirati roj ustaša. I drugi pokušaji vojne organizacije kao što su bile seoske straže pod nazivom ustaška milicija nisu se pokazali uspješnim, a upitno je jeli ona uopće i organizirana. Ni državne vojne organizacije prije svega domobrani i oružnici kojima je zadatak zaštita i čuvanje pravnog poretka u čitavoj zemlji nisu imali čvrstoću i moć obrane stanovništva i sebe. Pobunjenici su se pokazali organiziranijim, brojnijim i jačim. Pobuna i ustanak srpskog stanovništva, opravdan ili ne, ovdje je s obzirom na reljef (planine i krš) i biljni pokrov (šume) našao dobru osnovu s koje se mogao hraniti i dalje širiti i razvijati. Iako se do sada isticalo kako je to bio spontan otpor „ustaškom teroru“, ovdje je prije ustaškog terora došlo do odmetničko - pobunjeničkog terora, nasilja i zločina, koji je dao krvave rezultate već u prvoj akciji. Glavama su to prvi i najviše platili Hrvati Korićana, ali je odmah uslijedila i protuakcija s druge, hrvatske strane i rezultat koje su bile također, nešto manje, ali ipak nevine žrtve preostalog srpskog stanovništva Donjih Korićana. O toj akciji i događaju od 11./12. prosinca 1942. imamo brojne izvore, ali su svi slični, škrti podacima koji se ne slažu i koji ostavljaju brojne dvojbe i nedoumice. Osnovno je to da to nije bila samo akcija i napad na vojni dio sela, nego i na civile koji su stradali većim dijelom. Uspjehu akcije pripomogli su i slabo organizirani i nespremni Hrvati Korićana. U napadu toga dana poginulo je između deset i šesnaest Hrvata, a zarobljeno ih je između trideset pet i četrdeset sedam. Pri napadu je zapaljena župna kuća u kojoj je bio stožer i nekoliko kuća u Donjim Korićanima u kojima su izgorili i njihovi vlasnici. Napad su izvele Imljanska, Maslovarska i Blatnička četa, a negdje se spominje i Borjanski odred, a njihove su snage brojile između 500 i 600 ljudi, koliko je u oba sela Korićana bilo Hrvata. Napadači su pripadali četničko – partizanskim odmetničko - pobunjeničkim snagama. Poginuli i stradali su bili uglavnom civili, ali dijelom i vojnici – ustaše ustaškog roja Korićana. Dio civila je poginuo u pokušaju da se dokopa oružja, dio ih je izginuo s oružjem, a dio bez oružja. Najveći dio muškog stanovništva pokušao je pobjeći ili je izdvojen, uhićen i zarobljen u crkvi kao civilno stanovništvo i kasnije, ne zna se kako i gdje, likvidiran. Isti dan, 12. prosinca, pa do 16. prosinca 1941. uslijedio je protuudar hrvatskih domobranskih i ustaških snaga u kojima je stradalo trinaest osoba srpske nacionalnosti, od kojih deset iz Korićana i tri iz Šišave. Od tih trinaest osoba četiri su stradale uslijed vojnih djelovanja, a ostale su po svoj prilici likvidirane. Među stradalim Srbima iz Korićana najviše je Slavnića, pa kao jedan od razloga kasnije likvidacije uhićenih

Hrvata vidim tipičnu krvnu osvetu Ilije Slavnića i ostalih Slavnića iz Donjih Koričana za svoje rođake. Akcija hrvatskih snaga trajala je do 16. prosinca, kada su se iste povukle iz Koričana u svoja posadna mjesta. Ukupna stradanja Hrvata u prvoj godini rata penje se na preko šesdeset ljudi, kod Srba na šesnaest. Tako su ukupne žrtve i Hrvata i Srba u dva sela Koričana gotovo osamdeset stradalih ili gotovo polovina ukupnog broja stradalih. Tri četvrtine stradalih bili su civili, a ostalo vojnici. Ujedno je prosinac 1941. mjesec u kojem je na ovom prostoru stradalo najviše ljudi u jednom mjesecu tijekom rata, njih šesdeset pet do sedamdeset.

U 1942. godini dolazi do smirivanja situacije. Dio pobunjenika, poznatih kao četnici, potpisuju mirovne sporazume s NDH-a vlastima, s tim da zadržavaju vlast na području koje je pod njihovim nadzorom. Mirovni se sporazumi potpisuju između veljače i lipnja 1942. Zbog toga i radi napada, likvidacije i zarobljavanja mjesnog komiteta KPJ-u Travnik polovicom svibnja dolazi do raskola između odmetničko - pobunjeničkih snaga i na ovome području. Manje, prokomunistički usmjereno ljudstvo s Ilijom Slavnićem i Petrom Gajićem napušta teritorij Vlašićkog platoa i priključuju se partizanskim snagama na Kozari. Veći četnički dio snaga ostaje na zaposjednutoj teritoriji do daljnjega. S njima je ostao i pravoslavni srpski narod izbjegao iz Donjih Koričana. Krajem rujna iste godine Koričanima će jedno vrijeme ponovo zavladati partizani, ali ne s prostora Vlašićkog platoa, nego V. crnogorska brigada pod izravnim zapovjedništvom Vrhovnog štaba, a zapovjednik koje je bio Savo Kovačević. Ova godina završava sa samo dvije žrtve vojnika Hrvata iz Koričana u borbama izvan Koričana.

Godine 1943. stradanja Hrvata u Koričanima se obnavljaju i pojačavaju. Čini se da su se te godine domaći lokalni četnici i njihove vođe otrgli nadzoru viših vojnih vlasti provodeći teror i ubijanje drugih prije svega jer su druge vjere i nacije. „Neposlušni“ dio četnika predvodi Boško Trivković iz Vitovlja. On i njegovi vojnici prvo će u Šišavi ubiti jednog Hrvata, a potom njih šest u katunskom naselju Ovčjoj Brvi. Zanimljivo je da na brojnim mjestima u B i H četnici ubijaju i kolju hrvatsko stanovništva tamo gdje trenutačno vlast ostvaruje NOVJ-e. I u ovom slučaju partizani ih „čuvaju i paze“ da odrade svoj prljavi posao, možda i za njih. Tijekom svibnja dolazi do njemačkog protuudara u kojem Nijemci koriste i zrakoplovstvo. Uslijed djelovanja istoga strada dvoje djece Hrvata iz Koričana. Od svibnja do srpnja vode se stalne borbe za položaje na Vlašiću, da bi se postrojbe NOVJ-e u kolovozu povukle zapadno u srednji i donji tok Vrbasa. U listopadu 1943. na Vlašić i u Koričane vraćaju se partizani na čelu s Ilijom Slavnićem. S njim se vraća i do tada izbjeglo srpsko pravoslavno stanovništvo. Čini se da je nešto prije toga Ilija Slavnić svojoj vlasti podvrgao njihove dotadašnje čuvare – četnike. Nije poznato da je bilo tko od njih za bilo što odgovarao. Ali su zato odgovarali Hrvati na posebno organiziranom sudu za njih.Njih su trojica odgovarali za sve događaje i sva stradanja i Hrvata i Srba u Koričanima. Uz još poginula dva vojnika ova godina bila je godina obnove borbi i stradanja u kojoj su najviše stradali civili Hrvati, a Srbi se nigdje ne spominju među stradalim. Ukupno 14 žrtava te ratne godine.

Neuspjeh NOVJ-e u napadu na Banja Luku krajem prosinca 1943. i prvi dan Nove 1944. godine izazvao

je njemačko – hrvatske snage i njihovu protuofenzivu poznatu u partizanskoj literaturi kao VI. neprijateljska ofenziva. Tada su u siječnju 1944. njemačke snage ubile dva civila Hrvata i jednog Srbina u Koricanima. Borbe se stalno vode do travnja te godine kada NOVJ-e ponovo zauzima plato Vlašića i Koricane i zadržava ga do kraja rata. Od kolovoza do listopada 1944. vrši se postupno okruživanje Travnika koje će završiti njegovim zauzimanjem 24. listopada 1944. Tom je prilikom stradalo pet hrvatskih vojnika iz Koricana na stratištima i u grobištima Travnika, Turbeta i ostalih za sada nepoznatih mjesta. Prilikom savezničkih bombardiranja Travnika 4. siječnja 1944., te kasnijim bombardiranjem Koricana i od zaostalih bombi poginulo je troje civila Hrvata iz Koricana. Te je iste godine stradalo šest do osam hrvatskih vojnika na nepoznatim mjestima. Za najviše stradalih, dvadeset do dvadeset dva kao vrijeme stradanja je uzeta i 1944. i 1945. Na stratištima i u grobištima na Bleiburgu i Križnom putu stradalo je osamnaest Hrvata iz Koricana. Dvadeset sedam je stradalih partizana, od kojih dvadeset četiri Srbina i 3 Hrvata, za sedam osoba ne znamo vrijeme stradanja. Najveći broj žrtava je 1941. njih oko osamdeset, a najmanji 1942. svega dvije stradale osobe. U 1943. godini stradalo je oko petnaest osoba, uglavnom civila. Najveći broj stradalih vojnika je u posljednje dvije godine 1944. i 1945. Tada je stradalo oko pedeset hrvatskih vojnika i dvadeset sedam partizana. Tri Hrvata umrla su od posljedica mučenja u poratnom periodu. Nema ni jednog stradalog četnika što je nerazumljivo, ali i to govori o odnosu prema mrtvima i prilikama na ovim prostorima. Ukupne žrtve Drugoga svjetskog rata u dva sela Koricana dostižu sto osamdeset stradalih što je ogromna brojka i za znatno veća naselja. U prve tri godine rata prevladavaju stradanja civilnih žrtava, a u druge dvije vojnika.

Mlađih od dvadeset godina je oko trideset, između dvadeset i trideset devet je sedamdeset poginulih, a starijih od četrdeset godina je dvadeset. Nepoznato vrijeme stradanja je za dvadeset jednu osobu[176]. Prema spolu najviše je stradalo muško stanovništvo. Oko polovica ukupnih žrtava su civili, dvadeset sedam je partizana, po dvadeset dva ustaša i domobrana i oko dvadeset pripadnika seoskih straža, odnosno ustaške milicije. Za deset osoba nije poznato kojoj su od ovih kategorija pripadali. Prema prostoru stradanja najveći broj je stradao u Bosni i Hercegovini, njih više od tri četvrtine. Od svih žrtava, više je od polovice poginulo u samim Koricanima, a oko jedne četvrtine u i oko Travnika. Veći dio ostalih stradao je na nepoznatim mjestima. Nad više od polovice poginulih vršena su razna mučenja i represije poslije kojih su likvidirani. Oko sedamdeset ih je stradalo u borbi, a deset je strijeljanih. Uslijed bombardiranja poginulo je osam osoba. Kao počinitelji ubojstava izdvajaju se četnici i partizani zajedno s oko sedamdeset ubijenih. Sami partizani su ubili oko četrdeset osoba, sami četnici dvadeset, ustaše deset, OZNA, odnosno UDBA pet, domobrani četiri, Nijemci tri i saveznici pri bombardiranju tri. Brojna su stratišta u i oko Koricana: Gornji i Donji Koricani, Imljani, Jova, Oščenice, Ovčja Brv, Šišava, Koricanske i Imljanske Stijene, šuma kod Đorđine kuće u Donjim Koricanima, Pejića kuća u Donjim Koricanima, te Drvar, Kozara, Travnik, Turbe i druga za sada nepoznata. Najveći dio poginulih

[176] Ova se analiza ne odnosi na srpsko stanovništvo i partizane, jer do sada dostupni podaci mi to ne omogućuju.

Hrvata u Koričanima i oko njih sahranjen je pojedinačno u groblju u Gornjim Koričanima i nije poznato da je u groblju podignut neki spomenik svim poginulim iz Koričana u Drugom svjetskom ratu. Nepoznato je stratište i grobište najmasovnije likvidacije zarobljenih Koričanaca u prosincu 1941. Je li to negdje kod Djevojačke Ravni kojoj ja dajem prednost ili je to Tisovac koji ističu usmeni izvori i popisi žrtava? Ili je nešto treće? To će najvjerojatnije i nažalost ostati za sve tajna. I za većinu stradalih vojnika bez obzira jesu li to hrvatski vojnici ili partizani također su ostala nepoznata stratišta i grobišta. Ovdje navodimo neka od poznatih: Travnik Turbe, Busovača, Rajlovac, Kozara, Bleiburg i Križni put. Od počinitelja su samo neki poznati. Najpoznatiji je i najznačajniji Ilija Slavnić jedan od organizatora odmetnika – pobunjenika, vođa svih akcija i likvidacija do svibnja 1942. i od listopada 1943. S njim je i njegov rođak Vaskrsija Slavnić. Kao jednog od četničkih organizatora ubojstava imamo Boška Trivkovića iz Vitovlja. Ustaški rojnik Ante Parić je, ako je bio kriv, za svoje krivice i optužen i strijeljan. Moguće je, ali ne i posve sigurno da je jedan od poznatih počinitelja i partizanka Petra Vujinović iz Donjih Koričana. Svi su ostali mogući počinitelji nepoznati, a eventualno traženje njih bilo bi teško i gotovo nemoguće zbog rijetkih dokumenata.

Iz svega navedenog iako slabo poznato i malo selo, Koričani su tijekom Drugoga svjetskoga rata bili česta meta napada i osvajanja raznih vojski. Posljedica toga bila su velika ljudska i materijalna stradanja kojima se do sada rijetko tko bavio. Ovaj rad daje nešto drugačiju sliku o zbivanjima u tom selu tijekom Drugoga svjetskog rata, s ciljem daljnjeg istraživanja svih žrtava Drugoga svjetskog rata i daljnjim upotpunjavanjem svih okolnosti u kojima su brojni nevino stradali kako bismo doista saznali kako je to zaista bilo u prošlosti.

Izvori i literatura

Arhivski izvori:

Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo:

Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača – Sarajevo.

Hrvatski državni arhiv, Zagreb:

HR HDA 1197, Oružničko krilno zapovjedništvo Dubrovnik.

HR HDA 1561, Služba državne sigurnosti (SDS) Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova.

HR HDA 1944., Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugoga svjetskog rata.

Objavljeni izvori:

Almanah Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, sv. III. Beograd,

Almanah Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, sv. IV. Beograd,

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.januara 1921. godine., Državna štamparija Sarajevo, 1932.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931 godine, knjiga 2., prisutno stanovništvo po veroispovesti, Beograd, 1938.

Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima dijela katoličkog klera, Zagreb, 1946.

Odmetnička zvjerstva i pustošenja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u prvim mjesecima života Hrvatske narodne države, Zagreb, 1942.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovin,i t.IV., knj.1.,Beograd, 1951.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.2., Beograd,.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda borbe u Bosni i Hercegovini,, t.IV., knj.3., Beograd, 1952.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV.,knj.5., Beograd, 1953.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.7., Beograd, 1963.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.8., Beograd, 1954.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.10., Beograd, 1954.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.12., Beograd, 1955.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.13., Beograd, 1955.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.14., Beograd, 1956.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.16., Beograd, 1956.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.18., Beograd, 1958.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.21., Beograd, 1960.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.26., Beograd, 1967.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.27., Beograd, 1967.
Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.28., Beograd, 1967.
Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, borbe u Bosni i Hercegovini, t.IV., knj.29., Beograd, 1968.
Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, dokumenti četničkog pokreta, tom IV., knj.1., Beograd, 1981.
Zločini na jugoslavenskim prostorima u prvom i drugom svetskom ratu, zbornik dokumenata, t.I. Zločini Nezavisne Države Hrvatske 1941. – 1945., Beograd, 1993.

Literatura:

Miroslav Akmadža, *Spisi komisije za vjerske poslove N. R. Hrvatske o katoličkim svećenicima u iseljeništvu,* Tkalčić, br.11., Zagreb, 2007.
Ivo Aščić, *Hrvati s Korićana u Srednjoj Bosni: podijeljeno hrvatsko selo,* Politički zatvorenik, br.201., Zagreb, prosinac 2008.
Mirko Blažević, *Popis poginulih iz župe Korićani u II. svjetskom ratu,* Hrvatska misao, br. 58., ožujak – srpanj 2001., Nova Bila, 2001.
Mirko Blažević, *Ratni zločini ne zastarijevaju*, Hrvatska misao, Nova Bila, 59., kolovoz – rujan 2001.
Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do danas, Sarajevo, 1994.
Dr. Mladen Colić, *Oružane snage NDH-a u Bosni i Hercegovini 1941. godine*, u Historija naroda Bosne i Hercegovine, naučni skup održan 7.- 8. 10. 1972., Sarajevo, 1973.
Krunoslav Draganović, *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji,* Sarajevo, 1939.
Janko Duić, *Planine i planinarstvo u Srednjoj Bosni*, Zagreb, 2008.
M. Hotić, *Ratna hronika Bugojna, Bugojno,* 1969.
Milan Inđić, *Borbe za Travnik,* Beograd, 1969.
Dr. Damir Jug, *Oružane snage NDH sveukupni ustroj,* Zagreb, 2004.
Ćamili Kazazović, *Travnik u Narodnooslobodilačkom ratu,* Travnik, 1969.
Rafael Landikušić, *Priručnik o političkoj i sudbenoj podjeli Nezavisne Države Hrvatske sa abecednim popisom općina – gradova – kotareva, te popisom i ustrojstvom svih državnih ureda – ustanova i škola po njihovim sjedištima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb, 1942.
Davor Marijan, *Ustaške vojne postrojbe 1941. - 1945.*, magistarski rad, Zagreb, 2004.
15.*Odmetnička zvjerstva i pustošenja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u prvim mjesecima života* Hrvatske narodne države, Zagreb, 1942.

Amir Obhođaš, Mario Werhas, Bojan Dimitrijević, Zvonimir Despot, *Ustaška vojnica 1.*, Zagreb, 2013.

Opštine Kotor Varoš i Skender Vakuf u NOB-u 1941. - 1945., Kotor Varoš, 1985.

Dr. Pavlaković, *Banovina Hrvatska politička, administrativna i ekonomska struktura,* Zagreb, 1939.

Stipo Pilić – Blanka Matković, *Borbe za Travnik u listopadu 1944.*, Bosna Franciscana, god.XIX., broj 35., Sarajevo, 2011.

Petar Požar, *Ustaša dokumenti ustaškog pokreta,* Zagreb, 1995.

Vjenceslav Topalović, *Srednja Bosna ne zaboravimo hrvatske žrtve 1941. - 50. / 1991. - 95.*, Zagreb, 2001.

Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, *Žrtve Drugoga svjetskoga rata, poraća i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Korićani, Ključ, Liskovica, Podmilačje i Varacar Vakuf – Mrkonjić Grad,* Nova Bila, 2009.

Dr. Hrvoje Velzek, *Popis imena mjesta u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj,* Zagreb, 1942.

Novine:

Hrvatska misao

Narodne novine

Politički zatvorenik

Službene novine SHS ,

Ustaša

Internet izvori:

http://www.hrvatskipolitickiuznici.hr/content/view/1633/4/, 12. 7. 2013.;

http://www.hercegbosna.org/vijesti/bih/koricani-opustosena-katolicka-zupa-na-platou-vlasica-zarasla-u-korov- 3712.html, 10. 03. 2012.

http://www.hercegbosna.org/vijesti/bih/koricani-opustosena-katolicka-zupa-na-platou-vlasica-zarasla-u-korov-3712.html